

วิทยานิพนธ์

การวิเคราะห์ตลาดส่งออกข้าวของไทย

AN ANALYSIS OF THAILAND'S RICE EXPORT MARKETS

นางสาวอัจฉราภรณ์ ศรีสว่าง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. 2551

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร)
ปริญญา

เศรษฐศาสตร์เกษตร

สาขา

เศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร

ภาควิชา

เรื่อง การวิเคราะห์ตลาดส่งออกข้าวของไทย

An Analysis of Thailand's Rice Export Markets

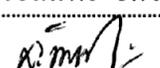
นามผู้วิจัย นางสาวอัจฉราภรณ์ ศรีสว่าง

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์สมพร อิศวิลานนท์, M.A.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย, Ph.D.)

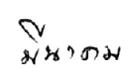
หัวหน้าภาควิชา

(รองศาสตราจารย์เรืองไร โตกฤษณะ, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์วินัย อาจคงหาญ, M.A.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 28 เดือน พ.ศ. 2551

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การวิเคราะห์ตลาดส่งออกข้าวของไทย

An Analysis of Thailand's Rice Export Markets

โดย

นางสาวอัจฉราภรณ์ ศรีสว่าง

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร)

พ.ศ. 2551

อัคราภรณ์ ศรีสว่าง 2551: การวิเคราะห์ตลาดส่งออกข้าวของไทย ปริญา
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร) สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร ภาควิชา
เศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์
สมพร อิศวิลานนท์, M.A. 124 หน้า

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศทั้งนี้เพราะนอกจากจะเป็นพืชอาหารหลัก
ประจำชาติแล้ว ยังเป็นสินค้าเกษตรที่ส่งออกที่สำคัญของประเทศ วัตถุประสงค์หลักของ
การศึกษาในเรื่องนี้เพื่อ (1) ทบทวนสถานการณ์การค้าข้าวของไทยในตลาดระหว่างประเทศและ
ลักษณะการแข่งขันทางการค้า (2) วิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของ
ไทยในตลาดระหว่างประเทศ และ (3) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความได้เปรียบในการ
ส่งออกข้าวของไทยในตลาดระหว่างประเทศ

ผลการศึกษา พบว่า ภูมิภาคเอเชียยังเป็นตลาดส่งออกหลักของข้าวไทย แต่ใน
ขณะเดียวกัน ได้มีตลาดเกิดใหม่ เช่น ตลาดในภูมิภาคแอฟริกาและตะวันออกกลางที่มีแนวโน้ม
เพิ่มความสำคัญมากขึ้น ในการคำนวณค่าดัชนี RCA และ NXR ได้แสดงว่าประเทศไทยยังมีความ
ได้เปรียบในการส่งออกข้าวในระดับที่สูงกว่าประเทศคู่แข่งที่สำคัญๆ โดยเฉพาะเวียดนาม แต่
ความได้เปรียบของประเทศไทยกำลังมีแนวโน้มที่ลดลง นอกจากนี้ได้พบว่า สัดส่วนของปริมาณ
การบริโภคต่อปริมาณการผลิตข้าวของไทย และต้นทุนการผลิตข้าวของไทย เป็นปัจจัยสำคัญที่
ส่งผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดอเมริกาเหนือ และมี
เพียงปัจจัยต้นทุนการผลิตข้าวของไทยที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าว
ของไทยในตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ส่วนในตลาดเอเชีย ยุโรป และแอฟริกา พบว่า ไม่
มีปัจจัยใดที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทย

ผลการศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ประเทศไทยควรเร่งพัฒนาปรับปรุงศักยภาพในการ
แข่งขันให้สูงขึ้น โดยการพัฒนาทั้งด้านคุณภาพของสินค้าข้าว และทางด้านประสิทธิภาพในการ
ผลิต ซึ่งการที่จะไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้ จะต้องให้ความสำคัญกับการลงทุนวิจัยในเทคโนโลยี
สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าว และการปรับปรุงคุณภาพของพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการผลิต

อัคราภรณ์ ศรีสว่าง
ลายมือชื่อนิติ

สมพร อิศวิลานนท์ 19 / 2551 / 57
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Atcharaporn Srisawang 2008: An Analysis of Thailand's Rice Export Markets.
Master of Science (Agricultural Economics), Major Field: Agricultural Economics,
Department of Agricultural and Resource Economics. Thesis Advisor: Associate
Professor Somporn Isavilanonda, M.A. 124 pages.

Rice is Thailand's important crop. It is not only the staple food of the Thais, but also the major agricultural export commodity. This study has objectives: (1) to examine a status of Thai rice in international rice trade; (2) to analyze a revealed comparative advantage of Thai rice in international market; and (3) to investigate factors affecting the revealed comparative advantage of Thai rice in international market.

The result indicated that Thai rice has still played a dominant role in exporting to Asian market. At the mean time, the new emerging market for Thai rice, in recent years, were Africa and Middle East. By calculating the RCA and NXR indices, it is found that Thailand has still maintained her revealed comparative advantage over the competitors, particularly Vietnam, in the international rice market. However, the trend of its revealed comparative advantage indices were continuously declined. Furthermore, it is also found that the proportion of rice consumption and production of Thailand and the production cost of rice are significant in the North America market. And the production cost of rice just have a significant in the Middle East market. But in Asia, Europe and Africa market not found the factors significant.

The study suggests that Thailand should pay attention to develop the competitiveness, by both sides of development in rice quality, and the production efficiency, which, Thailand will must give precedence to the researches investment in new technologies of rice production, and improving the quality of rice seeds.

Atcharaporn Srisawang
Student's signature

Somporn Isavilanonda 19 / 03 / 2008
Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สมพร อิศวิลานนท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์วิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เพ็ญพร เจนการกิจ อาจารย์ผู้แทนบัณฑิตวิทยาลัย และอาจารย์บุญเกิด บุตตะ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นของวิทยานิพนธ์ พร้อมกันนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่กรุณาประสาทความรู้ต่างๆ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการเขียนวิทยานิพนธ์ รวมถึงผู้เชี่ยวชาญและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่กรุณาให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการทำวิทยานิพนธ์

ท้ายสุดนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา น้องชาย และครอบครัวศรีสว่างทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจและให้การสนับสนุนผู้เขียนในทุกๆ เรื่อง และต้องขอขอบคุณรุ่นพี่และเพื่อนๆ ร่วมรุ่นทุกคนที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจแก่ผู้เขียนตลอดมา

อัครราภรณ์ ศรีสว่าง

มีนาคม 2551

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(2)
สารบัญภาพ	(7)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	4
ขอบเขตการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
นิยามศัพท์	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย	8
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและวิธีการวิจัย	10
แนวคิดทางทฤษฎี	10
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	19
แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา	26
วิธีการวิจัย	29
บทที่ 3 สถานการณ์ข้าวของโลก	32
การผลิต การบริโภค และการค้าข้าวของโลก	32
ความตกลงว่าด้วยการเกษตรที่มีต่อตลาดข้าวระหว่างประเทศและผลกระทบ	45
บทที่ 4 สถานการณ์ข้าวของประเทศไทย	53
การผลิต การบริโภค และการค้าข้าวระหว่างประเทศของไทย	53
นโยบายข้าวของไทยภายใต้กฎเกณฑ์ขององค์การการค้าโลก	68
บทที่ 5 ผลการวิเคราะห์	73
ผลการวิเคราะห์ความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบในสินค้าข้าวของไทย	73
ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบ ในสินค้าข้าวของไทย	83

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ	89
สรุป	89
ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย	92
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	93
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	94
ภาคผนวก	100
ภาคผนวก ก ข้อมูลสถิติข่าว	101
ภาคผนวก ข ค่าดัชนี RCA และ NXR	107
ภาคผนวก ค ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ RCA และ NXR	111
ภาคผนวก ง ผลการประมาณสมการและข้อมูลที่ใช้ในการประมาณสมการ	118
ประวัติการศึกษา	124

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ประเทศที่นำเข้าข้าวจากไทย 10 อันดับแรก พ.ศ. 2539-2548	2
2	ปริมาณและสัดส่วนการส่งออกข้าวของประเทศไทยไปยังแต่ละภูมิภาค พ.ศ. 2544-2548	3
3	ร้อยละของเนื้อที่เกี่ยวเกี่ยวและอัตราการเติบโตเฉลี่ยของพื้นที่ของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก	33
4	ร้อยละของผลผลิตข้าวและอัตราการเติบโตเฉลี่ยของผลผลิตของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก	35
5	ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อพื้นที่และอัตราการเติบโตเฉลี่ยของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก	37
6	ปริมาณการบริโภคและสัดส่วนของปริมาณการผลิตต่อปริมาณการบริโภคข้าวของโลกจำแนกรายภูมิภาค	39
7	ร้อยละของปริมาณการส่งออกและการนำเข้าข้าวของโลกจำแนกรายภูมิภาค	41
8	งบประมาณอุดหนุนการส่งออกของประเทศพัฒนาแล้ว ปี 2538-2545	50
9	การอุดหนุนผู้ผลิตข้าวในบางประเทศ ปี 2529-2547	52
10	โครงสร้างการส่งออกข้าวของไทยจำแนกรายชนิด	57
11	โครงสร้างการส่งออกข้าวของไทยจำแนกรายภูมิภาค	58

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
12	โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไปทวีปเอเชีย	60
13	โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไปทวีปอเมริกาเหนือ	61
14	โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไปทวีปยุโรป	62
15	โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไปทวีปแอฟริกา	63
16	โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไปกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง	64
17	เปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันข้าวไทยกับประเทศคู่แข่งปี 2546	67
18	ปริมาณการนำเข้าข้าวของประเทศไทยภายใต้ข้อผูกพัน WTO ปี 2538 - 2548	68
19	ข้อผูกพันในการอุดหนุนภายในและขอลการอุดหนุนรวมที่รัฐบาลไทยแจ้งต่อ WTO	70
20	ค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยและคู่แข่งที่สำคัญ	74
21	ค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยแต่ละประเภท	78
22	ค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยในแต่ละตลาด	81
23	ค่าสัมประสิทธิ์และค่าสถิติต่างๆ จากการวิเคราะห์สมการปัจจัยที่มีผลต่อความ ได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด	84

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางผนวกที่		หน้า
1	ผลผลิต การบริโภค การค้า และสต็อกข้าวโลก	102
2	เนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตเฉลี่ยต่อปีของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก	103
3	ปริมาณการบริโภค การนำเข้า และการส่งออกข้าวของโลกจำแนกรายภูมิภาค ปี 2504-2549	104
4	จำนวนปี : เนื้อที่เพาะปลูก ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ รายภาค ปีเพาะปลูก 2549/50	105
5	จำนวนปี : เนื้อที่ ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ เป็นรายภาค ปีเพาะปลูก 2549/50	105
6	ประมาณการต้นทุนการผลิตข้าวเฉลี่ยทั้งประเทศ ปีเพาะปลูก 2543/44 - 2546/47	106
7	ค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) และ ดัชนีการส่งออกสุทธิ (NXR) ในการส่งออกข้าวของไทยและคู่แข่งที่สำคัญ	108
8	ค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) และ ดัชนีการส่งออกสุทธิ (NXR) ในการส่งออกข้าวของไทยแต่ละประเภท	109
9	ค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) และ ดัชนีการส่งออกสุทธิ (NXR) ในการส่งออกข้าวของไทยแต่ละตลาด	110

สารบัญญัตราง (ต่อ)

ตารางผนวกที่		หน้า
10	มูลค่าการส่งออกข้าวของไทย คู่แข่งที่สำคัญ และ โลก	112
11	มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของไทย คู่แข่งที่สำคัญ และ โลก	113
12	มูลค่าการส่งออกข้าวและสินค้าเกษตรของไทยไปยังตลาดส่งออกที่สำคัญ	114
13	มูลค่าการนำเข้าข้าวของตลาดส่งออกที่สำคัญของไทย	115
14	มูลค่าการส่งออกข้าวของไทยแต่ละประเภท มูลค่าส่งออกข้าวของโลก มูลค่าส่งออกสินค้าเกษตรของไทยและของโลก	116
15	ที่มาของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ RCA และ NXR (ตารางผนวกที่ 10-14)	117
16	ค่าดัชนี RCA สำหรับการส่งออกข้าวของไทยไปยังแต่ละตลาด	121
17	ราคาข้าวของไทยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิต ข้าวของไทย และอัตราการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย	122
18	อัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของแต่ละตลาด	123

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	9
2	แนวโน้มของสัดส่วนปริมาณการผลิตต่อปริมาณการบริโภคข้าวของโลก	39
3	แนวโน้มราคาส่งออกพืชอาหารหลักของโลก	43
4	แนวโน้มสัดส่วนราคาส่งออกของข้าวต่อพืชอาหารหลักของโลก	44
5	แนวโน้มความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่ง	75
6	แนวโน้มความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยแต่ละประเภท	78
7	แนวโน้มความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด	81

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ข้าวเป็นพืชอาหารที่สำคัญชนิดหนึ่งของประชากรในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งนิยมรับประทานข้าวเป็นอาหารประจำวันมากกว่าในภูมิภาคอื่นๆ การผลิต บริโภคและการค้าข้าวส่วนใหญ่จึงกระจุกตัวอยู่ในทวีปเอเชีย โดยเอเชียเป็นทวีปหนึ่งปลูกข้าวได้มากที่สุดในโลกถึงร้อยละ 90 มีจีนและอินเดียเป็นแหล่งผลิตข้าวที่ใหญ่ที่สุด ผลิตได้มากกว่าร้อยละ 50 ของปริมาณข้าวทั้งหมด แต่ส่วนใหญ่จะใช้บริโภคในประเทศ ในปีการผลิต 2549/50 ผลผลิตข้าวโลกมีปริมาณ 416.5 ล้านตันข้าวสาร และการบริโภคข้าวมีปริมาณ 419.0 ล้านตัน ถึงแม้สต็อกข้าวโลกคงเหลือต้นปี (Carryover Stock) มีปริมาณเพิ่มขึ้นจากปริมาณ 75.4 ล้านตัน ในปี 2548/49 เป็น 78.1 ล้านตัน ในปี 2549/50 หรือเพิ่มขึ้นปริมาณ 2.7 ล้านตัน แต่ด้วยแรงกดดันจากปริมาณการบริโภคที่เพิ่มขึ้น จึงส่งผลให้การค้าข้าวโลกมีปริมาณเพิ่มขึ้นจาก 28.5 ล้านตัน ในปี 2548/49 เป็นปริมาณ 29.8 ล้านตัน ในปี 2549/50 ทั้งนี้ประเทศผู้นำเข้าสำคัญ ได้แก่ ฟิลิปปินส์ นำเข้าข้าวมากที่สุดปริมาณ 1.9 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 6.4 รองลงมาคือ อินโดนีเซีย ไนจีเรีย อิรัก และอิหร่าน ซึ่งนำเข้า 1.8, 1.7, 1.3 และ 0.9 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 6.0, 5.7, 4.4 และ 3.0 ตามลำดับ สำหรับการส่งออกข้าวประเทศไทยยังคงมีปริมาณส่งออกมากที่สุด 8.8 ล้านตัน ซึ่งคิดเป็นส่วนแบ่งร้อยละ 29.5 ของตลาดข้าวโลก รองลงมา ได้แก่ เวียดนาม อินเดีย สหรัฐอเมริกา และปากีสถาน มีปริมาณการส่งออก 5.0, 4.3, 3.3 และ 3.1 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.8, 14.4, 11.1 และ 10.4 ตามลำดับ (ตารางผนวกที่ 1)

การค้าข้าวของไทยในตลาดโลกในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา (2539-2548) พบว่า ตลาดส่งออกหลักของไทยเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ กล่าวคือ ในปี 2539 ตลาดนำเข้าข้าวจากไทยอันดับแรก ได้แก่ ประเทศจีน รองลงมา ได้แก่ มาเลเซีย ฮองกง สหรัฐอเมริกา ไนจีเรีย แอฟริกาใต้ เซเนกัล และเบนิน ตามลำดับ ต่อมาในปี 2544 ตลาดนำเข้าข้าวอันดับแรกจากไทยกลับเป็นประเทศไนจีเรีย รองลงมา ได้แก่ เซเนกัล สหรัฐอเมริกา ฮองกง จีน มาเลเซีย แอฟริกาใต้ อิรัก เบนิน และแคเมอรูน ตามลำดับ ในขณะที่ปี 2548 ตลาดนำเข้าข้าวหลักจากไทย 10 ประเทศแรก ประกอบด้วยประเทศจีน ไนจีเรีย สหรัฐอเมริกา เบนิน มาเลเซีย อิรัก ฮองกง แอฟริกาใต้ เซเนกัล และแคเมอรูน ตามลำดับ (ตารางที่ 1) โดยประเทศไทยส่งออกข้าวไปยังกลุ่มประเทศแอฟริกาปริมาณมากที่สุดจากปริมาณการส่งออกข้าว

ทั้งหมด รองลงมาเป็น เอเชีย ตะวันออกกลาง อเมริกา ยุโรป และโอเชียเนีย ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 47.24, 28.17, 12.41, 5.67, 4.55 และ 1.96 ตามลำดับ (ตารางที่ 2) ทั้งนี้ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ประเทศที่นำเข้าข้าวจากไทยเพิ่มขึ้นอย่างโดดเด่นเป็นประเทศในแถบแอฟริกาและตะวันออกกลาง แต่ชนิดข้าวที่ไทยส่งออกไปยังตลาดนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าวคุณภาพต่ำและข้าวหนึ่ง ทางด้านคู่แข่งที่สำคัญของไทยในภูมิภาคนี้ประกอบด้วย เวียดนาม อินเดีย และสหรัฐอเมริกา ซึ่งการแข่งขันการส่งออกข้าวในภูมิภาคนี้มีความรุนแรงทั้งจากการแข่งขันทางด้านราคาและการกีดกันทางการค้าด้วยรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะข้าวคุณภาพต่ำและข้าวหนึ่งซึ่งประเทศไทยมีความเสียเปรียบด้านต้นทุนเมื่อเทียบกับคู่แข่ง โดยเฉพาะเวียดนาม (สำนักบริหารการค้าธัญพืชและสินค้าข้อตกลง, 2549)

ตารางที่ 1 ประเทศที่นำเข้าข้าวจากไทย 10 อันดับแรก พ.ศ. 2539-2548

(หน่วย: ล้านบาท)

ประเทศ	2539		2544		2548		การเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ)
	มูลค่า	ลำดับที่	มูลค่า	ลำดับที่	มูลค่า	ลำดับที่	
จีน	6,936.80	1	3,633.90	5	7,850.90	1	13.18
ไนจีเรีย	2,816.00	5	11,661.50	1	6,946.70	2	146.69
สหรัฐอเมริกา	2,881.50	4	4,546.30	3	6,201.10	3	115.20
เบนิน	655.60	8	3,504.20	9	5,858.00	4	793.53
มาเลเซีย	4,424.00	2	650.20	6	5,576.40	5	26.05
อิรัก	-	-	1,992.70	8	5,474.10	6	-
ฮ่องกง	3,458.00	3	4,431.70	4	5,295.10	7	53.13
แอฟริกาใต้	1,619.60	6	2,955.70	7	5,293.90	8	226.86
เซเนกัล	703.30	7	5,438.60	2	4,611.20	9	555.65
แคเมอรูน	-	-	341.10	10	3,656.60	10	-
รวม 10 ประเทศ	23,494.30		39,155.70		56,764.00		141.60
ประเทศอื่นๆ	27,240.00		30,939.50		36,783.60		35.04
รวม	50,734.80		70,095.20		93,547.60		84.39

หมายเหตุ: การเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ) หมายถึง อัตราการขยายตัวของมูลค่าการส่งออกข้าวของไทย ในปี 2548 เมื่อเทียบกับปี 2539

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (2549)

ตารางที่ 2 ปริมาณและสัดส่วนการส่งออกข้าวของประเทศไทยไปยังแต่ละภูมิภาค พ.ศ. 2544-2548
(หน่วย: ล้านตัน)

ประเทศ	2544		2545		2546		2547		2548	
	ปริมาณ	ร้อยละ								
เอเชีย	2.04	26.98	2.36	32.64	2.68	35.29	2.58	25.49	2.06	28.17
ตะวันออกกลาง	1.08	14.32	1.22	16.84	1.17	15.35	1.61	15.88	0.91	12.41
ยุโรป	0.41	5.44	0.35	4.76	0.34	4.53	0.44	4.36	0.33	4.55
แอฟริกา	3.56	47.16	2.86	39.52	2.62	34.43	4.76	46.91	3.45	47.24
อเมริกา	0.38	5.08	0.37	5.15	0.70	9.21	0.61	6.05	0.41	5.67
โอเชียเนีย	0.08	1.02	0.08	1.10	0.09	1.20	0.13	1.31	0.14	1.96
รวมทั้งสิ้น	7.55	100.00	7.25	100.00	7.60	100.00	10.14	100.00	7.30	100.00

ที่มา: สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย (2549)

ถึงแม้ว่าหลายประเทศจะเป็นผู้ส่งออกข้าว แต่แต่ละประเทศมีสินค้าข้าวที่แตกต่างกัน นั่นคือ ไทยและสหรัฐแข่งขันกันในการส่งออกข้าวคุณภาพสูงไปยังสหภาพยุโรป ตะวันออกกลาง และแอฟริกาใต้ ส่วนเวียดนาม อินเดีย และปากีสถาน เป็นคู่แข่งที่สำคัญของไทยในการส่งออกข้าวคุณภาพกลางและคุณภาพต่ำ แต่ไทยสามารถส่งออกข้าวมากได้เป็นอันดับหนึ่งของโลกในช่วงเวลานานกว่า 20 ปีติดต่อกัน แสดงให้เห็นว่าข้าวเป็นสินค้าเศรษฐกิจของไทยที่มีศักยภาพในการส่งออกสูง และมีความสำคัญไม่น้อยในระดับประเทศ เพราะนอกจากจะเป็นอาหารหลักที่สำคัญอย่างยิ่งของประเทศแล้ว ยังเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้มหาศาลให้กับประเทศด้วย อย่างไรก็ตาม ในตลาดข้าวระหว่างประเทศนั้น ข้าวกลับมีความสำคัญเพียงลำดับที่ 14 ในมูลค่าการซื้อขายสินค้าที่มีการซื้อขายกันระหว่างประเทศ เนื่องจากตลาดข้าวระหว่างประเทศมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสินค้าเกษตรอื่นๆ เป็นอย่างมาก ทั้งปัจจัยทางด้านอุปสงค์และอุปทาน อาทิ ความหลากหลายของข้าว การผลิตข้าวที่ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ได้ส่งผลให้ตลาดข้าวระหว่างประเทศเป็นตลาดที่มีลักษณะพิเศษ ทั้งในด้านโครงสร้างตลาดและพฤติกรรมของผู้ซื้อผู้ขาย (มณเฑียร สติมานนท์, 2549)

ผลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพในปัจจุบันเป็นที่คาดว่าจะทำให้ผลผลิตข้าวของโลกเพิ่มมากขึ้น ประเทศที่มีประชากรบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักและเคยผลิตข้าวได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ จะสามารถผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้มากขึ้น บางประเทศสามารถปรับตัวได้จนถึงขนาดผลิตได้เพียงพอและมีเหลือส่งออก นอกจากนี้การเข้าสู่ระบบการค้า

เสรีภายใต้กรอบขององค์การการค้าโลก ได้สร้างอำนาจให้กับผู้บริโภครวมและประเทศผู้นำเข้ามีอำนาจในการต่อรองเพิ่มขึ้น พร้อมกับเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันมากขึ้นด้วย แม้ดูจากภาพรวมที่ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุดของโลกและมีการขยายตัวขึ้นทุกปี แต่จะเห็นได้ว่าส่วนแบ่งตลาดข้าวมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดเกิดได้หลายสาเหตุ เช่น เกิดจากขนาดของตลาดนำเข้าเอง เกิดจากการแข่งขัน และเกิดจากการกระจายตลาด นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การส่งออก คือ ราคาข้าวส่งออก อุปทานเพื่อการส่งออก และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของประเทศผู้นำเข้า หากประเทศไทยไม่ได้เตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าว อาจต้องสูญเสียตลาดการค้าข้าวไปได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศที่มีอัตราการขยายตัวการนำเข้าข้าวมากขึ้นอย่างโดดเด่นและยังเป็นตลาดเป้าหมายใหม่ ของเหล่าประเทศผู้ส่งออกหลัก ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างตลาดส่งออกประเทศคู่ค้าและคู่แข่งที่สำคัญ รวมถึงลักษณะการแข่งขันการค้าข้าวของไทยในตลาดโลก ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและสนับสนุนการค้าข้าวระหว่างประเทศของไทย ตลอดจนวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไทยในแต่ละตลาดเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งที่สำคัญและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบดังกล่าว ซึ่งจะสามารถใช้เป็นแนวทางที่จะรักษาส่วนแบ่งตลาดพร้อมทั้งขยายการส่งออกข้าวไทยในตลาดโลกให้มากขึ้นได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์การค้าข้าวโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทบทวนสถานการณ์การค้าข้าวของไทยในตลาดระหว่างประเทศและลักษณะการแข่งขันทางการค้า
2. เพื่อวิเคราะห์ความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดระหว่างประเทศ
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดโลก

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิเคราะห์ตลาดส่งออกข้าวของไทย

การวิเคราะห์ตลาดส่งออกข้าวของไทย จะเน้นพิจารณาถึงโครงสร้างการส่งออกข้าวไทยในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ เอเชีย อเมริกาเหนือ สหภาพยุโรป แอฟริกา และตะวันออกกลาง ว่ามีลักษณะและแนวโน้มการนำเข้าข้าวจากประเทศไทยอย่างไรในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี 2539-2548) ซึ่งจะศึกษาครอบคลุมไปถึงลักษณะการแข่งขันในแต่ละกลุ่มและนโยบายข้าวที่สำคัญ

2. การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทย

ในการศึกษาถึงความได้เปรียบในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดระหว่างประเทศ จะเป็นการเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งที่สำคัญ คือ เวียดนาม อินเดีย สหรัฐอเมริกา จีน และปากีสถาน โดยจะพิจารณาจากดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) และสัดส่วนการส่งออกสุทธิ (Net Export Ratio: NXR) โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก เป็นการศึกษาความได้เปรียบในการส่งออกข้าวในภาพรวมของไทยและคู่แข่งที่สำคัญ โดยพิจารณาจากดัชนี RCA ร่วมกับดัชนี NXR เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของแต่ละประเทศเชิงเปรียบเทียบในช่วงปี 2538-2549 ซึ่งเป็นการศึกษาสินค้าข้าวที่มีการจัดแบ่งประเภทตามระบบการแบ่งรหัสสินค้าของประเทศไทย (Harmonized Commodity Description and Coding System: HS) รหัส HS 1006

ส่วนที่สอง เป็นการศึกษาความได้เปรียบในการส่งออกข้าวของไทย โดยแยกเป็นรายประเภทข้าวและแยกเป็นรายภูมิภาค ซึ่งจะพิจารณาจากดัชนี RCA ร่วมกับดัชนี NXR เช่นเดียวกับในส่วนแรก และเนื่องจากข้อจำกัดของข้อมูลการค้าข้าวระหว่างประเทศ ซึ่งแต่ละประเทศมีการจัดเก็บข้อมูลโดยจำแนกประเภทข้าวไว้แตกต่างกัน (มักจะจำแนกชนิดข้าวตามความสามารถในการผลิตและความต้องการของตลาดส่งออก) และทำให้ยากแก่การศึกษาเชิงเปรียบเทียบในระดับประเทศ ดังนั้นการศึกษานี้จึงวิเคราะห์เฉพาะการส่งออกข้าวของไทย เพื่อจะพิจารณาถึงรูปแบบการค้าข้าวระหว่างประเทศของไทยในช่วงปี 2538-2549 โดยแยกประเภทข้าวที่จะศึกษา

ตามมาตรฐานของคุณภาพข้าวทางกายภาพที่ไทยส่งออกตามความต้องการของตลาด ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ ข้าวขาว ข้าวกล้อง ข้าวเหนียว และข้าวเหนียว สำหรับการศึกษารายภูมิภาค ประกอบด้วย เอเชีย อเมริกาเหนือ สหภาพยุโรป แอฟริกา และตะวันออกกลาง

3. การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทย

ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาดังปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละภูมิภาคของตลาดโลก ได้แก่ เอเชีย อเมริกาเหนือ สหภาพยุโรป แอฟริกา และตะวันออกกลาง โดยใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ วิเคราะห์จากข้อมูลอนุกรมเวลาดังตั้งแต่ปี 2538-2547 ระยะเวลาทั้งสิ้น 10 ปี ซึ่งเป็นการพิจารณาเฉพาะสินค้าข้าวโดยรวม รหัส HS 1006 เท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาศานการณ์การค้าข้าวของไทยในตลาดโลก จะทำให้ทราบถึงโครงสร้างการส่งออก และรวมถึงประเทศคู่ค้าและคู่แข่งที่สำคัญในแต่ละภูมิภาค ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ส่งออกหรือนักลงทุนตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวแต่ละประเภทของไทยในตลาดโลก จะทำให้ทราบถึงรูปแบบการค้าข้าวระหว่างประเทศของไทย รวมถึงการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละภูมิภาคของตลาดโลก เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการพิจารณาแนวทางที่จะรักษาส่วนแบ่งตลาด พร้อมทั้งขยายการส่งออกข้าวของไทยในตลาดโลกให้มากขึ้นได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์การค้าข้าวในตลาดโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

นิยามศัพท์

สินค้าข้าวที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ มีการจัดแบ่งประเภทตามระบบการแบ่งรหัสสินค้าของประเทศไทย HS (Harmonized Commodity Description and Coding System) ซึ่งประกอบด้วย

<i>ประเภทข้าว</i>	<i>รหัส HS</i>
ข้าว (Rice)	1006
ข้าวกล้อง (Husked Brown Rice)	1006.20
ข้าวที่สีข้างแล้วหรือสีทั้งหมดจะขัดหรือ ไม่ก็ตาม (Semi-Milled or Wholly Milled Rice Whether or not Polished or Glazed)	1006.30
ปลายข้าว (Broken Rice)	1006.40

คุณภาพข้าว ประกอบไปด้วย คุณภาพตามมาตรฐานข้าว และคุณภาพการหุงต้ม การพิจารณาคุณภาพตามมาตรฐานของข้าว นั้น จะพิจารณาเฉพาะลักษณะทางกายภาพของเมล็ดข้าว เช่น ความยาวของเมล็ดข้าว เปอร์เซ็นต์การหัก ปริมาณความชื้น และสิ่งเจือปน เกณฑ์ในการพิจารณาคุณภาพตามมาตรฐานดังกล่าวมักจะใช้สำหรับข้าวที่ส่งออก ซึ่งมักเป็นข้าวที่ผสมจากข้าวหลายพันธุ์ ราคาข้าว (เกรด) ชั้นต่างๆ ในขณะใดขณะหนึ่ง จะขึ้นอยู่กับความแตกต่างกันตามเปอร์เซ็นต์การหักของข้าว ปริมาณความชื้น และสิ่งเจือปน

ข้าวคุณภาพดี คือ ข้าวที่มีเมล็ดยาว เมล็ดไม่หัก หรือมีเปอร์เซ็นต์การหักน้อย มีปริมาณความชื้นต่ำ ไม่มีสิ่งเจือปน เวลาหุงข้าวจะมีความนุ่ม ราคาจะสูง เช่น ข้าวหอม 100%, 5% และข้าวขาว 100%, 5% เป็นต้น

ข้าวคุณภาพต่ำ คือ ข้าวที่มีเมล็ดสั้น หรือมีเปอร์เซ็นต์การหักของข้าวมาก มีปริมาณความชื้นสูง มีสิ่งเจือปนอยู่บ้าง เช่น กรวด ฟัน หรือเปลือกข้าว เป็นต้น ซึ่งเวลาหุงข้าวจะแข็ง ราคาจะถูก เช่น ข้าว 25% , 30% และ 35% เป็นต้น

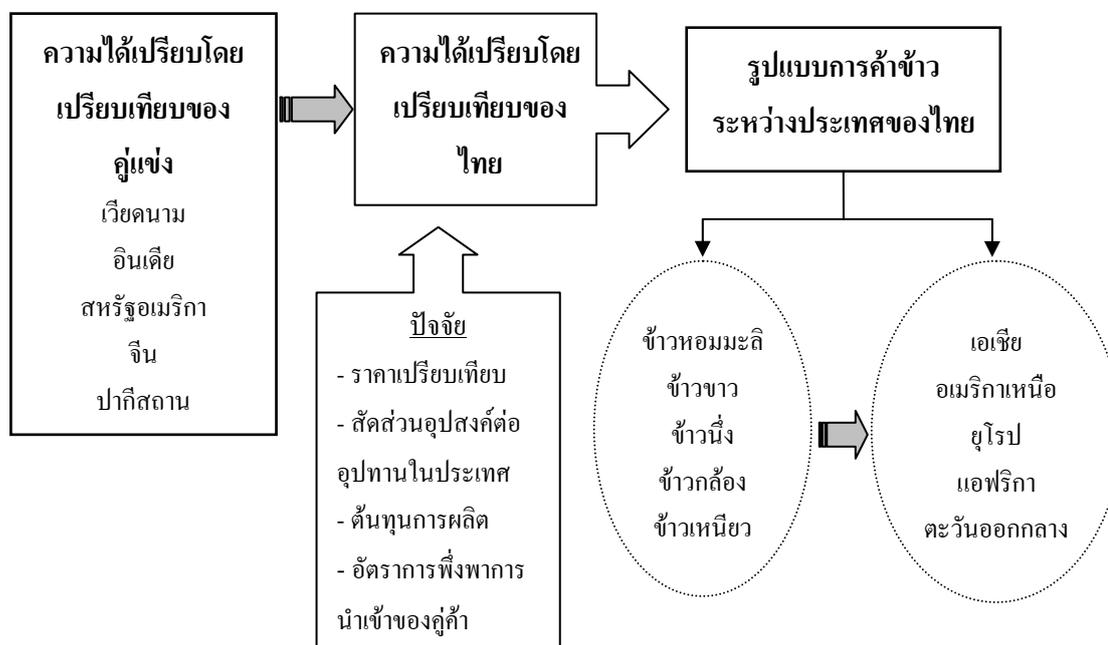
ข้าวกล้อง (Husked Brown Rice) หมายถึง ข้าวที่ผ่านการกะเทาะเอาเปลือกออกเท่านั้น

ข้าวขาว (White Rice) หมายถึง ข้าวที่ได้จากการนำข้าวกล้องเข้าไปขัดเอารำออกแล้ว

ข้าวึ่ง (Parboiled Rice) หมายถึง ข้าวเจ้าที่ได้ผ่านกระบวนการทำข้าวึ่งและขัดเอารำออกแล้ว (กรมการค้าภายใน, 2540)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดตามทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศที่กล่าวไว้ว่า แต่ละประเทศจะสามารถส่งออกสินค้าชนิดใดไปยังตลาดระหว่างประเทศได้ ก็ต่อเมื่อมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ในสินค้านั้นๆ ซึ่งสามารถวัดด้วยต้นทุนค่าเสียโอกาสของการผลิตสินค้าที่สนใจเมื่อเทียบกับสินค้าอื่นๆ ที่ผลิตภายในประเทศใดประเทศหนึ่งว่ามีค่ามากกว่าหรือน้อยกว่าประเทศคู่ค้าที่มีการส่งออกสินค้าไปยังตลาดระหว่างประเทศ กรณีสินค้าข้าวของไทยนับว่าเป็นสินค้าที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบเช่นกัน เพราะมีการส่งออกไปยังตลาดโลกเป็นจำนวนมากและอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ตลาดส่งออกข้าวของไทยยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบ่งตามประเภทข้าวที่ส่งออก ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ ข้าวขาว ข้าวเหนียว ข้าวกล้อง และข้าวเหนียว และแบ่งตามตลาดส่งออก ได้แก่ เอเชีย อเมริกาเหนือ ยุโรป แอฟริกา และตะวันออกกลาง ดังนั้นเพื่อให้การวิจัยมีความละเอียดและชัดเจนมากขึ้น จึงทำการวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบสินค้าข้าวของไทยทั้งในภาพรวมโดยเปรียบเทียบกับคู่แข่งที่สำคัญ และในระดับย่อยโดยแบ่งการวิเคราะห์ตามตลาดส่งออกข้าวของไทยทั้ง 2 รูปแบบ ซึ่งการที่ประเทศไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวได้นั้นอาจเกิดจากหลายสาเหตุ และหากวิเคราะห์ตามแนวคิดทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่กำหนดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกตามสาเหตุที่ต้องมีการค้าระหว่างประเทศ ได้แก่ ผลผลิตการผลิตของปัจจัยการผลิต ต้นทุนการผลิต ความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีรายได้และ รสนิยม (นงนุช ผลชอบ, 2547) สำหรับการศึกษปัจจัยที่กำหนดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด จึงมุ่งความสำคัญไปยังปัจจัยภายใน ได้แก่ ต้นทุนการผลิตและความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปัจจัยแรงงานทางด้านการเกษตรซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการผลิตข้าว ซึ่งเป็นผลให้กลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวที่สำคัญ กล่าวคือ มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่เกิดจากปัจจัยทางด้านอุปทานเป็นหลัก (Eng, 2004) และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ราคาส่งออกข้าวเฉลี่ยของไทยโดยเปรียบเทียบกับคู่แข่ง สัดส่วนของอุปสงค์เพื่อการบริโภคและการผลิตข้าวภายในประเทศ และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าของประเทศคู่ค้า (ตลาดนำเข้า) (ดังภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและวิธีการวิจัย

ในบทนี้ได้แบ่งเนื้อหาที่จะนำเสนอออกเป็นสองส่วน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะเป็นการ ทบทวนเอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และส่วนที่สองจะเป็นการนำเสนอให้เห็นถึงกรอบแนวคิด ทางทฤษฎี

แนวคิดทางทฤษฎี

การวิเคราะห์ความได้เปรียบในการส่งออกสินค้ามีพื้นฐานมาจากทฤษฎีทางการค้า ระหว่างประเทศ การเข้าใจถึงทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ จะทำให้เราทราบถึงปัจจัยที่เป็น ตัวกำหนดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของประเทศไทยได้

1. ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ

การค้าระหว่างประเทศ (International Trade) หมายถึง การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ระหว่างประเทศ การค้าระหว่างประเทศของทุกประเทศจะต้องประกอบไปด้วยสินค้าออก (Export) และสินค้าเข้า (Import) (นิคิยา สังขปริชา, 2542)

สิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสินค้าขึ้น คือ ความแตกต่างในผลิตภาพ (Productivity) ต้นทุนการผลิต และพื้นฐานความแตกต่างของทรัพยากร (Factor Endowment) เพราะแต่ละประเทศ มีทรัพยากรที่แตกต่างกัน ความเอื้ออำนวยของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ที่ตั้งเป็นส่วนของ ทรัพยากร อีกทั้งระดับเทคโนโลยี ได้แก่ ความรู้วิทยาการสมัยใหม่ นำไปสู่การใช้ทรัพยากรทุนที่ แตกต่างกันและส่งผลต่อการผลิตที่แตกต่างไป ก่อให้เกิดความแตกต่างในการผลิตสินค้าในแต่ละ ประเทศ

แนวคิดเรื่องการค้าระหว่างประเทศในระยะเริ่มต้นเกิดขึ้นโดย อาศัยความได้เปรียบโดย เด็ดขาดหรือความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ (Absolute Advantage) กล่าวคือ ประเทศที่สามารถทำการ ผลิตสินค้าได้ถูกกว่า ก็จะส่งสินค้าชนิดนั้นออกจำหน่ายและในขณะเดียวกันก็จะนำเข้าสินค้าที่ผลิต

ได้แต่มีต้นทุนการผลิตสูง ต่อมาเมื่อมีการส่งออกและนำเข้าสินค้าหลายชนิด จึงได้เอาแนวคิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) เข้ามาพิจารณาด้วยและพัฒนาไปสู่หลักของค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) คือควรรนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศถ้าราคาสินค้านั้นต่ำกว่าค่าเสียโอกาสที่ต้องผลิตขึ้นเองภายในประเทศ ขณะเดียวกันประเทศที่นำเข้าก็สามารถผลิตสินค้าชนิดอื่นที่มีความได้เปรียบกว่าแล้วส่งออก ด้วยหลักเกณฑ์นี้จะทำให้แต่ละประเทศมีความชำนาญเฉพาะอย่าง (Specialization)

การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในทางทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศนั้นเป็นการวิเคราะห์ภายใต้ระบบการค้าเสรี (Free Trade) แต่ในความเป็นจริงประเทศต่าง ๆ พยายามพัฒนาการผลิตและการส่งออกโดยกำหนดมาตรการต่างๆ ที่เป็นการส่งเสริมและคุ้มครองการผลิตภายในประเทศ ได้แก่ มาตรการกีดกันทางการค้า เช่น กำหนดอัตราภาษีศุลกากรนำเข้า ค่าธรรมเนียมพิเศษ โควต้า เป็นต้น ซึ่งมาตรการต่างๆ เหล่านี้มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของแต่ละประเทศ ซึ่งทำให้ไม่สะท้อนความเป็นจริงตามแนวคิดทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ (ประภาพร ศรีहरา, 2543)

Markusen and Melvin (1989 อ้างใน นงนุช ผลชอบ, 2547) ได้แบ่งทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศตามสาเหตุที่ต้องมีการค้าระหว่างประเทศได้ 8 สาเหตุ คือ

1. การค้าระหว่างประเทศเกิดจากความแตกต่างของฟังก์ชันการผลิต (Production Function) ของแต่ละประเทศ ทฤษฎีที่อยู่ในกลุ่มนี้คือ ทฤษฎีความได้เปรียบเชิงสัมบูรณ์ของ Adam Smith และทฤษฎีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของ Ricardo ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับข้อสมมุติที่ว่าแรงงานเป็นปัจจัยเดียวที่ใช้กำหนดต้นทุนการผลิต Adam Smith เห็นว่าประเทศที่มีความชำนาญในการผลิตสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งมากกว่าประเทศคู่ค้าก็ควรผลิตและส่งออกสินค้าหรือบริการนั้น เพื่อแลกกับสินค้าหรือบริการที่ตนเองไม่มีความชำนาญ การที่ประเทศใดมีความชำนาญในการผลิตสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งมากกว่าประเทศอื่นถือได้ว่าประเทศนั้นมีความได้เปรียบเชิงสัมบูรณ์ในการผลิตสินค้านั้นๆ ต่อมา Ricardo ได้เสนอแนวคิดใหม่ว่าการค้าระหว่างประเทศไม่ได้ขึ้นอยู่กับทฤษฎีความได้เปรียบเชิงสัมบูรณ์ของประเทศผู้ส่งออกที่มีเหนือคู่ค้า แต่ขึ้นอยู่กับความแตกต่างเชิงเปรียบเทียบของต้นทุนการผลิต กล่าวคือ ประเทศใดๆ จะส่งออกสินค้ามีต้นทุนเชิงเปรียบเทียบต่ำกว่าประเทศอื่นๆ (วารภรณ์ เอี่ยมไพโรจน์, 2545)

2. การค้าระหว่างประเทศเกิดจากความแตกต่างของปริมาณปัจจัย และทรัพยากรการผลิตของแต่ละประเทศ (Factor Endowment) มีทฤษฎีหลักคือ ทฤษฎีของ Heckscher-Ohlin ทฤษฎี Factor-Price-Equalization ทฤษฎี Rybczynski และทฤษฎี Stolper-Samuelson

ทฤษฎีของ Heckscher-Ohlin ซึ่งเป็น ทฤษฎีหลักได้ชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างของปริมาณปัจจัยและทรัพยากรการผลิตของแต่ละประเทศที่มีอยู่ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการค้าระหว่างประเทศ ประเทศต่างๆ จะได้ประโยชน์จากการผลิตสินค้าที่ใช้ปัจจัยการผลิตสินค้าที่ใช้ปัจจัยการผลิตที่ประเทศนั้นมีอยู่อย่างหนาแน่นเมื่อเทียบกับปัจจัยการผลิตอื่นที่เป็นส่วนประกอบสำคัญในการผลิต เช่น ประเทศที่ 1 มีปัจจัยทุนหนาแน่นเมื่อเทียบกับปัจจัยแรงงาน ส่วนประเทศที่ 2 มีปัจจัยแรงงานหนาแน่นเมื่อเทียบกับปัจจัยทุน เมื่อมีการค้าระหว่างประเทศ ประเทศที่ 1 จะส่งออกสินค้าเน้นใช้ปัจจัยทุนเป็นปัจจัยการผลิตหลัก (Capital Intensive) ส่วนประเทศที่ 2 จะส่งออกสินค้าเน้นปัจจัยแรงงานเป็นปัจจัยหลักในการผลิต (Labor Intensive) (นงนุช ผลชอบ, 2547)

จากทฤษฎีในข้อ 1 และ 2 จะเห็นได้ว่า การค้าระหว่างประเทศเกิดจากความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต และความชำนาญในการผลิตของแต่ละประเทศที่มีไม่เท่ากัน จึงทำให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าแตกต่างกัน

3. การค้าระหว่างประเทศเกิดจากการขยายการผลิตของอุตสาหกรรม ทำให้ต้นทุนในการผลิตลดลง (Increasing Return to Scale) แม้ประเทศที่ทำการค้าระหว่างกันจะมีสภาพทางเศรษฐกิจใกล้เคียงกันก็ตาม อุตสาหกรรมที่มีต้นทุนคงที่ (Fixed Cost) สูง และราคาของสินค้าสูงกว่าต้นทุนส่วนเพิ่ม (Marginal Cost) การขยายการผลิตจะทำให้ต้นทุนเฉลี่ยลดลง ผู้ผลิตได้กำไรและมีความชำนาญในการผลิตเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นผู้ผลิตรายแรก ๆ ซึ่งทำให้ผลิตภาพของปัจจัยการผลิต (Factor Productivity) สูงขึ้นด้วย ดังนั้นถ้ามีการค้าระหว่างประเทศ ผู้ผลิตที่มีเทคโนโลยีการผลิตในลักษณะ Increasing Return to Scale ก็จะได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศ เนื่องจากตลาดสินค้าใหญ่ขึ้นทำให้สามารถขยายการผลิตได้ ส่วนประเทศที่นำเข้าก็จะได้ประโยชน์จากการที่ราคาสินค้าลดลงหรือถูกกว่าการผลิตเอง นอกจากนี้การขยายตลาดยังมีผลทำให้ผลิตสินค้าหลากหลายขึ้น แม้จะมีต้นทุนสูงกว่ากรณีที่ผลิตสินค้าเพียงชนิดเดียวแต่ผู้บริโภคก็ได้ประโยชน์จากการมีสินค้าให้เลือกมากขึ้นด้วย

4. การค้าระหว่างประเทศเกิดจากการที่ตลาดถูกบิดเบือน (Distortions) การบิดเบือนทั้งที่เกิดจากการแข่งขันที่ไม่สมบูรณ์ มาตรการกีดกันการนำเข้า และมาตรการสนับสนุนการส่งออก เนื่องจากการบิดเบือนดังกล่าวทำให้ราคาสินค้าไม่ได้แสดงถึงต้นทุนที่แท้จริงของปัจจัยการผลิต จึงจูงใจให้มีการผลิตและส่งออกมากกว่ากรณีตลาดไม่ถูกบิดเบือน ซึ่งตลาดอาจจะไม่มีการส่งออกหรือเป็นผู้นำเข้าก็เป็นได้

5. การค้าระหว่างประเทศเกิดจากการผลิตเพื่อตลาดภายในประเทศ ทฤษฎีของ Linder เสนอว่าอุปสงค์ต่อสินค้าภายในประเทศทำให้เกิดการผลิตเพื่อส่งออก ความต้องการสินค้าภายในประเทศจะทำให้ผู้ผลิตผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายภายในประเทศ และจะทำการพัฒนาสินค้านั้น ๆ จนสามารถส่งออกได้ ในทฤษฎีนี้ผู้ผลิตจะส่งออกสินค้าให้กับประเทศที่มีอุปสงค์ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นผลจากการผลิตเพื่อการจำหน่ายภายในประเทศเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่จะเสริมให้ทฤษฎีของ Linder เป็นจริงก็คือขนาดตลาดภายในประเทศต้องมีขนาดใหญ่มากพอที่จะทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงจนสามารถแข่งขันกับประเทศอื่น (นงนุช ผลชอบ, 2547)

6. การค้าระหว่างประเทศขึ้นอยู่กับวงจรชีวิตของสินค้า (Product Life Cycle) ในทฤษฎีนี้แบ่งวงจรชีวิตของสินค้าในการค้าระหว่างประเทศเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ช่วงผลิตสินค้าใหม่ ในช่วงนี้ผู้ผลิตสินค้าใหม่เพื่อจำหน่ายในประเทศมักจะเกิดขึ้นในประเทศที่มีอำนาจซื้อสูง เนื่องจากราคาสินค้าในช่วงนี้อยู่ในระดับสูง

ช่วงที่ 2 ช่วงส่งออกสินค้า ในช่วงนี้การผลิตเริ่มมีปริมาณมากขึ้น ราคาเริ่มลดลง สินค้ามีมาตรฐานดีขึ้น มีอุปสงค์จากต่างประเทศระดับหนึ่ง ผู้ผลิตจึงเริ่มส่งออกในช่วงนี้บางรายมีการตั้งสาขาในต่างประเทศ ขณะเดียวกันผู้ผลิตในประเทศที่นำเข้าก็เริ่มมีการผลิตสินค้าดังกล่าวเอง ซึ่งจะเปรียบผู้ผลิตต่างประเทศเนื่องจากมีค่าจ้างแรงงานต่ำกว่า

ช่วงที่ 3 ประเทศที่นำเข้าเริ่มส่งออกสินค้าที่ตนเองผลิตได้ไปยังประเทศที่ 3 และประเทศที่ 3 ก็เริ่มมีการผลิตเองเพราะค่าจ้างต่ำกว่า ส่วนประเทศที่เป็นผู้คิดค้นจะคิดค้นสินค้าใหม่ออกมาเนื่องจากไม่สามารถผลิตสินค้าเดิมแข่งกับประเทศอื่นที่มีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าได้

7. การค้าระหว่างประเทศเกิดจากความแตกต่างของเทคโนโลยี (Technology Gap) ก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิต และการพัฒนาสินค้าทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีสูงมักมีรายได้และค่าจ้างสูงจะลงทุนพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตเพื่อลดการจ้างงาน จึงได้เปรียบในการผลิตสินค้าใหม่ที่ต้องใช้เทคโนโลยีการผลิตสูง เมื่อมีการค้าระหว่างประเทศ ประเทศเหล่านี้จะส่งออกสินค้าดังกล่าวไปยังประเทศที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีที่ต่ำกว่า จนกว่าเทคโนโลยีดังกล่าวจะแพร่กระจายไปยังประเทศอื่น

8. การค้าระหว่างประเทศเกิดจากความแตกต่างของรายได้และรสนิยม เนื่องจากรสนิยมที่ต่างกัน ทำให้สินค้าชนิดเดียวกันที่ไม่สามารถทดแทนกันได้สมบูรณ์ หรือมีความแตกต่างกันในสายตาของผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคนำเข้าสินค้าที่ตนชื่นชอบจากต่างประเทศ แม้ว่าสินค้าชนิดเดียวกันนี้จะผลิตได้ในประเทศก็ตาม ส่วนรายได้ของผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคมียาได้สูงและรายได้ต่ำมีรูปแบบการบริโภคที่ต่างกัน ผู้บริโภคที่มีรายได้ต่ำจะบริโภคสินค้าจำเป็นในสัดส่วน (เทียบกับสินค้าอื่น) ที่สูงกว่าผู้ที่มีรายได้สูง ดังนั้นถ้ามีการค้าระหว่างประเทศโดยเสรี ประเทศที่มีรายได้ต่ำมีแนวโน้มที่จะนำเข้าสินค้าจำเป็นในอัตราที่สูงกว่าประเทศที่มีรายได้สูง

2. การวัดความความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ

ตามทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศมาตรฐาน แต่ละประเทศจะสามารถส่งออกสินค้าชนิดใดไปยังตลาดระหว่างประเทศได้ ก็ต่อเมื่อมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ในสินค้าดังกล่าว ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบวัดด้วยต้นทุนค่าเสียโอกาสของการผลิตสินค้าที่สนใจเมื่อเทียบกับสินค้าอื่นๆ ที่ผลิตภายในประเทศใดประเทศหนึ่งว่ามีค่ามากกว่าหรือน้อยกว่าประเทศคู่ค้าที่มีการส่งออกสินค้าไปยังตลาดระหว่างประเทศ ทั้งนี้ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบอาจมีที่มาจากความแตกต่างของประเทศต่างๆ อาทิ เทคโนโลยีการผลิต ความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิตเชิงเปรียบเทียบ การประหยัดต่อขนาดการผลิต การพัฒนาและวิจัย และโครงสร้างตลาด เป็นต้น

ดัชนีที่ใช้วัดความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบมีหลายชนิดด้วยกัน ดัชนีที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายในการศึกษาสินค้าเกษตรนั้นมี 3 ดัชนี ได้แก่ ดัชนีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) ค่า Donges-Riedel (DR) สัดส่วนการส่งออกสุทธิ (NXR) ต้นทุนทรัพยากร (Domestic Resource Cost: DRC) และอัตราส่วนการครองตลาด

(Constant Market Share Analysis: CMS) เป็นต้น ทั้งนี้ดัชนีแต่ละชนิดมีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกัน เช่น การคำนวณค่า DR อยู่ภายใต้ข้อสมมุติที่ว่าอุตสาหกรรมภายในประเทศผู้นำเข้าเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีการแข่งขัน ในขณะที่ประเทศที่เป็นผู้ส่งออกอุตสาหกรรมใด แสดงว่าสินค้าในอุตสาหกรรมนั้นมีความสามารถในการแข่งขันโดยเปรียบเทียบ (นงนุช พลชอบ, 2547) ซึ่งไม่สอดคล้องกับลักษณะสินค้าข้าวที่มีการแข่งขันภายในประเทศหลายระดับ สำหรับการได้มาของค่า DRC ซึ่งเน้นการอธิบายความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่เกิดจากต้นทุนทรัพยากรในการผลิตสินค้าภายในประเทศ ก่อนข้างมีความยุ่งยากและซับซ้อน ในขณะที่ค่า CMS จะช่วยบอกสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการส่งออกในสินค้าแต่ละชนิดว่าเป็นผลเนื่องจาก 1) การขยายตัวของ การส่งออกของตลาดโลก และ/หรือ 2) เป็นผลของการกระจายตัวของตลาด และ/หรือ 3) เป็นผลเนื่องจากความสามารถในการแข่งขันของประเทศส่งออกเอง และ/หรือ 4) เป็นผลจากการปรับการส่งออกถูกหรือผิดทิศทาง แต่ไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกของสินค้านั้น (นิตยา สังขปริษา, 2542) ส่วนค่า RCA และ NXR จะใช้เฉพาะข้อมูลส่งออกและนำเข้าแต่ไม่ได้เชื่อมโยงให้ทราบถึงระบบหรือกระบวนการผลิต และผลของมาตรการทางการค้าต่างๆ ของสินค้าชนิดนั้น (Banterle, 2005)

การวัดความได้เปรียบในการส่งออกสินค้าข้าวของไทยในการศึกษารั้งนี้ จะวัดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ 2 วิธี ในการวัดวิธีแรกเป็นการประยุกต์ดัชนีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบที่ปรากฏ(Revealed Comparative Advantage: RCA) ถูกพัฒนามาโดย Ballassa นับตั้งแต่ปี 2530 (นงนุช พลชอบ, 2547) ซึ่งแสดงถึงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบทางการผลิตตามความเชี่ยวชาญเฉพาะ มีสูตรดังนี้

$$RCA_{ij} = (X_{ij} / X_{wj}) / (X_{im} / X_{wm})$$

โดยที่ RCA_{ij} แสดงถึง ดัชนีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบสำหรับสินค้า i ของประเทศ j
 X_{ij} แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้า i ของประเทศ j
 X_{wj} แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้าทั้งหมดของประเทศ j
 X_{im} แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้า i ของทุกประเทศ
 X_{wm} แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้าทั้งหมดของทุกประเทศ

ดัชนีข้างต้น RCA_{ij} จะแสดงถึงส่วนแบ่งของการส่งออกสินค้าข้าวในตลาดโลกของประเทศที่สนใจ ซึ่งถ้าค่าดัชนีสูงกว่า 1 แสดงว่าประเทศมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสาขาการผลิตนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ โดยรวม แต่ถ้าดัชนีน้อยกว่า 1 แสดงว่าประเทศมีความเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบในสาขาการผลิตนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ โดยรวม

อย่างไรก็ตาม การนำค่า RCA มาใช้นั้นมีข้อจำกัด คือ การคำนวณหาค่า RCA ใช้เฉพาะข้อมูลการส่งออกหรือการนำเข้า แต่ไม่ได้เชื่อมโยงไปให้ทราบถึงระบบหรือกระบวนการทางการผลิตของสินค้าชนิดนั้น และกรณีมีการกีดกันทางการค้า ค่า RCA ก็ไม่สามารถแสดงผลของการกีดกันทางการค้าออกได้เลย แต่โดยรวมแล้ว RCA มีความแม่นยำและมีเสถียรภาพในระดับหนึ่ง (Utkulu and Seymen, 2004) และยังใช้วัดแนวโน้มความได้เปรียบของสินค้าที่ส่งออกของประเทศที่พิจารณาว่ามีแนวโน้มอย่างไรในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา หากค่า RCA มีแนวโน้มที่สูงขึ้นเป็นลำดับย่อมชี้ให้เห็นถึงความได้เปรียบ ความสามารถในการแข่งขันส่งออกสินค้านั้นๆ ของประเทศว่าจะมีอนาคตที่ดีขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่ง ในทางตรงข้ามหากค่า RCA มีแนวโน้มที่ลดลงเป็นลำดับย่อมชี้ให้เห็นถึงความได้เปรียบ ความสามารถในการแข่งขันส่งออกสินค้านั้นๆ ของประเทศว่าในอนาคตจะเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่ง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้นักวิจัยจำนวนมากนำ RCA มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมใด ๆ ในแต่ละประเทศ รวมทั้งดัชนีดังกล่าวยังสามารถปรับใช้ในการวัดความสามารถในการแข่งขันของประเทศที่สนใจในสินค้าข้าวเพื่อเปรียบเทียบกับสินค้าเกษตรในตลาดระหว่างประเทศได้อีกด้วย โดยเปลี่ยนค่า X_{wj} และ X_{wm} เป็นมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศที่สนใจ และมูลค่าการส่งออกของสินค้าเกษตรทั้งหมดในตลาดระหว่างประเทศแทนมูลค่าสินค้าทั้งหมด ซึ่งการปรับดังกล่าวจะสะท้อนถึงความชำนาญเฉพาะทาง (Specialization) ในสินค้าเกษตรได้ดีกว่า

นนุช ผลชอบ (2547) สรุปไว้ว่า RCA เป็นเครื่องมืออย่างง่ายที่ใช้พิจารณาถึงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ซึ่งมีข้อดีคือง่ายต่อการคำนวณและตีความ แต่มีจุดอ่อนคือ

1. ไม่สามารถระบุได้ว่าความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความได้เปรียบที่เกิดจากความสามารถในการผลิต หรือเกิดจากการใช้นโยบายการค้าของรัฐบาลทั้งประเทศผู้ส่งออกและนำเข้า เนื่องจากข้อมูลที่ใช้เป็นการนำเข้าหรือส่งออกที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งรวมผลของการบิดเบือน

ทางการค้าและมาตรการของรัฐ เช่น การอุดหนุนการส่งออก หรือ การกีดกันการนำเข้า ทำให้ RCA ที่ได้ไม่สามารถแสดงความได้เปรียบอย่างแท้จริง

2. ข้อมูลที่ใช้ในการคำนวณนั้นเป็นข้อมูลมูลค่ารวมในการส่งออกของสินค้ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งและไม่สามารถแยกรายละเอียดของสินค้าได้ ค่า RCA ที่ได้จึงอาจคลาดเคลื่อนเนื่องจากสินค้าในกลุ่มมีความแตกต่างกัน ซึ่งมีผลกระทบต่อราคา หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่สามารถทดแทนกันได้ สมบูรณ์ การเปรียบเทียบโดยใช้ RCA จึงอาจเป็นการเปรียบเทียบข้ามกลุ่มย่อยได้ เช่น ประเทศ A ส่งออกรถยนต์ AA ขณะที่ B ส่งออกรถยนต์ BB แต่เนื่องจากไม่สามารถแยกกลุ่มย่อยได้ ถ้าราคา รถยนต์ AA และ BB ต่างกันมาก โดยเป็นผลจากคุณภาพและสมรรถนะต่างกัน ค่า RCA ที่ได้ จึงเปรียบเทียบสินค้าข้ามกลุ่มกัน ทำให้ประเทศที่ส่งออกรถยนต์ราคาถูกมีโอกาสที่ค่า RCA จะต่ำกว่าประเทศที่ส่งออกรถยนต์ราคาแพง ทำให้กรณีนี้เปรียบเทียบโดยใช้ค่า RCA จึงอาจเกิดความคลาดเคลื่อนเนื่องจากสินค้าต่างชนิดกัน ความชำนาญและเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตแตกต่างกัน ทำให้การวัดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบโดยใช้ RCA ในกรณีนี้อาจไม่สะท้อนถึงค่าความความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่แท้จริง

3. ข้อมูลมูลค่าการส่งออกนั้น ไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นสินค้าเก่าหรือสินค้าที่ผลิตใหม่ และไม่สามารถระบุได้ว่าสินค้าที่ส่งออกนั้นเป็นสินค้าที่นำเข้ามาเพื่อการส่งออกหรือผลิตได้เองในประเทศ ความได้เปรียบที่ได้จากค่า RCA สำหรับสินค้าดังกล่าวจึงไม่สะท้อนถึงความได้เปรียบในการผลิตที่แท้จริง

4. มูลค่ารวมของสินค้าของแต่ละประเทศส่งออกนั้นไม่เท่ากัน ทำให้ประเทศที่มีมูลค่าการส่งออกสูงมีแนวโน้มที่จะมีค่า RCA ต่ำกว่าประเทศที่มีมูลค่าส่งออกน้อย

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงเพิ่มการวัดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบอีกวิธี คือ ค่าสัดส่วนการส่งออกสุทธิ (Net Export Ratio: NXR) ซึ่งเป็นการคำนึงถึงทั้งด้านการส่งออกและด้านการนำเข้าสินค้าของประเทศผู้ส่งออก และจะช่วยให้สามารถพิจารณาฐานะความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้ชัดเจนมากขึ้น (นงนุช ผลชอบ, 2547) ซึ่งมีสูตรดังนี้

$$NXR_{ij} = (X_{ij} - M_{ij}) / (X_{ij} + M_{ij})$$

โดยที่ NXR_{ij} แสดงถึง สัดส่วนการส่งออกสุทธิของประเทศ j สำหรับสินค้า i
 X_{ij} แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้า i ของประเทศ j
 M_{ij} แสดงถึง มูลค่าการนำเข้าสินค้า i ของประเทศ j

ถ้าค่า NXR มีค่ามากกว่า 0 แสดงว่าประเทศมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสาขาการผลิตนั้นๆ แต่ถ้าค่า NXR มีค่าน้อยกว่า 0 แสดงว่าประเทศมีความเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบในสาขาการผลิตนั้นๆ

จุดอ่อนของค่า NXR มีลักษณะคล้ายกับวิธี RCA คือ ไม่สามารถแสดงผลของมาตรการทางการค้าต่างๆ โดยค่า NXR มีค่าต่ำสุดเท่ากับ -1 นั่นคือไม่มีการส่งออก มีแต่การนำเข้าอย่างเดียว และมีค่าสูงสุดเท่ากับ 1 นั่นคือมีการส่งออกอย่างเดียวไม่มีการนำเข้า อย่างไรก็ตามหากสองประเทศมีค่า NXR เท่ากัน เช่น เท่ากับ 1 แสดงว่าทั้งสองประเทศมีการส่งออกอย่างเดียวไม่มีการนำเข้าเหมือนกัน แต่อาจเป็นไปได้ว่าสองประเทศดังกล่าวมีรูปแบบการค้าที่แตกต่างกัน เช่น หากประเทศหนึ่งเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่จึงส่งออกมากๆ ไม่จำเป็นต้องนำเข้าในสินค้านั้นเลย ส่วนอีกประเทศเป็นผู้ส่งออกรายน้อยๆ แต่ถูกกีดกันทางการค้ามิให้มีการนำเข้าสินค้า ทั้งสองประเทศจึงไม่มีการนำเข้าสินค้าเหมือนกัน

ถึงแม้ว่าดัชนีทั้ง 2 ยังมีจุดบกพร่อง แต่ก็พอจะชี้ให้เห็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงความได้เชิงเปรียบเทียบในการส่งออก ซึ่งสะท้อนถึงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้าข้าวของแต่ละประเทศได้ชัดเจนระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อลดข้อบกพร่องของดัชนีดังกล่าวและให้งานศึกษาครั้งนี้มีความครอบคลุมและชี้ชัดมากขึ้น จึงทำการเชื่อมโยงโดยนำผลของการศึกษาจากดัชนีดังกล่าวข้างต้น เพื่อมาวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติต่อว่า การเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้าข้าวของไทยในแต่ละตลาดในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นผลมาจากปัจจัยใดบ้าง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การทบทวนประเด็นการศึกษาในเรื่องตลาดข้าวระหว่างประเทศของไทย

Siamwalla and Heykin (1983) ทำการศึกษาตลาดข้าวโลกตามกรอบแนวคิดด้านโครงสร้างพฤติกรรม และผลของพฤติกรรมของประเทศหลักๆ ที่มีบทบาทสำคัญในตลาดข้าวระหว่างประเทศซึ่งมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วย โดยนำข้อมูลทางการค้า ราคา การผลิตและการบริโภคมาประยุกต์ใช้ในแบบจำลองทางเศรษฐมิติ ผลการศึกษาพบว่า ตลาดข้าวเป็นตลาดที่บอบบางและแคบ เมื่อผู้นำเข้าหลายประเทศมีการยอมรับเทคโนโลยีมาใช้อย่างรวดเร็วมากกว่าประเทศผู้ส่งออก ทำให้ตลาดข้าวซึ่งบอบบางยิ่งแคบลง บทบาทของทวีปเอเชียในตลาดข้าวโลกทั้งผู้ผลิตและบริโภคข้าวเป็นหลักนั้นเริ่มลดลง เพราะอาจต้องสูญเสียความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ อันเนื่องจากข้อจำกัดของพื้นที่และต้นทุนในการจัดการระบบควบคุมน้ำที่สูง การกำหนดนโยบายของแต่ละประเทศก็จะเปลี่ยนแปลงไป โดยประเทศนำเข้าจะเน้นนโยบายเพิ่มผลผลิตต่อไร่มากขึ้นกว่าประเทศผู้ส่งออก เพราะทั้งผู้นำเข้าและผู้ส่งออกไม่มีความมั่นใจในตลาดที่แคบลงทั้งในด้านแหล่งนำเข้าหรือแหล่งส่งออกที่แท้จริง ทั้งนี้พฤติกรรมกำหนดนโยบายของประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ไม่ตอบสนองต่อราคาข้าวโลกทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีเพียงบางประเทศ เช่น จีนที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของราคาตลาดโลกและการผลิตภายในประเทศ แต่จีนมีผลผลิตเหลือในการส่งออกน้อยมากจนไม่มีผลต่อปริมาณการค้าข้าวในตลาดโลก นอกจากนี้ยังพบว่าตลาดข้าวโลกล้มเหลวในการจัดสรรการผลิตจากประเทศที่มีต้นทุนสูงไปยังประเทศที่มีต้นทุนต่ำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่มีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรถึงแม้ว่าจะเป็นการช่วยส่งเสริมให้มีการผลิตและการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีในประเทศนำเข้ามากขึ้นก็ตาม แต่ผลลัพธ์ในระยะยาวจะทำให้การระดมอยู่กับคนจนซึ่งทำให้ตลาดไม่มีเสถียรภาพ

ถึงแม้ว่าการศึกษาของ Siamwalla and Heykin (1983) เป็นงานศึกษาไว้กว่า 20 ปีมาแล้วก็ตาม แต่นับว่าเป็นชิ้นงานที่มีคุณค่ามาก เพราะนอกจากศึกษาตลาดข้าวระดับโลกไว้อย่างละเอียดแล้วยังสรุปผลการศึกษาได้อย่างน่าเชื่อถือและเป็นจริงสอดคล้องกับผลการศึกษาจากงานวิจัยอีกหลายชิ้นในปัจจุบัน ดังเช่น Dawe (2002) ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดข้าวโลก ตั้งแต่ปี 1950-2000 พบว่า ที่ผ่านมาระดับและเสถียรภาพของผลผลิตข้าวในตลาดโลกเพิ่มขึ้นแบบคงที่มาตลอดในช่วงปี 1965-1981 แต่ในช่วงกลางปี 1980 ราคาข้าวลดต่ำลงและเริ่มคงที่หรือมีเสถียรภาพมากขึ้น และมีแนวโน้มว่าภาวะราคาข้าวในตลาดโลกจะยังคงเป็นแบบนี้ไปเรื่อยๆ ซึ่งมี

นัยว่าผู้ส่งออกข้าวในเอเชียสามารถเข้ามาแข่งขันในตลาดโลกได้มากขึ้นกว่าในอดีต อันจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้โครงสร้างตลาดข้าวโลกเปลี่ยนแปลงไป ซึ่ง Sombilla *et al.* (2002) ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าจากอดีตถึงปัจจุบันปริมาณผลผลิตข้าวของโลกได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่าอัตราการเติบโตของประชากร ในขณะที่ปริมาณความต้องการมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ ทำให้ราคาในตลาดโลกมีแนวโน้มลดต่ำลง และหากมองไปในอนาคตอีก 25 ปีข้างหน้า หากแนวโน้มสถานการณ์ข้าวในตลาดโลกระยะยาวยังคงเหมือนในอดีต จำนวนผู้ค้าข้าวในตลาดโลกจะเพิ่มขึ้น ทำให้มีการส่งออกเพิ่มขึ้นแต่ราคาจะมีแนวโน้มลดลง สำหรับประเทศที่ยากจนปริมาณความต้องการจะเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า และหากเทคโนโลยี นโยบาย การลงทุน สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมของประชากรในประเทศใดประเทศหนึ่งเปลี่ยนไป ก็จะส่งผลกระทบต่อผลการค้าข้าวในตลาดโลกในอนาคตด้วย

สำหรับการศึกษาถึงโครงสร้างตลาดและนโยบายการค้าข้าวของไทย เอี่ยมพร รวยริน (2525) ได้ทำการศึกษาโครงสร้างตลาดข้าวไทยและนโยบายการค้าข้าวของประเทศในกลุ่มอาเซียน ตลอดจนนโยบายการค้าข้าวของกลุ่มแข่งขันของไทย โดยพบว่า กลุ่มการค้าข้าวของไทยที่สำคัญในกลุ่มนี้คือจีนเพียงประเทศเดียว ไทยและจีนต่างพยายามมีส่วนแบ่งในตลาดของแต่ละประเทศมากขึ้น ลักษณะโครงสร้างตลาดข้าวของประเทศในกลุ่มนี้จึงเป็นแบบตลาดผู้ขายน้อยราย นโยบายการค้าข้าวแบบรัฐบาล-รัฐบาล เป็นการระบายข้าวออกนอกประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ตลาดซบเซาเป็นการกระตุ้นให้ราคาข้าวภายในประเทศสูงขึ้นและมีการส่งมอบตามกำหนด อย่างไรก็ตามการส่งออกข้าวของรัฐบาลก็ยังคงมีอยู่ต่อไป ทั้งในด้านมนุษยธรรมในประเทศที่บริโภคข้าวและเหตุผลทางการเมืองที่ต้องขายข้าวระหว่างรัฐ (ชานฉนิษฐ อัมพุประภา, 2548)

การศึกษาของเอี่ยมพร รวยริน (2525) ได้รับการสนับสนุนอีกครั้งด้วยงานวิจัยของชนัญฐา อยู่เสนาสน์ (2539) ซึ่งได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การส่งออกข้าวของไทย โดยแยกข้อมูลที่ศึกษาตามชนิดของข้าวที่แตกต่างกันตามมาตรฐานข้าวส่งออกที่สำคัญของไทย พบว่า การส่งออกข้าวของสหรัฐฯ ไม่มีผลกระทบต่อ การส่งออกข้าวของไทยในตลาดคุณภาพสูง สำหรับข้าวคุณภาพต่ำ การส่งออกข้าวของจีนมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการส่งออกของไทยซึ่งตรงกับข้อสรุปของเอี่ยมพร รวยริน (2525) เนื่องจากจีนเป็นประเทศที่ผลิตมีจำนวนมาก ข้าวส่วนที่เหลือจากการบริโภคภายในประเทศจึงมีผลกระทบต่อข้าวในตลาดโลก นอกจากนี้รายได้ของประเทศคู่ค้ามีผลกระทบในทิศทางเดียวกันกับราคาส่งออกข้าวของไทยในตลาดข้าวคุณภาพสูงอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนในตลาดข้าวคุณภาพต่ำนั้นรายได้ของประเทศคู่ค้ามีผลกระทบต่อราคา

ส่งออกข้าวของไทยในทิศทางตรงข้าม สำหรับปัจจัยปริมาณผลผลิตข้าวของไทย พบว่า มีผลกระทบต่อราคาส่งออกข้าวของไทยในทิศทางตรงข้ามในข้าวทุกเกรด โดยที่ข้าวเกรดมาตรฐานสูงจะมีความยืดหยุ่นของราคาส่งออกสูง เนื่องจากการแข่งขันการส่งออกข้าวในตลาดข้าวคุณภาพต่ำจะมากกว่าข้าวคุณภาพสูง

ในด้านการวิเคราะห์ถึงส่วนแบ่งตลาดส่งออกข้าวไทยโดยใช้แบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ นิติยา สังขปรีชา (2542) พบว่า มูลค่าการส่งออกที่เพิ่มขึ้นเนื่องมาจากความสามารถในการปรับการส่งออกตามภาวะตลาด และผลจากอัตราการขยายตัวของตลาดโลก ปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดส่วนแบ่งตลาดส่งออกข้าวของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดส่งออกข้าวของสหรัฐอเมริกาในตลาดเอเชีย คือ มูลค่าการนำเข้าสินค้าของไทยจากประเทศภูมิภาคเอเชีย สำหรับตลาดแอฟริกา นั้นปัจจัยสำคัญ ได้แก่ อัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของตลาดแอฟริกาเอง ส่วนยุโรปและตลาดโลก นั้นปัจจัยสำคัญ ได้แก่ อัตราส่วนอุปทานเพื่อการส่งออกข้าวทั้งหมดของไทยกับสหรัฐอเมริกา อีกทั้งได้ให้ข้อสรุปจากผลการศึกษาตรงกับของ ชนัญฐา อยู่เสนาสน์ (2539) ในประเด็นที่ว่า การที่จะทำให้ไทยเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและเพิ่มส่วนแบ่งตลาดข้าวได้ก็คือ การปรับปรุงคุณภาพการผลิตให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพดีตรงกับความต้องการของตลาด และเพื่อเพิ่มความหลากหลายให้กับสินค้าข้าวอีกทางหนึ่ง ในขณะที่ ประภาพร ศรีเหรา (2543) ได้ทำการศึกษาส่วนแบ่งตลาดส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม พบว่า แนวโน้มของปริมาณการส่งออกข้าวของไทยมีแนวโน้มสูงขึ้นทั้งด้านปริมาณและส่วนแบ่งตลาด แต่ถ้าเปรียบเทียบปริมาณการส่งออกแล้ว ปริมาณข้าวส่งออกของไทยยังคงสูงกว่าของเวียดนามถึง 2.05 เท่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ทั้งประเทศไทยและเวียดนามส่งออกข้าวได้มากขึ้นก็คือ การขยายตัวของตลาดนำเข้าที่มีมากขึ้นตามการขยายตัวของประชากรโลก แต่ตลาดส่งออกทั้งสองประเทศต่างก็ไม่กระจาย และไทยยังเสียเปรียบเวียดนามในด้านการแข่งขันในทุกๆ ด้าน สำหรับปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการแข่งขันในการส่งออกข้าวระหว่างไทยกับเวียดนามในตลาดโลกก็คือ อัตราส่วนของราคาส่งออกระหว่างไทยกับเวียดนาม อัตราส่วนของอุปทานเพื่อการส่งออกของไทยและเวียดนาม และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าของประเทศผู้นำเข้าข้าวของโลก ทั้งนี้ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันประเทศไทยควรกำหนดให้มีการเร่งรัดนโยบายการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิตและต้นทุนการส่งออกข้าว และควรหาตลาดใหม่ๆ มารองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

นอกจากนี้ สายฝน ตระกูลสุทรัพย์ (2543) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของการส่งออกข้าวของไทย เกิดจากปัจจัยภายนอกคือ การขยายตัวการส่งออกทั้งหมดของโลก ส่วนผลที่ทำ

ให้การขยายตัวของ การส่งออกข้าวของไทยไม่เพิ่มขึ้นเท่าที่ควรจะเป็นเกิดจากปัจจัยภายในคือ ผลจากการแข่งขันที่แท้จริง และการปรับการส่งออกของไทย และ กรนทร์ ถาวร (2546) พบว่า มูลค่าการส่งออกข้าวของประเทศไทยโดยรวมเพิ่มขึ้น โดยมีปัจจัยสำคัญมาจากผลจากการกระจาย และผลจากการแข่งขันที่แท้จริง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายทวีปกลับพบว่าไทยมีความสามารถในการแข่งขันเฉพาะตลาดที่มีการแข่งขันต่ำ ส่วนตลาดที่มีการแข่งขันสูง เช่น เอเชีย และอเมริกาเหนือ-กลาง ไทยกลับมีความสามารถในการแข่งขันที่ต่ำ ในกรณีการวิเคราะห์เป็นรายประเทศพบว่า ส่วนใหญ่มูลค่าการส่งออกข้าวทั้ง 3 ชนิด คือ ข้าวกล้อง ข้าวที่สีบ้างหรือสีทั้งหมด และปลายข้าว เพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดจากผลการขยายตัวของ การนำเข้าของแต่ละประเทศ และเมื่อพิจารณาจากภาพรวม การส่งออกข้าวทั้งหมดพบว่าผลกระทบร่วมมีผลในทางลบต่อการส่งออกของไทย จึงได้เสนอแนะแนวทางว่ารัฐบาลควรใช้กลยุทธ์ด้านการตลาดช่วยขยายตลาดข้าว โดยเฉพาะข้าวคุณภาพสูงแทน ข้าวคุณภาพต่ำและขยายการส่งออกข้าวนี้ รวมถึงควรมีการร้องขอให้องค์การการค้าโลกพิจารณาเกี่ยวกับมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่เหมาะสมในบางประเทศ

สำหรับการศึกษาตลาดส่งออกข้าวของไทยเป็นรายชนิดข้าว นั้น วราภรณ์ เอี่ยมไพโรจน์ (2545) ได้วิเคราะห์ทางเศรษฐกิจการส่งออกข้าวหนึ่งในตลาดโลกของประเทศไทย อินเดีย และสหรัฐอเมริกา โดยพบว่า ราคาส่งออกข้าวหนึ่งของไทย รายได้ประชาชาติเฉลี่ยต่อบุคคล และ อัตราส่วนราคาส่งออกข้าวหนึ่งเปรียบเทียบกับระหว่างประเทศอินเดียและสหรัฐอเมริกา เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การส่งออกข้าวหนึ่งของไทยอย่างมีนัยสำคัญ และ อรรถรัตน์ นิมเปีย (2545) ได้ศึกษา ส่วนแบ่งตลาดและอุปสงค์การส่งออกข้าว 100% ของไทยภายใต้ข้อผูกพันทางการค้าขององค์การการค้าโลก ทั้งนี้พบว่า มูลค่าการส่งออกข้าวชนิด 100% ที่เพิ่มขึ้นเกิดจากการขยายตัวของ การส่งออกสินค้าในตลาดโลก และการปรับทิศทาง การส่งออกของไทย ในขณะที่ผลจากการแข่งขัน และการกระจายตลาดข้าวของไทย จะเป็นปัจจัยที่ทำให้มูลค่าการส่งออกลดลง สำหรับค่าความยืดหยุ่นที่มีต่อราคาข้าว 100% ของไทยช่วงเวลา 2529-2542 ในตลาดฮ่องกง อิหร่าน สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ และมาเลเซีย มีค่าลบ ยกเว้นในตลาดประเทศจีนมีค่าเป็นบวก ซึ่งไม่สอดคล้องกับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งให้ข้อสรุปได้ว่า การนำเอานโยบายราคามาใช้ในตลาดข้าวชนิดนี้อาจไม่ได้ผลมากนัก นอกจากนั้นแล้วยังมีการศึกษาของ ผาณิตชัย ชัยรุ่งโรจน์ปัญญา (2545) ที่ได้ศึกษาอุปสงค์ การส่งออกข้าวหอมและข้าวขาว 100% ของไทยไปยังจีน อเมริกา ฮ่องกง และสิงคโปร์ ได้พบว่า ความยืดหยุ่นของอุปสงค์การส่งออกต่อราคาของข้าวขาว 100% มีค่าสูงกว่ากรณีข้าวหอม เนื่องจาก ข้าวขาว 100% มีข้าวชนิดอื่นที่สามารถบริโภคทดแทนได้ ขณะที่ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์การส่งออกต่อรายได้มีค่าบวก แสดงให้เห็นว่าทั้งข้าวหอมและข้าวขาว 100% เป็นสินค้าปกติ และเมื่อ

พิจารณาค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์การส่งออกต่อราคาของข้าวทั้งสองชนิดต่างมีค่าเป็นบวกแสดงถึงข้าวทั้งสองชนิดต่างมีลักษณะเป็นสินค้าทดแทนกัน และด้วยเหตุนี้จึงให้ข้อเสนอแนะที่ย้ำข้อสรุปของ นิตยา สังขปริษา (2542) อีกครั้งว่า ประเทศไทยควรเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและเพิ่มส่วนแบ่งตลาดข้าวด้วยการปรับปรุงคุณภาพการผลิตให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพดีและตรงกับความต้องการของตลาด

2. การทบทวนประเด็นการศึกษาในเรื่องความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออก

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความได้เปรียบทางการค้าระหว่างประเทศสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ การพิจารณาความได้เปรียบในระดับสาขาหรืออุตสาหกรรม และระดับสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่ง Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) (2003) ได้จัดกลุ่มดัชนีชี้วัดความสามารถในการแข่งขันการค้าระหว่างประเทศจากงานวิจัยด้านการค้าระหว่างประเทศทั่วโลก ซึ่งสามารถพิจารณาได้หลายลักษณะ เช่น Net Trade Indicators, Market Shares, Price Indicators, Single-flow Indicators of Trade Intensity and Specialization, Net-trade Indicators of Specialization เป็นต้น สำหรับดัชนีชี้วัดแบบ Single-flow Indicators of Trade Intensity and Specialization เป็นรูปแบบหนึ่งที่ยิมนำมาใช้กันมากในการวิเคราะห์ทดสอบถึงความได้เปรียบทางการค้า โดยเฉพาะการใช้เทคนิคความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) งานศึกษาที่ได้มีการใช้เทคนิคดังกล่าวนี้ เช่น Trung (2002), YUE and HUA (2002), Utkulu and Seymen (2004), Banterle (2005) และ นงนุช ผลชอบ (2547) เป็นต้น

สำหรับการใช้เทคนิคดังกล่าวกับการวิเคราะห์ความได้เปรียบในการส่งออกสินค้าข้าวของไทย พบว่า งานวิจัยของ วราภรณ์ เอี่ยมไพโรจน์ (2545) มีความน่าสนใจเพราะได้ใช้ดัชนี RCA เป็นตัวชี้วัดความได้เปรียบในการส่งออกข้าวหนึ่งของประเทศไทย อินเดีย และสหรัฐอเมริกา และผลการศึกษา พบว่า ประเทศผู้ส่งออกข้าวหนึ่งทั้ง 3 ประเทศดังกล่าว มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบจากการค้าข้าวหนึ่งในตลาดโลก โดยราคาส่งออกข้าวหนึ่งของไทย รายได้ประชาชาติเฉลี่ยต่อบุคคล และอัตราส่วนราคาส่งออกข้าวหนึ่งเปรียบเทียบระหว่างประเทศอินเดียและสหรัฐอเมริกา เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อส่งออกข้าวหนึ่งของไทยอย่างมีนัยสำคัญ

มณเฑียร สติมานนท์ (2549) ได้ใช้ดัชนี RCA เช่นกันในการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทยโดยรวม ทั้งนี้ได้พบว่า ความสามารถในการแข่งขันของไทยในตลาดข้าว

ระหว่างประเทศยังคงอยู่ในระดับสูง แต่เมื่อเทียบกับคู่แข่งต่างๆ แล้วกลับพบว่า ความสามารถในการแข่งขันของไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างมากนับตั้งแต่ปี 2528 เหตุผลที่สำคัญคือ การที่ผลผลิตต่อพื้นที่ของไทยมีปริมาณต่ำมาก เมื่อเทียบกับผู้ผลิตและผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่อื่นๆ อาทิ จีน อินเดีย อินโดนีเซีย เนื่องจากพื้นที่ปลูกข้าวส่วนใหญ่ของประเทศไทยนั้นสามารถทำนาได้เพียงครั้งเดียว เพราะอยู่ในเขตพื้นที่น้ำฝนและไม่มีชลประทาน นอกจากนี้การที่เวียดนามกลับเข้ามาสู่ตลาดข้าวระหว่างประเทศนับแต่ปี 2532 เป็นต้นมา และการที่จีนสามารถผลิตข้าวได้เพียงพอกับการบริโภคภายในประเทศและเริ่มส่งออกข้าว ทำให้ไทยต้องสูญเสียตลาดข้าวคุณภาพต่ำบางส่วนให้แก่เวียดนามและจีน อีกทั้งในตลาดข้าวคุณภาพสูงไทยต้องเผชิญกับคู่แข่งที่นำกล้าวอย่างเช่น สหรัฐอเมริกา ปากีสถาน และอินเดีย

การศึกษาความสามารถในการแข่งขันของสินค้าข้าวของไทยในลักษณะอื่นๆ จะขอนำเสนองาน Isvilanonda and Fukui (2002) ซึ่งได้ศึกษาความสามารถในการแข่งขันของข้าวไทยในตลาดโลกก่อนและหลังการเกิดวิกฤติทางการเงินโดยใช้ดัชนี DRC ในการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันการผลิตข้าวของไทยรายจังหวัด โดยได้พบว่า นอกจากการผลิตภายในประเทศมีการขยายการใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ในเขตพื้นที่ชลประทานมากขึ้นแล้ว ไทยยังมีอัตราการเติบโตของผลผลิตข้าวที่ช้าและลดลงเนื่องจากขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรและการขาดน้ำในหลายพื้นที่ ทำให้มีการเปลี่ยนการผลิตไปผลิตพืชชนิดอื่นเพิ่มขึ้น จากในอดีตพื้นที่ภาคกลางมีความได้เปรียบมากกว่าพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ แต่ปัจจุบันภาคกลางกลับมีความได้เปรียบลดลงและยังต้องประสบปัญหาหาค่าข้าวในตลาดโลกลดลงหลังเกิดวิกฤติทางการเงิน นอกจากนี้ผลการพยากรณ์แนวโน้มอุปสงค์และอุปทานข้าวในประเทศพบว่า ปริมาณผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ ขณะที่ปริมาณความต้องการลดลงอย่างมากทำให้มีผลผลิตส่วนเกินที่ส่งออกได้มากขึ้น แต่ก็ต้องเผชิญกับภาวะการแข่งขันในตลาดโลกที่รุนแรงมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Dawe (2002) และยังมีข้อเสนอเชิงนโยบายที่จะช่วยให้ไทยยังคงความสามารถในการแข่งขันได้ว่า ควรมุ่งเน้นการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตมากกว่าที่จะปรับค่าจ้างให้สูงขึ้น โดยควรเพิ่มการลงทุนในงานวิจัยด้านปรับปรุงคุณภาพผลผลิตให้ทันต่อความแห้งแล้ง หรือน้ำท่วม และด้านทานต่อโรคแมลง เป็นอันดับแรกมากกว่าการลงทุนด้านส่งเสริมการปรับปรุงโครงสร้างการเพาะปลูก

3. การทบทวนประเด็นการศึกษาในเรื่องปัจจัยที่กำหนดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออก

จากแนวคิดทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยที่กำหนดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกจากสาเหตุที่ต้องมีการค้าระหว่างประเทศได้ดังนี้ ผลผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิต ต้นทุนการผลิต ความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี รายได้และ รสนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านผลผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิต ต้นทุนการผลิต และความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต ที่ทำให้ประเทศผู้ส่งออกข้าวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่เกิดจากปัจจัยทางด้านอุปทานเป็นหลัก ซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่างเช่น ความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิตภายใต้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งในภูมิภาคนี้โดยส่วนใหญ่ใช้เทคนิคการผลิตแบบพึ่งพาปัจจัยภายนอกน้อย มีแรงงานเป็นปัจจัยหลักในการผลิตซึ่งพบว่ามีต้นทุนค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าในภูมิภาคอื่นๆ ดังนั้น แม้ว่าในภูมิภาคดังกล่าวจะมีผลผลิตต่อไร่ในอัตราที่ต่ำก็ตามแต่ก็ยังมี ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบอยู่ เพราะแรงงานมีความชำนาญและมีประสิทธิภาพสูงนั่นเอง (Eng, 2004)

จากการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่ผ่านมาทำให้มีข้อสังเกตดังต่อไปนี้

1) งานศึกษาด้านตลาดข้าวระหว่างประเทศของไทยและความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบมีอยู่จำนวนไม่น้อย ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ การศึกษาสินค้าข้าวโดยรวม และการศึกษารายชนิดข้าว แต่อย่างไรก็ตามพบว่า งานศึกษาแต่ละชิ้นยังมีความแตกต่างกันในหลายประเด็น เช่น การจำแนกประเภทข้าว การแบ่งกลุ่มตลาดเป้าหมายและตลาดส่งออกที่ศึกษา ช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษา ตลอดจนวิธีการวิเคราะห์และเครื่องมือที่ใช้ เป็นต้น

2) การวิเคราะห์ความได้เปรียบทางการค้าระหว่างประเทศสามารถวัดค่าได้หลายวิธี วิธีที่นิยมใช้ เช่น ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) ค่า Donges-Riedel (DR) สัดส่วนการส่งออกสุทธิ (NXR) หรือ ดัชนีต้นทุนทรัพยากรการผลิตภายในประเทศ (DRC) เป็นต้น ซึ่งการใช้วิธีใดวิธีหนึ่งมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันไป

3) การศึกษาปัจจัยที่กำหนดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของข้าวไทย จากการตรวจเอกสารส่วนใหญ่ พบว่า เป็นการวิเคราะห์เชิงในพหุคูณโดยใช้ส่วนแบ่งการตลาดคงที่ (CMS) หรือมีการใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติอยู่บ้างแต่เป็นการศึกษาในลักษณะของปัจจัยที่มีผลต่อปริมาณการส่งออก มีตัวแปรปัจจัยที่ศึกษากันโดยทั่วๆ เช่น ราคา รายได้ อัตราแลกเปลี่ยน เป็นต้น แต่การทำความเข้าใจถึงทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสามารถในการแข่งขันในลักษณะความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของประเทศได้ ซึ่งสรุปได้ดังนี้ ผลกระทบการผลิตของปัจจัยการผลิต ต้นทุนการผลิต ความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต การผลิตเพื่อตลาดภายในประเทศ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี รายได้ และรสนิยม เป็นต้น (นงนุช ผลชอบ, 2547)

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ จะให้ความสำคัญกับปัจจัยต้นทุนการผลิต ซึ่งพิจารณาได้จากราคาปัจจัยการผลิต อาทิ ค่าจ้างแรงงาน กล่าวคือ หากค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นก็อาจทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นและความได้เปรียบในการแข่งขันลดลง ปริมาณการผลิตเพื่อตลาดภายในประเทศก็เป็นอีกปัจจัยที่ช่วยผลักดันให้เกิดการพัฒนาสินค้าเพื่อการส่งออก แต่ขนาดตลาดภายในประเทศต้องมีขนาดใหญ่มากพอที่จะทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงจนสามารถแข่งขันกับประเทศอื่นได้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่อาจทำให้เกิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของประเทศ เช่น ราคาโดยเปรียบเทียบกับคู่แข่ง และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าหรืออัตราการเปิดประเทศของผู้นำเข้า ซึ่งจะมีการศึกษาเพิ่มเข้ามาด้วย และน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบได้อีกทางหนึ่ง

แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา

การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดโลกเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งที่สำคัญ คือ เวียดนาม อินเดีย สหรัฐอเมริกา จีน และปากีสถาน จะพิจารณาจากการวัดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ 2 วิธี อันได้แก่ ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) และสัดส่วนการส่งออกสุทธิ (Net Export Ratio: NXR) โดยเลือกการวิเคราะห์ RCA ของการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาดนำมาเป็นตัวแปรใกล้เคียง (Proxy Variable) แทนตัวแปรความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทย ซึ่งดัชนีชี้วัดทั้ง 2 มีการปรับใช้ให้มีความเหมาะสมและสะท้อนถึงความชำนาญเฉพาะด้านการเกษตรมากขึ้น ดังนี้

1. ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวโดยรวม

	$RCA_{Ri} = (X_{Ri} / X_{RW}) / (X_{Agi} / X_{AgW})$
โดยที่	
RCA_{Ri}	แสดงถึง ดัชนีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศที่สนใจ (ประเทศ i) สำหรับสินค้าข้าวโดยรวม
X_{Ri}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกข้าวทั้งหมดของประเทศที่สนใจ (ประเทศ i)
X_{RW}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกข้าวทั้งหมดของตลาดโลก
X_{Agi}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศที่สนใจ (ประเทศ i)
X_{AgW}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของตลาดโลก

2. ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวแต่ละประเภทของไทย

	$RCA_{Rn} = (X_{Rn} / X_{RW}) / (X_{AgT} / X_{AgW})$
โดยที่	
RCA_{Rn}	แสดงถึง ดัชนีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศไทย สำหรับสินค้าข้าวประเภทที่สนใจ (ประเภท n)
X_{Rn}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกข้าวประเภทที่สนใจ (ประเภท n) ของไทยในตลาดโลก
X_{RW}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกข้าวประเภทที่สนใจ (ประเภท n) ของตลาดโลก
X_{AgT}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทยในตลาดโลก
X_{AgW}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของตลาดโลก

3. ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด

	$RCA_{Rj} = (X_{Rj} / M_{Rj}) / (X_{Agi} / M_{Agi})$
โดยที่	
RCA_{Rj}	แสดงถึง ดัชนีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศไทย สำหรับสินค้าข้าวโดยรวมในตลาดที่สนใจ (ภูมิภาค j)

X_{Rj}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกข้าวทั้งหมดของประเทศไทยในตลาดที่สนใจ (ภูมิภาค j)
M_{Rj}	แสดงถึง มูลค่าการนำเข้าข้าวทั้งหมดของตลาดที่สนใจ (ภูมิภาค j)
X_{Agj}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทยในตลาดที่สนใจ (ภูมิภาค j)
M_{Agj}	แสดงถึง มูลค่าการนำเข้าสินค้าเกษตรของตลาดที่สนใจ(ภูมิภาค j)

4. สัดส่วนการส่งออกสินค้าข้าวสุทธิ

	$NXR_{Ri} = (X_{Ri} - M_{Ri}) / (X_{Ri} + M_{Ri})$
โดยที่	
NXR_{Ri}	แสดงถึง สัดส่วนการส่งออกสุทธิของประเทศไทยที่สนใจ (ประเทศ i) สำหรับสินค้าข้าวทั้งหมดหรือบางประเภท
X_{Ri}	แสดงถึง มูลค่าการส่งออกข้าวทั้งหมดหรือบางประเภทของประเทศไทยที่สนใจ(ประเทศi)
M_{Ri}	แสดงถึง มูลค่าการนำเข้าข้าวทั้งหมดหรือบางประเภทของประเทศไทยที่สนใจ(ประเทศ i)

ในส่วนของการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของข้าวไทยในแต่ละภูมิภาคของตลาดโลก ได้แก่ เอเชีย อเมริกาเหนือ สหภาพยุโรป แอฟริกา และตะวันออกกลาง ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติในรูปแบบการถดถอยเชิงซ้อน (Multiple Regression Model) โดยกำหนดให้ปัจจัยภายใน ได้แก่ ต้นทุนการผลิตและความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปัจจัยแรงงานทางการเกษตร และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ราคาเปรียบเทียบ สัดส่วนของอุปสงค์เพื่อการบริโภคและการผลิตภายในประเทศ และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าของประเทศคู่ค้า เป็นตัวแปรอิสระ ส่วนตัวแปรตามได้จากการคำนวณความได้เปรียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด (RCA_{Rj}) เป็นตัวแทนของความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด (นงนุช ผลชอบ, 2547) แสดงแบบจำลองดังต่อไปนี้

$$RCA_{Rj} = \alpha_j + \beta_{1j}Price + \beta_{2j}Qd/Qs + \beta_{3j}Cost + \beta_{4j}Open + \mu_j$$

โดยมีปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1) ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของประเทศไทยในแต่ละภูมิภาค (RCA_{ij}); j เป็นตัวแทนของภูมิภาคต่างๆ
- 2) ราคาข้าวส่งออกของประเทศไทยเปรียบเทียบกับคู่แข่งที่สำคัญคือ ประเทศเวียดนาม (Price) (นิตยา สังขปรีชา, 2542) ในที่นี้ได้ใช้ราคาส่งออกข้าวโดยเฉลี่ยรายปีของประเทศไทยและเวียดนาม เพื่อคำนวณหาสัดส่วนราคาข้าวส่งออกของประเทศไทยต่อราคาข้าวส่งออกของประเทศไทย
- 3) สัดส่วนปริมาณการบริโภคข้าวต่อปริมาณการผลิตข้าวภายในประเทศของไทย (Qd/Qs) (ประภาพร ศรีเหรา, 2543) ใช้ข้อมูลปริมาณการบริโภคและปริมาณการผลิตข้าวภายในประเทศของไทยโดยเฉลี่ยต่อปี
- 4) ต้นทุนการผลิตข้าวของประเทศไทย (Cost) ได้ใช้ข้อมูลค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวภายในประเทศของไทย เป็นตัวแทนที่สะท้อนถึงต้นทุนการผลิตและความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต เนื่องจากปัจจัยแรงงานทางการเกษตรเป็นปัจจัยการผลิตหลักในการผลิตข้าวของประเทศไทย (ประภาพร ศรีเหรา, 2543)
- 5) อัตราการเปิดประเทศหรืออัตราการพึ่งพาการนำเข้าสินค้าข้าวในแต่ละภูมิภาค (Open) ซึ่งคิดได้จาก สัดส่วนของปริมาณการนำเข้าและส่งออกสินค้าข้าวต่อผลิตภัณฑ์ประชาชาติในภาคเกษตรของกลุ่มประเทศในแต่ละภูมิภาค (Aboagye and Gunjal, 2000)

วิธีการวิจัย

1. วิธีการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นข้อมูลรายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538-2549 ได้จากเอกสาร งานวิจัย และสถิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น กรมการค้าต่างประเทศ กรมการค้าภายใน กรมศุลกากร กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ สำนักงาน

เศรษฐกิจการเกษตร และหน่วยงานต่างประเทศ เช่น United States Department of Agricultural (USDA) Food and Agriculture Organization of the United Nation (FAO) เป็นต้น

2. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method)

เพื่อให้ทราบถึงสถานภาพการผลิต การค้าข้าวของไทยในตลาดโลก ซึ่งเน้นพิจารณาถึงโครงสร้างการส่งออกข้าวไทยในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ เอเชีย อเมริกาเหนือ สหภาพยุโรป แอฟริกา และตะวันออกกลาง ว่ามีลักษณะและแนวโน้มการนำเข้าข้าวจากประเทศไทยอย่างไร รวมทั้งการศึกษาครอบคลุมไปถึงลักษณะการแข่งขันการค้าข้าวในแต่ละกลุ่มและนโยบายข้าวที่สำคัญ ซึ่งใช้วิธีทางสถิติอย่างง่ายในรูปของอัตราส่วนหรือร้อยละ ค่าเฉลี่ย ในรูปตาราง และภาพประกอบการอธิบาย

2.2 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Method) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.2.1 การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทย

เพื่อศึกษาถึงความได้เปรียบในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดระหว่างประเทศ เปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งที่สำคัญ คือ เวียดนาม อินเดีย สหรัฐอเมริกา จีน และปากีสถาน จะพิจารณาจากดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) และสัดส่วนการส่งออกสุทธิ (Net Export Ratio: NXR) โดยแบ่งเป็น ส่วนแรก ศึกษาความได้เปรียบในการส่งออกข้าวในภาพรวมของไทย และคู่แข่งจะวิเคราะห์แนวโน้ม RCA ในช่วงปี 2538-2549 พิจารณาร่วมกับ NXR

สำหรับการศึกษาความได้เปรียบในการส่งออกข้าวของไทย โดยแยกเป็นรายประเภทข้าว และแยกเป็นรายภูมิภาคในช่วงปี 2538-2549 จะพิจารณาจากดัชนี RCA ร่วมกับดัชนี NXR เช่นเดียวกับในส่วนแรก โดยแยกประเภทข้าวที่จะศึกษาตามมาตรฐานของคุณภาพข้าวทางกายภาพที่ไทยส่งออกตามความต้องการของตลาด ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ ข้าวขาว ข้าวกล้อง ข้าวเหนียว และข้าวเหนียว สำหรับการศึกษารายภูมิภาค ประกอบด้วย เอเชีย อเมริกาเหนือ สหภาพยุโรป แอฟริกา และกลุ่มตะวันออกกลาง

2.2.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทย

เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละภูมิภาคของตลาดโลก ได้แก่ เอเชีย อเมริกาเหนือ สหภาพยุโรป แอฟริกา และตะวันออกกลาง วิเคราะห์โดยใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ ซึ่งได้กำหนดให้ปัจจัยที่กำหนดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังแต่ละภูมิภาคของตลาดโลกในภาพรวม ประกอบด้วยปัจจัยภายใน ได้แก่ ต้นทุนการผลิตและความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปัจจัยแรงงานทางด้านการเกษตร และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ราคาส่งออกเปรียบเทียบ สัดส่วนของอุปสงค์เพื่อการบริโภคและการผลิตภายในประเทศ และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าของประเทศคู่ค้า เป็นตัวแปรอิสระ ส่วนตัวแปรตามได้จากการคำนวณความได้เปรียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด (RCA_{Rj}) เป็นตัวแทนของความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด

บทที่ 3

สถานการณ์ข้าวของโลก

ในบทนี้ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็นสามส่วน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะนำเสนอการผลิต การบริโภคและการค้าข้าวของโลก เพื่อเป็นข้อความรู้พื้นฐานให้กับผู้อ่าน ทั้งนี้เพราะปริมาณการผลิต การบริโภคข้าวของโลกนั้นมีปริมาณมากกว่าที่ทำการค้าในตลาดอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงในสถานะการผลิตข้าวของโลกอย่างฉับพลัน เช่น การเกิดภัยแล้ง ย่อมจะส่งผลกระทบต่อความแปรปรวนของการค้าข้าวในตลาดโลกตามมา ในส่วนที่สองจะได้นำเสนอความตกลงว่าด้วยการเกษตรที่มีต่อตลาดข้าวระหว่างประเทศและผลกระทบ ทั้งนี้เพราะการก้าวเข้าสู่นโยบายการค้าเสรีของโลกมีผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนในแนวนโยบายของการค้าข้าวของแต่ละประเทศตามมา และในส่วนที่สามได้นำเสนอแนวนโยบายของไทยภายใต้กฎเกณฑ์ขององค์การการค้าโลก

การผลิต การบริโภค และการค้าข้าวของโลก

1. การผลิตข้าวของโลก

ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมมีความสำคัญในการผลิตข้าว เนื่องจากในการปลูกข้าวทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่การเพาะปลูกจนถึงช่วงเก็บเกี่ยว ต้องการอุณหภูมิ แสงแดด และ ปริมาณน้ำที่เหมาะสม ดังนั้นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของโลกส่วนใหญ่จะพบอยู่ในพื้นที่แถบมรสุมในทวีปเอเชีย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกข้าว

ปริมาณการผลิตข้าวของโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาตลอดในช่วงระยะเวลาที่สามทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะในช่วงที่มีการปฏิวัติเขียว (2508-2524) ซึ่งจากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว พื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวทั้งหมดของโลกมีอัตราการเติบโตสูงที่สุดคือ เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 12 ของช่วงเวลาก่อนหน้า (2504-2513) การขยายตัวของพื้นที่เก็บเกี่ยวในช่วงเวลานั้นส่วนใหญ่อยู่ในแถบทวีปอเมริกา เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาและบราซิล ส่วนในทวีปเอเชียซึ่งมีส่วนพื้นที่เพาะปลูกข้าวมากที่สุดในโลกกว่าร้อยละ 90 ในเวลานั้น ก็มีหลายประเทศที่มีอัตราการขยายตัวของพื้นที่เก็บเกี่ยวสูง อาทิ ประเทศไทย ปากีสถาน จีน และอินเดีย เป็นต้น และจากตารางที่ 4 และตารางผนวกที่ 2 หากพิจารณาในช่วงเวลาเดียวกันนี้พบว่า ผลผลิตข้าวโลกได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมีอัตราการเติบโตที่สูงมากถึงร้อยละ 35 ของช่วงเวลาก่อนหน้า (2504-2513)

โดยเฉพาะในประเทศปากีสถานซึ่งในขณะนั้นมีผลผลิตข้าวเพียงร้อยละ 0.85 ของตลาดโลกเท่านั้น
รองลงมาได้แก่ จีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และสหรัฐอเมริกา ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ร้อยละของเนื้อที่เก็บเกี่ยวและอัตราการเติบโตเฉลี่ยของพื้นที่ ของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก

หน่วย: ร้อยละ

ภูมิภาคประเทศ	เนื้อที่เก็บเกี่ยว					อัตราการเติบโตเฉลี่ย			
	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49
รวมทั้งโลก	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	12.17	3.38	3.46	0.30
เอเชีย	91.34	89.90	89.19	89.18	89.37	10.39	2.57	3.44	0.52
อินเดีย	28.89	27.81	28.27	28.89	28.56	7.99	5.08	5.73	-0.83
จีน	23.73	25.01	22.60	20.83	18.88	18.20	-6.56	-4.66	-9.10
อินโดนีเซีย	5.97	6.11	6.82	7.63	7.76	14.92	15.35	15.67	2.05
ไทย	5.07	5.80	6.54	6.29	6.79	28.31	16.47	-0.44	8.21
เวียดนาม	3.79	3.69	4.05	4.74	4.94	9.20	13.48	20.94	4.61
ฟิลิปปินส์	2.55	2.52	2.32	2.45	2.74	10.90	-5.01	9.35	12.09
ปากีสถาน	1.10	1.24	1.39	1.50	1.61	26.57	15.51	11.56	7.87
อื่นๆ	20.24	17.71	17.20	16.86	18.10	-1.87	0.44	1.40	7.65
อเมริกา	4.97	5.66	5.64	4.82	4.51	27.90	2.99	-11.70	-6.05
บราซิล	3.37	3.86	3.63	2.59	2.22	28.48	-2.60	-26.19	-14.19
สหรัฐอเมริกา	0.61	0.72	0.77	0.84	0.86	34.09	10.32	11.77	2.75
อื่นๆ	1.00	1.08	1.24	1.39	1.44	22.19	17.94	16.16	3.84
แอฟริกา	2.66	3.15	3.72	4.55	4.85	32.77	22.00	26.48	7.03
ตะวันออกกลาง	0.36	0.34	0.42	0.53	0.47	4.70	28.45	30.98	-10.61
ยุโรป	0.27	0.27	0.27	0.27	0.28	12.07	2.52	3.99	1.97
อื่นๆ	0.39	0.67	0.75	0.65	0.51	92.68	16.02	-10.55	-20.88

ที่มา: USDA (2007b)

ปริมาณผลผลิตข้าวเฉลี่ยของโลกยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาตลอด กล่าวคือ จากผลผลิตเฉลี่ยเมื่อประมาณสี่สิบปีก่อนในช่วงเวลาปี 2504-2513 ซึ่งมีปริมาณ 177.52 ล้านเมตริกตัน เพิ่มขึ้นเป็นปริมาณเฉลี่ย 400.59 ล้านเมตริกตัน ในช่วงปี 2544-2549 หรือเพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 125 และเป็นผลผลิตจากแถบเอเชียถึงประมาณร้อยละ 90 ของการผลิตข้าวทั้งหมดของโลก ผู้ผลิตที่สำคัญ ได้แก่ อินเดีย จีน อินโดนีเซีย ไทย และเวียดนาม ซึ่งมีเนื้อที่เก็บเกี่ยวข้าวเฉลี่ยในช่วงปี 2544-2549 เท่ากับ 42.85, 28.32, 11.64, 10.18 และ 7.41 ล้านเฮกตาร์ หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.56, 18.88, 7.76, 6.79 และ 4.94 ของเนื้อที่เก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวทั้งหมดของโลก ตามลำดับ (ตารางที่ 4 และตารางผนวกที่ 2) ในแง่ผลผลิตรวมและเนื้อที่เก็บเกี่ยวนั้น ทั้งอินเดียและจีนรวมกันมีผลผลิตและพื้นที่เก็บเกี่ยวประมาณร้อยละ 50 ของโลก ประเทศทั้งสองจึงมีความสำคัญในแง่การผลิตและการค้าข้าวของโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อุปทานส่วนเกินจากอินเดียและจีนจึงมีอิทธิพลต่อภาวะการค้าข้าวของตลาดโลกอยู่เสมอ ส่วนภูมิภาคอื่นๆ นอกเหนือจากเอเชียไม่มีบทบาททางด้านการผลิตมากนัก เช่น บราซิล และสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้ผลิตที่สำคัญแถบอเมริกา แต่สหรัฐอเมริกามีอิทธิพลด้านการค้ามากเพราะมีการใช้นโยบายอุดหนุนการส่งออกที่สูง

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาทั้งด้านพื้นที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตข้าวโลกนับจากผ่านช่วงปฏิวัติเขียวไปแล้วนั้น ถึงแม้จะมีขนาดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่กลับพบว่าแนวโน้มของอัตราการเติบโตในระดับที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง (Diminishing) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื้อที่เพาะปลูกที่มีอยู่อย่างจำกัดไม่สามารถขยายเพิ่มได้อีกในหลายๆ ประเทศ จึงทำให้อัตราการเติบโตของผลผลิตเริ่มลดลงอย่างเห็นได้ชัด

ตารางที่ 4 ร้อยละของผลผลิตข้าวและอัตราการเติบโตเฉลี่ยของผลผลิต ของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก

หน่วย: ร้อยละ

ภูมิภาคประเทศ	ผลผลิต					อัตราการเติบโตเฉลี่ย			
	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49
รวมทั้งโลก	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	35.00	32.04	18.97	6.40
เอเชีย	91.38	91.05	91.42	91.08	90.18	34.51	32.58	18.53	5.35
อินเดีย	20.53	19.15	19.54	21.56	21.62	25.93	34.71	31.28	6.71
จีน	32.60	37.23	37.74	35.14	30.73	54.17	33.83	10.78	-6.93
อินโดนีเซีย	6.00	6.73	8.44	8.49	8.51	51.39	65.42	19.74	6.62
ไทย	4.17	4.11	3.98	3.88	4.43	33.22	27.72	16.07	21.50
เวียดนาม	3.37	2.96	3.41	4.72	5.54	18.82	52.15	64.61	24.79
ฟิลิปปินส์	1.57	1.72	1.78	1.83	2.30	48.51	36.37	22.50	33.84
ปากีสถาน	0.85	1.13	1.04	1.09	1.21	80.09	20.84	24.89	17.69
อื่นๆ	22.29	18.00	15.50	14.37	15.83	9.01	13.70	10.29	17.27
อเมริกา	4.84	4.99	4.85	4.85	5.33	39.13	28.28	19.11	16.76
บราซิล	2.38	2.16	2.06	1.86	1.97	22.56	26.12	7.29	12.82
สหรัฐอเมริกา	1.43	1.53	1.47	1.52	1.68	45.17	26.97	22.84	17.74
อื่นๆ	1.04	1.30	1.31	1.47	1.67	68.79	33.41	33.50	20.74
แอฟริกา	2.26	2.11	1.98	2.49	2.96	26.48	23.64	49.71	26.48
ตะวันออกกลาง	0.49	0.47	0.44	0.51	0.60	29.63	22.25	38.39	25.21
ยุโรป	0.59	0.51	0.44	0.42	0.44	16.84	14.38	12.94	10.20
อื่นๆ	0.44	0.86	0.87	0.64	0.50	165.87	33.82	-12.43	-17.75

ที่มา: USDA (2007d)

ด้านประสิทธิภาพการผลิตข้าวของโลก หากพิจารณาจากผลผลิตเฉลี่ยต่อหน่วยพื้นที่จะพบว่า การผลิตข้าวของโลกโดยภาพรวมมีประสิทธิภาพมากขึ้นมาตลอดตั้งแต่ปี 2504 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีข้าวที่สำคัญที่สุดเกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิวัติเขียวในปี 2508 ซึ่งเป็นปี

ที่ International Rice Research Institute (IRRI) มีการพัฒนาและใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง (High Yielding Varieties: HYVs) ได้ส่งผลให้ผลผลิตเฉลี่ยของข้าวในทลาระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น โดยในช่วงก่อนการปฏิวัติเขียว (2493-2507) นั้น ผลผลิตข้าวโลกเฉลี่ยอยู่ที่ 1.88 ตันต่อเฮกตาร์ ขณะที่ในช่วงที่มีการปฏิวัติเขียว (2508-2524) ผลผลิตเพิ่มขึ้นเป็น 2.42 ตันต่อเฮกตาร์ และในช่วงหลังการปฏิวัติเขียวผลผลิตได้เพิ่มขึ้นเป็น 3.54 ตันต่อเฮกตาร์ (มณเฑียร สติมานนท์, 2549) นอกจากนี้หากแยกพิจารณารายทวีปต่างๆ พบว่า ในช่วงปี 2544-2549 ยุโรปมีประสิทธิภาพมากที่สุด รองลงมาคือ ตะวันออกกลาง อเมริกา เอเชีย และแอฟริกา ซึ่งมีผลผลิตเฉลี่ยต่อพื้นที่เก็บเกี่ยวเท่ากับ 4.18, 3.38, 3.15, 2.69 และ 1.63 ตามลำดับ แต่ถ้าพิจารณาประเทศไทยที่มีบทบาทด้านการผลิตแล้วผู้ส่งออกรายใหญ่ที่สุดอย่างประเทศไทยกลับมีประสิทธิภาพการผลิตข้าวต่ำมาก ซึ่งน้อยกว่า อินโดนีเซีย เวียดนาม จีน รวมทั้งสหรัฐอเมริกาซึ่งมีประสิทธิภาพสูงสุด ตามลำดับ (ตารางที่ 5) สาเหตุที่ประเทศไทยมีผลผลิตต่ำนั้น สืบเนื่องจากพื้นที่ชลประทานของไทยมีจำกัด การปลูกข้าวของไทยมีพื้นที่อยู่ในเขตนาน้ำฝนเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งในพื้นที่นาน้ำฝนพบว่าการยอมรับข้าวพันธุ์ใหม่ในระดับต่ำ เกษตรกรจึงปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งให้ผลผลิตต่ำ (Isvilanonda and Fukui, 2002)

ตารางที่ 5 ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อพื้นที่และอัตราการเติบโตเฉลี่ยของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก

ภูมิภาคประเทศ	ผลผลิตเฉลี่ยต่อพื้นที่ (เมตริกตัน/เฮกตาร์)					อัตราการเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)			
	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49
รวมทั้งโลก	1.42	1.71	2.19	2.52	2.67	20.36	27.73	14.99	6.08
เอเชีย	1.42	1.74	2.24	2.57	2.69	21.85	29.26	14.59	4.81
อินเดีย	1.01	1.18	1.51	1.88	2.02	16.62	28.20	24.17	7.60
จีน	1.96	2.55	3.65	4.25	4.35	30.43	43.23	16.19	2.39
อินโดนีเซีย	1.43	1.89	2.71	2.80	2.93	31.73	43.41	3.52	4.48
ไทย	1.17	1.21	1.33	1.55	1.74	3.82	9.66	16.59	12.29
เวียดนาม	1.26	1.38	1.85	2.51	3.00	8.81	34.07	36.10	19.29
ฟิลิปปินส์	0.87	1.17	1.68	1.88	2.25	33.92	43.56	12.02	19.40
ปากีสถาน	1.10	1.56	1.63	1.83	2.00	42.28	4.61	11.95	9.11
อื่นๆ	1.57	1.74	1.97	2.14	2.34	11.09	13.20	8.76	8.94
อเมริกา	1.39	1.51	1.88	2.54	3.15	8.78	24.56	34.89	24.29
บราซิล	1.01	0.96	1.24	1.81	2.37	-4.61	29.49	45.35	31.48
สหรัฐอเมริกา	3.35	3.63	4.17	4.59	5.26	8.27	15.08	9.91	14.59
อื่นๆ	1.48	2.05	2.32	2.67	3.10	38.13	13.11	14.93	16.28
แอฟริกา	1.21	1.15	1.16	1.38	1.63	-4.74	1.35	18.36	18.17
ตะวันออกกลาง	1.94	2.40	2.28	2.41	3.38	23.81	-4.83	5.66	40.06
ยุโรป	3.06	3.19	3.56	3.87	4.18	4.25	11.57	8.61	8.07
อื่นๆ	1.60	2.20	2.54	2.49	2.59	37.98	15.34	-2.10	3.95

ที่มา: USDA (2007b, 2007d)

2. การบริโภคข้าวของโลก

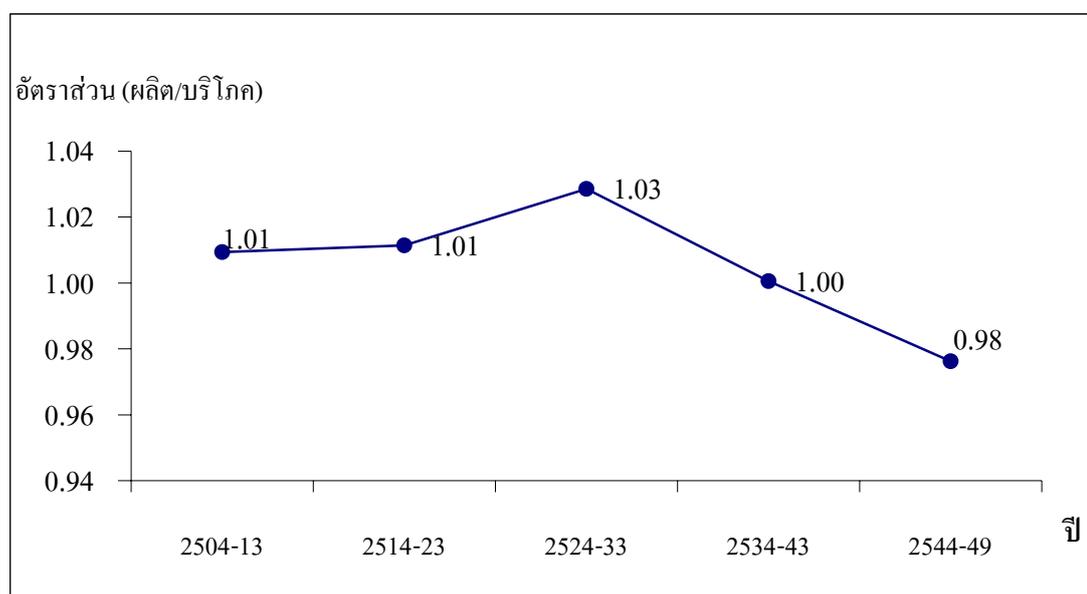
จากการที่ข้าวเป็นอาหารหลักของประชากรในหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเอเชีย ทำให้การบริโภคข้าวโลกนั้นค่อนข้างกระจุกตัวอยู่ในเอเชียเป็นสัดส่วนมากที่สุด คือประมาณร้อยละ 90 ของการบริโภคข้าวทั้งหมดของโลก รองลงมาได้แก่ อเมริกา แอฟริกา ตะวันออกกลาง ยุโรป แคริบเบียน และโอเชียเนีย ตามลำดับ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าขณะที่ปริมาณการบริโภคข้าวของโลกในภาพรวมและในแต่ละภูมิภาคส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นนั้น หากพิจารณาสัดส่วนการบริโภคข้าวของแต่ละภูมิภาคเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณการบริโภคข้าวทั้งหมดของโลก พบว่าในภูมิภาคเอเชียมีสัดส่วนการบริโภคข้าวที่ลดลงเรื่อยๆ กล่าวคือ จากช่วงปี 2504-2513 ในเอเชียซึ่งเคยมีปริมาณการบริโภคข้าวเฉลี่ยต่อปี เท่ากับ 160.69 ล้านเมตริกตัน ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 91.37 ของปริมาณการบริโภคข้าวของโลก แต่ในช่วงปี 2544-2549 ชาวเอเชียบริโภคข้าวเฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 359.04 ล้านเมตริกตัน หรือมีสัดส่วนลดลงเป็นร้อยละ 87.50 ของปริมาณการบริโภคข้าวของโลก (ตารางที่ 6 และตารางผนวกที่ 3) นั่นเป็นเพราะว่าพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวเอเชียที่เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของระดับรายได้ที่เกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และจากการเปลี่ยนแปลงรสนิยมการบริโภคแบบตะวันตกมากขึ้น (อัมมาร์ สยามวาลา และ วิโรจน์ ณ ระนอง, 2533)

ส่วนในประเทศนอกเขตเอเชียอื่น ๆ ที่บริโภคข้าวเป็นอาหารหลักส่วนใหญ่อยู่ในทวีปแอฟริกา เช่น ประเทศไนจีเรีย ไอวอรีโคสต์ กานา โตโก มาดากัสการ์ ไลบีเรีย และเซเนกัล เป็นต้น ซึ่งประเทศแถบนี้ส่วนใหญ่ไม่ได้มีวัฒนธรรมการปลูกและบริโภคข้าวมาแต่ดั้งเดิม แต่ปัจจุบันมีคนนิยมบริโภคข้าวมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากข้าวและผลิตภัณฑ์มีคุณค่าทางโภชนาการอีกทั้งสะดวกและง่ายในการประกอบเป็นอาหาร แต่เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศในภูมิภาคนี้ไม่เอื้ออำนวยต่อการผลิตข้าวมากนักทำให้ต้องพึ่งพาการนำเข้าสูง นอกจากประเทศในแถบแอฟริกาแล้วประเทศในกลุ่มอเมริกาก็นิยมบริโภคข้าวเช่นกัน แต่ก็ไม่ถึงกับบริโภคเป็นอาหารหลัก เช่น สหรัฐอเมริกา บราซิล และเม็กซิโก เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความต้องการบริโภคที่เกิดจากชาวเอเชียที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานในประเทศต่างๆ เหล่านั้น นั่นเอง (อัมมาร์ สยามวาลา และ วิโรจน์ ณ ระนอง, 2533)

ตารางที่ 6 ปริมาณการบริโภคและสัดส่วนของปริมาณการผลิตต่อปริมาณการบริโภคข้าวของโลก
จำแนกรายภูมิภาค

ภูมิภาค	ปริมาณการบริโภค (ร้อยละ)					ปริมาณการผลิต/ปริมาณการบริโภค				
	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49
เอเชีย	91.37	90.59	89.97	89.15	87.50	1.01	1.02	1.05	1.02	1.01
แอฟริกา	2.37	2.66	2.91	3.53	4.56	0.96	0.80	0.70	0.71	0.63
ตะวันออกกลาง	0.69	0.97	1.20	1.43	1.66	0.72	0.49	0.38	0.36	0.35
อเมริกา	3.95	4.02	4.31	4.44	4.72	1.24	1.25	1.16	1.09	1.10
ยุโรป	1.27	1.36	1.19	0.95	0.99	0.64	0.75	0.80	0.70	0.62
แคริบเบียน	0.30	0.35	0.34	0.36	0.44	0.50	0.65	0.69	0.48	0.43
โอเชียเนีย	0.04	0.05	0.08	0.14	0.13	1.93	2.75	2.19	1.67	0.82
โลก	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	1.01	1.01	1.03	1.00	0.98

ที่มา: USDA (2007c)

ภาพที่ 2 แนวโน้มของสัดส่วนปริมาณการผลิตต่อปริมาณการบริโภคข้าวของโลก

ถึงแม้ว่าทั้งปริมาณการผลิตและปริมาณการบริโภคข้าวของโลกจะมีแนวโน้มเพิ่ม แต่การขยายตัวของประชากรยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประเทศต่างๆ มีมาตรการและนโยบายที่จำมาซึ่งความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) เพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ เช่น การใช้

นโยบายเพื่อกระตุ้นให้มีปริมาณผลผลิตมากขึ้น เพื่อลดการพึ่งพิงจากต่างประเทศนั่นเอง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเปรียบเทียบสัดส่วนของการบริโภคข้าวของโลกกับการผลิตแล้วจากภาพที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ปริมาณการบริโภคข้าวของประชากรโลกน่าจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นที่สูงกว่าด้านการผลิต จึงทำให้สัดส่วนของการผลิตข้าวต่อปริมาณการบริโภคมีแนวโน้มที่ลดลงตั้งแต่ช่วงปี 2524-2533 เป็นต้นมา ในขณะที่ปริมาณการผลิตยังไม่เพียงพอต่อปริมาณความต้องการในอีกหลายๆ ประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศในแถบแอฟริกาและตะวันออกกลาง ทำให้การค้าข้าวระหว่างประเทศยังมีความสำคัญ ทั้งในแง่การกระจายผลผลิตให้แก่ประเทศที่มีผลผลิตไม่เพียงพอและยังเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศที่มีผลผลิตเหลือจากการบริโภคภายในประเทศอีกด้วย

3. การค้าและราคาข้าวในตลาดโลก

ช่วงเวลาที่ผ่านมามีประเทศผู้บริโภครายใหญ่เป็นอาหารหลักหลายประเทศได้ใช้นโยบายพึ่งพาตนเองด้านอาหาร โดยการพยายามผลิตข้าวให้เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศและสามารถดำเนินการได้สำเร็จ ผลจากการเจรจาอุปโภคบริโภค ซึ่งมีข้อตกลงเกี่ยวกับสินค้าเกษตร โดยหลายประเทศประกาศเปิดตลาดอนุญาตให้มีการนำเข้าข้าวได้ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และไต้หวัน เป็นต้น ประกอบกับราคาข้าวในประเทศดังกล่าวสูงกว่าราคาข้าวในตลาดโลกหลายเท่าตัว คาดว่าจะส่งผลให้การค้าข้าวในตลาดโลกมีปริมาณเพิ่มขึ้น

3.1 การส่งออก

นอกจากทวีปเอเชียจะให้ผลผลิตข้าวมากที่สุดในโลกแล้ว การส่งออกข้าวในตลาดโลกนั้นทวีปเอเชียยังคงมีส่วนแบ่งตลาดส่งออกมากที่สุดมาโดยตลอด คือประมาณร้อยละ 70 ของการส่งออกข้าวทั้งหมดในตลาดโลก รองลงมาได้แก่ อเมริกา แอฟริกา ยุโรป โอเชียเนีย ตะวันออกกลาง และ แคริบเบียน ตามลำดับ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าขณะที่ปริมาณการส่งออกข้าวของโลกในภาพรวมและในแต่ละภูมิภาคโดยเฉพาะแถบเอเชีย ตะวันออกกลาง และแคริบเบียนมีแนวโน้มการส่งออกข้าวที่เพิ่มขึ้นนั้น แต่ในภูมิภาคอเมริกา ยุโรป และโอเชียเนีย กลับพบว่ามีแนวโน้มสัดส่วนการส่งออกข้าวในตลาดโลกที่ลดลงเรื่อยๆ กล่าวคือ จากช่วงปี 2504-2513 ในเอเชียซึ่งเคยมีปริมาณการส่งออกข้าวเฉลี่ยต่อปี เท่ากับ 160.69 ล้านเมตริกตัน หรือมีส่วนแบ่งตลาดคิดเป็นร้อยละ 62.49 ของปริมาณการส่งออกข้าวของโลก แต่ในช่วงปี 2544-2549 ภูมิภาคเอเชียมีการส่งออกข้าวเฉลี่ยต่อปีเพิ่มขึ้นเป็น 359.04 ล้านเมตริกตัน หรือมีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 77.80 ของปริมาณการส่งออกข้าวของโลก สำหรับตะวันออกกลาง และแคริบเบียนมีแนวโน้มการส่งออกข้าวที่เพิ่มขึ้นมา

ตลอดนับตั้งแต่ช่วงปี 2534-2543 แต่ก็มีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนในภูมิภาคอเมริกามีปริมาณการส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นแต่ส่วนแบ่งตลาดส่งออกลดลง ในขณะที่ยุโรป มีปริมาณการส่งออกข้าวและส่วนแบ่งในตลาดโลกลดลงอย่างเห็นได้ชัดนับตั้งแต่ช่วงปี 2524-2533 เป็นต้นมา โดยในช่วงปี 2544-2549 อเมริกาและสหภาพยุโรปมีส่วนแบ่งตลาดเหลือเพียงร้อยละ 17.53 และ 0.84 ของปริมาณการส่งออกข้าวของโลก ตามลำดับ จากในช่วงปี 2504-2513 ซึ่งทั้งอเมริกาและสหภาพยุโรปเคยมีส่วนแบ่งในตลาดโลกถึงร้อยละ 23.86 และ 5.66 ของปริมาณการส่งออกข้าวของโลก ตามลำดับ (ตารางที่ 7 และตารางผนวกที่ 3) และถึงแม้ว่ากลุ่มประเทศเหล่านี้จะมีแนวโน้มการส่งออกที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง และยังมีผลให้ส่วนแบ่งตลาดเปลี่ยนไปด้วยก็ตาม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าลำดับที่ในการถือครองส่วนแบ่งในตลาดโลกไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในขณะที่ตลาดส่งออกข้าวของโลกยังคงมีลำดับความสำคัญของกลุ่มประเทศผู้ส่งออกหลักเหมือนเดิมนั้น แต่ความสามารถในการแข่งขันการส่งออกของบางประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงไป

ตารางที่ 7 ร้อยละของปริมาณการส่งออกและการนำเข้าข้าวของโลกจำแนกภูมิภาค

หน่วย: ร้อยละ

ภูมิภาค	ปริมาณการส่งออก					ปริมาณการนำเข้า				
	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49
เอเชีย	62.49	60.32	66.42	73.75	77.80	61.29	46.54	25.81	33.60	30.28
แอฟริกา	6.70	2.31	0.63	1.63	2.94	9.79	17.06	26.31	21.98	29.52
ตะวันออกกลาง	0.15	0.17	0.04	0.12	0.21	5.39	13.54	21.82	19.05	16.99
อเมริกา	23.86	28.51	24.49	19.96	17.53	2.21	3.73	8.53	12.48	11.32
ยุโรป	5.66	6.06	5.05	1.76	0.84	17.01	15.20	13.10	8.00	6.82
แคริบเบียน	0.01	0.01	0.00	0.00	0.02	3.91	3.23	3.07	3.57	4.11
โอเชียเนีย	1.13	2.62	3.37	2.78	0.65	0.39	0.71	1.35	1.32	0.95
โลก	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา: USDA (2007e)

การค้าข้าวของโลกในปัจจุบันพบว่าประเทศผู้ส่งออกที่สำคัญ คือ ไทย เวียดนาม อินเดีย สหรัฐอเมริกา ปากีสถาน และจีน โดยในปี 2549/50 กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกาได้ประมาณการว่าประเทศที่มีการส่งออกข้าวมากที่สุดในโลก คือ ประเทศไทย ประมาณ 8.8 ล้านตันข้าวสาร หรือประมาณร้อยละ 30 ของปริมาณการส่งออกข้าวทั้งหมด รองลงมา คือ อินเดีย เวียดนาม สหรัฐอเมริกา ปากีสถาน และจีน คิดเป็นร้อยละ 16.8, 14.4, 11.1 และ 10.4 ตามลำดับ (ตารางผนวกที่ 1) นอกจากนี้ เวียดนามซึ่งเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ในช่วงทศวรรษที่ 2490 ได้

กลับมาส่งออกข้าวในตลาดระหว่างประเทศอย่างเต็มตัวเป็นครั้งแรกในปี 2532 โดยมีปริมาณการส่งออกข้าวสารมากกว่า 1 ล้านตัน (มณฑลเศียร สติมานนท์, 2549) ภายใต้ตลาดข้าวที่มีขนาดเล็ก การเปลี่ยนแปลงใดๆ ของเวียดนามทั้งด้านนโยบายข้าวและการผลิตย่อมส่งผลกระทบต่อตลาดข้าวระหว่างประเทศ ที่สำคัญการที่เวียดนามเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้ส่งออกรายใหญ่นั้นทำให้การกระจุกตัวของผู้ส่งออกข้าวในตลาดระหว่างประเทศสูงขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถึงแม้ว่าจะมีผู้ส่งออกข้าวหลายประเทศ แต่ประเทศผู้ส่งออกแต่ละประเทศมีสินค้าข้าวที่แตกต่างกัน คือ ไทยและสหรัฐแข่งขันกันในการส่งออกข้าวคุณภาพสูงไปยังสหภาพยุโรป ตะวันออกกลาง และแอฟริกาใต้ ส่วนเวียดนาม อินเดีย และปากีสถาน เป็นคู่แข่งที่สำคัญในการส่งออกข้าวคุณภาพกลางและคุณภาพต่ำ แต่ไทยก็สามารถส่งออกข้าวมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกได้เป็นเวลานานถึง 20 ปีติดต่อกัน

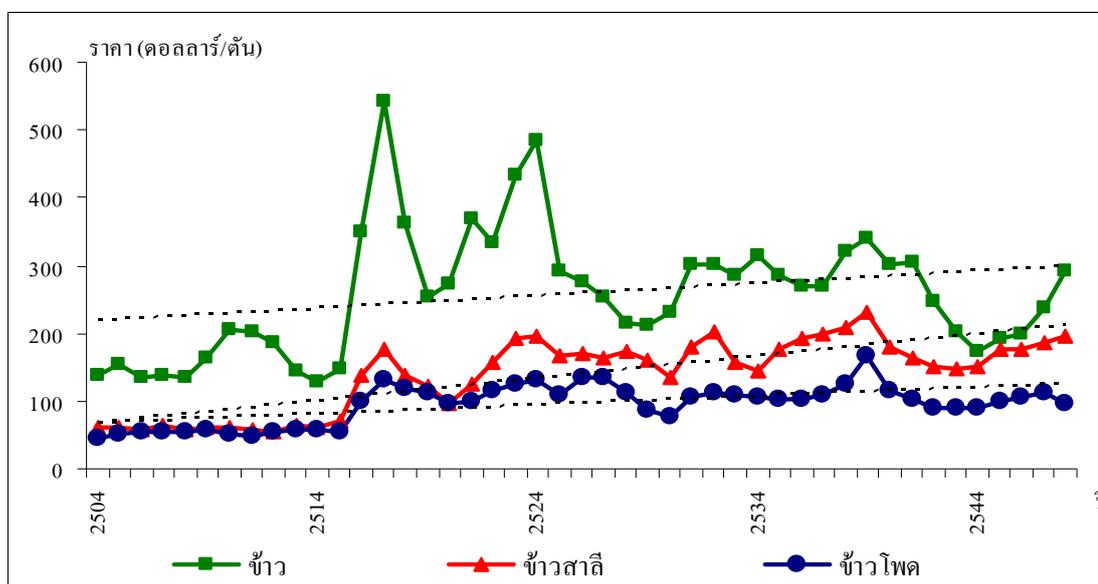
3.2 การนำเข้า

ในด้านการนำเข้าข้าวนั้นยังคงเป็นทวีปเอเชียมีส่วนแบ่งตลาดนำเข้ามากที่สุดมาโดยตลอด แต่พบว่ากว่า 40 ปีที่ผ่านมา โครงสร้างตลาดนำเข้าข้าวของโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงไป พิจารณาจากตารางที่ 7 และตารางผนวกที่ 3 จะเห็นได้ว่า ในช่วงปี 2504-2513 การนำเข้าข้าวของโลกมีปริมาณมากที่สุดในทวีปเอเชีย ซึ่งมีปริมาณ 4,277.09 พันเมตริกตัน รองลงมาได้แก่ ยุโรป แอฟริกา ตะวันออกกลาง แคริบเบียน อเมริกา และโอเชียเนีย ซึ่งคิดเป็นส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 61.29, 17.01, 9.79, 5.39, 3.91, 2.21 และ 0.39 ตามลำดับ แต่ในช่วงปี 2544-2549 ถึงแม้เอเชียยังคงมีส่วนแบ่งตลาดมากที่สุดคือ ร้อยละ 30.28 แต่ในลำดับรองลงมาของตลาดนำเข้าได้กลายเป็นแอฟริกา ตะวันออกกลาง อเมริกา ยุโรป แคริบเบียน และ โอเชียเนีย ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 29.52, 16.99, 11.32, 6.82, 4.11 และ 0.95 ตามลำดับ

ประเทศผู้นำเข้าข้าวที่สำคัญของโลก ได้แก่ อินโดนีเซีย ไนจีเรีย อิหร่าน อิรัก และซาอุดีอาระเบีย โดยในปีการผลิต 2549/2550 กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกาได้ประมาณการเห็นว่าประเทศที่มีการนำเข้าข้าวมากที่สุดในโลก คือ ฟิลิปปินส์ ประมาณ 1.9 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 6.4 ของปริมาณการนำเข้าข้าวทั้งหมด รองลงมา คือ อินโดนีเซีย ไนจีเรีย อิรัก และอิหร่าน คิดเป็นร้อยละ 6.0, 5.7, 4.4 และ 3.0 ตามลำดับ (ตารางผนวกที่ 1) ซึ่งจะเห็นได้ว่าตลาดนำเข้าข้าวของโลกนั้นมีภาวะที่ตรงข้ามกับการส่งออกเพราะการกระจุกตัวของผู้นำเข้ามีน้อยกว่าด้านการส่งออกมาก อีกทั้งผู้นำเข้าส่วนใหญ่มีการนำเข้าที่ไม่แน่นอน บางปีมีการนำเข้าปริมาณมากในขณะที่บางปีอาจมีทั้งการนำเข้าและการส่งออก โดยเฉพาะในผู้นำเข้ารายใหญ่อ่างอินโดนีเซีย หรือในกรณีของจีนและอินเดีย ซึ่งทำให้ส่งผลกระทบต่อความผันผวนในการค้าข้าวระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก

3.3 ราคาข้าวในตลาดโลก

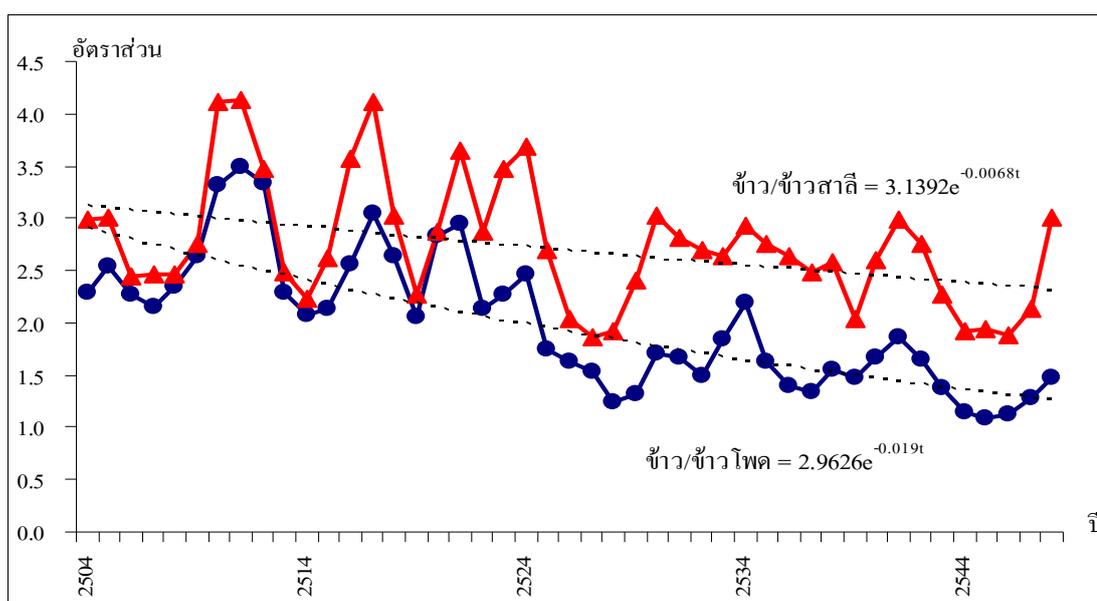
ในช่วงสี่สิบปีที่ผ่านมา IRRI พบว่า ภาวะราคาของพืชอาหารที่สำคัญในตลาดโลกมีราคาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าวสาลี ข้าวโพด และรวมทั้งข้าวสาร ซึ่งพบว่าข้าวเป็นพืชที่มีราคาสูงสุดในบรรดาพืชอาหารที่สำคัญดังกล่าว ดังภาพที่ 3 และยังสามารถเห็นได้ชัดว่าราคาข้าวค่อนข้างมีความผันผวนมากกว่าพืชอื่นทั้งข้าวสาลีและข้าวโพด โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปี 2516-2525 ที่ราคาข้าวสูงขึ้นแบบก้าวกระโดดและมีความผันผวนอย่างมาก โดยมีราคาที่สูงห่างจากราคาข้าวสาลีและข้าวโพด หลายเท่าตัว ซึ่งแตกต่างจากราคาของข้าวสาลีและข้าวโพดที่ค่อนข้างมีเสถียรภาพกว่า

ภาพที่ 3 แนวโน้มราคาส่งออกพืชอาหารหลักของโลก

นอกจากนี้ หากพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนของราคาข้าวกับราคาข้าวสาลี และราคาข้าวกับราคาข้าวโพด (IRRI, 2006) จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ ปี 2504 ถึงปัจจุบัน (2548) ส่วนต่างของอัตราส่วนของราคาข้าวเมื่อเปรียบเทียบกับพืชทั้งสองชนิดนั้นมีแนวโน้มที่แคบลงเรื่อยๆ (ภาพที่ 4) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในระยะยาวแล้วนั้นถึงแม้ว่าข้าวในตลาดโลกจะมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น แต่ราคาที่แท้จริงกลับมีแนวโน้มที่ลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับราคาข้าวสาลีและข้าวโพด เนื่องจากสถานะข้าวที่เหลืออยู่ในสต็อกของประเทศผู้ผลิตและส่งออกอย่างไทย เวียดนามและสหรัฐอเมริกา มีผลผลิตข้าวเหลือเพื่อส่งออกมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันทางด้านประเทศผู้นำเข้าก็มีการปรับตัวโดยใช้นโยบายเน้นการผลิตเพื่อลดการพึ่งพาข้าวจากต่างประเทศมากขึ้น ส่งผลทำให้ประเทศที่มีข้าวในสต็อก

จำนวนมากแข่งขันกันตัดราคา ทำให้ราคาข้าวในตลาดโลกลดลง และจากสถานการณ์การลดลงของราคาข้าวในตลาดโลก ทำให้ประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ คือ ไทยได้ริเริ่มหารือกับคู่แข่งในการส่งออกข้าว ได้แก่ จีน อินเดีย ปากีสถาน เวียดนาม และพม่า ในการจัดตั้งโครงการความร่วมมือการค้าข้าว (Rice Trade Cooperation) เพื่อป้องกันการตัดราคาระหว่างกันและทำให้ราคาข้าวมีเสถียรภาพมากขึ้น (งานวิจัยรัฐ อัมพุประภา, 2548)

ภาพที่ 4 แนวโน้มสัดส่วนราคาส่งออกของข้าวต่อพืชอาหารหลักของโลก

แนวโน้มและลักษณะของตลาดข้าวระหว่างประเทศนั้นเปลี่ยนแปลงไป ทั้งด้านส่งออกข้าวที่มีปริมาณการส่งออกเพิ่มขึ้นแต่ก็มีการกระจุกตัวมากขึ้นด้วย โดยมีประเทศผู้ส่งออกหลักไม่เพียงแต่ประเทศด้านการนำเข้าถึงแม้ก่อนข้างกระจายตัวมากกว่าด้านการส่งออกแต่ผู้นำเข้าก็เริ่มให้ความสำคัญกับการลดการพึ่งพาข้าวจากต่างประเทศ โดยมีนโยบายการผลิตข้าวให้เพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศมากขึ้นแทนการนำเข้าอย่างเดียว ในขณะที่ประเทศที่มีข้าวในสต็อกจำนวนมากแข่งขันกันตัดราคา ทำให้ราคาข้าวในตลาดโลกลดลง และเมื่อเปรียบเทียบกับพืชอาหารที่สำคัญอย่างข้าวสาลีและข้าวโพดยังพบว่า ในระยะยาวแล้วถึงแม้ว่าข้าวในตลาดโลกจะมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นแต่ราคาที่แท้จริงกลับมีแนวโน้มที่ลดลง รวมทั้งที่หลังจากมีความตกลงว่าด้วยการเกษตรทำให้ตลาดข้าวระหว่างประเทศเป็นไปโดยเสรีมากขึ้นถึงแม้ว่าจะมีการบิดเบือนตลาดอยู่บ้างแต่น้อยลง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลให้โครงสร้างตลาดข้าวระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านอุปสงค์และอุปทาน

ความตกลงว่าด้วยการเกษตรที่มีต่อตลาดข้าวระหว่างประเทศและผลกระทบ

กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศภายใต้กรอบขององค์การการค้าโลกนั้นมีอยู่หลายฉบับด้วยกัน ความตกลงว่าด้วยการเกษตรในการเจรจาการค้ารอบอุรุกวัย (Uruguay Round Agreement on Agriculture: URAA) นับว่าเป็นฉบับหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและส่งผลกระทบต่อหลายๆ ประเทศที่มีการส่งออกนำเข้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในฉบับดังกล่าวนี้ประกอบด้วยความตกลงว่าด้วยการเกษตร (Agreement on Agriculture: AOA) ซึ่งมี 21 มาตรา และ 5 ภาคผนวก รวมทั้งเอกสารประกอบอีก 3 ฉบับ ได้แก่ ตารางผูกพันว่าด้วยการลดการอุดหนุนภายในและการอุดหนุนการส่งออกของประเทศสมาชิก ตารางสนับสนุนข้อผูกพันสินค้าเกษตร และรายละเอียดการลดภาษี รวมทั้งวิธีการคำนวณการลดภาษีและการลดการอุดหนุน ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกที่มีกติกาควบคุมการอุดหนุนและการคุ้มครองสินค้าเกษตร และทำให้การค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศเป็นไปโดยเสรีมากขึ้น

ภายใต้ความตกลงว่าด้วยการเกษตรดังกล่าว ประกอบด้วยบทบัญญัติสำคัญสามประเภท คือ การเปิดตลาด การอุดหนุนภายในประเทศ และการอุดหนุนการส่งออก ซึ่งประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลกต้องมีการดำเนินมาตรการและนโยบายต่างๆ ให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่ได้ยอมรับและผูกพันไว้ และแน่นอนว่าสำหรับการค้าขายข้าวในตลาดระหว่างประเทศนั้นประเทศที่เป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกจำเป็นต้องปฏิบัติตามด้วยเช่นกัน โดยมีเวลาการปรับตัวสู่ข้อตกลงสำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วตั้งแต่ปี 2538-2543 ส่วนประเทศที่กำลังพัฒนาระหว่างปี 2538-2547 มาตรการทั้งสามประเภทนี้เป็นการพยายามลดการใช้มาตรการหลักที่ประเทศพัฒนาแล้วจะใช้กัน โดยสหภาพยุโรปจะนิยมใช้การอุดหนุนการส่งออก ญี่ปุ่นได้ปิดการนำเข้ามาโดยตลอด สหรัฐอเมริกาจะใช้การอุดหนุนภายในประเทศเป็นมาตรการหลัก นอกจากนี้ยังมีมาตรการกีดกันการนำเข้าที่ประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียนิยมใช้ ได้แก่ การให้อำนาจรัฐวิสาหกิจเป็นผู้ค้าแต่ผู้เดียว (มณฑลเหอเป่ย์ สติมานนท์, 2549)

1. การเปิดตลาด

ความตกลงว่าด้วยการเกษตรส่งผลให้ตลาดข้าวระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในด้านการเปิดตลาด ซึ่งจะต้องดำเนินการภายใต้หลักการของการค้าระหว่างประเทศ 6 ประการด้วยกัน คือ หลักการไม่เลือกปฏิบัติ หลักการปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับการ

อนุเคราะห์ยิ่ง หลักการปฏิบัติเชิงชาติ หลักต่างตอบแทน การให้สิทธิประโยชน์ด้านภาษีศุลกากร และหลักความโปร่งใส

การเปิดตลาดจะแบ่งออกเป็นสองส่วนหลักๆ ด้วยกัน ได้แก่ การเปลี่ยนมาตรการที่มีใช้ ภาษีศุลกากรเป็นมาตรการภาษีศุลกากร (Tariffication) ซึ่งกำหนดให้ประเทศสมาชิกต้องไม่คงไว้ นำมาใช้ หรือกลับมาใช้มาตรการใดๆ ซึ่งถูกกำหนดให้เปลี่ยนมาอยู่ในรูปของภาษี อาทิ การจำกัด ปริมาณการนำเข้า ค่าธรรมเนียมการนำเข้าแปรผัน การกำหนดราคานำเข้าขั้นต่ำ ภาษีแปรผัน และ การจำกัดการส่งออก รวมทั้งยกเลิกสิทธิในการใช้ Grand Father Clause ใน GATT 1994 ด้วยและ ส่วนที่สอง การลดภาษีศุลกากร (Tariff Reduction) ซึ่งสมาชิกที่เป็นประเทศพัฒนาแล้วและ ประเทศกำลังพัฒนาจะต้องลดอัตราภาษีทั้งที่ผ่านและไม่ผ่านการเปลี่ยนมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี ศุลกากรเป็นมาตรการภาษีศุลกากรภายในปี 2538-2543 และ 2538-2547 ตามลำดับ โดยสินค้า เกษตรทุกรายการภาษีจะมีอัตราภาษีผูกพันขึ้นสูงไว้ ประเทศสมาชิกไม่สามารถขึ้นอัตราภาษี ดังกล่าวได้โดยไม่แจ้งองค์การการค้าโลก และเมื่อขึ้นภาษีแล้วจะต้องมีการชดเชยผ่านหลักการต่าง ตอบแทนแบบจ่ายย้อนหลังให้แก่ประเทศที่ได้จ่ายภาษีไปแล้ว ส่วนในประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด จะได้รับสิทธิพิเศษต่างออกไป กล่าวคือ ประเทศดังกล่าวต้องเปลี่ยนมาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากร เป็นมาตรการภาษีศุลกากรและมีการกำหนดอัตราภาษีขึ้นสูง แต่ไม่จำเป็นต้องมีการเปิดตลาดตาม การเปิดตลาดขั้นต่ำ และไม่จำเป็นต้องการลดภาษีศุลกากร (มณฑลพิธี สติมานนท์, 2549)

ทั้งนี้ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกบางประเทศเสนอให้มีการบัญญัติข้อยกเว้นในการ เปิดตลาดไว้ 2 ประการ ประการแรกคือ มาตรการป้องกันพิเศษ เป็นมาตรการเพื่อป้องกันตลาด ภายในประเทศผู้นำเข้าอันเนื่องจากการเปลี่ยนมาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากรเป็นมาตรการภาษี ศุลกากร เมื่อประเทศผู้นำเข้าประสบปัญหาว่ามีสินค้านำเข้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมากกว่าปริมาณ เป้าหมาย หรือราคาในตลาดโลกลดลงต่ำกว่าราคาเป้าหมาย ประเทศผู้นำเข้าสามารถใช้มาตรการ คู้มกันผ่านการเก็บค่าธรรมเนียมไม่เกินร้อยละ 30 ของอัตราภาษีขาเข้าที่เรียกเก็บในขณะนั้น ซึ่ง สามารถใช้มาตรการป้องกันดังกล่าวได้โดยไม่ต้องพิสูจน์ว่าเกิดความเสียหายจริง ส่วนข้อยกเว้น ประการที่สองคือ การที่ประเทศสมาชิกไม่ต้องการเปลี่ยนมาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากรเป็น มาตรการภาษีศุลกากร สำหรับสินค้าที่ต้องการปฏิบัติเป็นพิเศษในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการค้า อาทิ ความมั่นคงทางอาหาร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และอื่นๆ หรือสำหรับสินค้าอาหารหลัก ของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา

การเปิดตลาดตามข้อตกลงว่าด้วยการเกษตร ส่งผลให้ตลาดข้าวระหว่างประเทศมีความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน เช่น เป็นครั้งแรกที่ข้าวเมล็ดกลางและเมล็ดสั้นมีการค้าในตลาดข้าวระหว่างประเทศอย่างเสรีและมีปริมาณมากขึ้น เนื่องจากมาตรการควบคุมเชิงปริมาณได้เปลี่ยนเป็นภาษีการนำเข้า แต่ในตลาดข้าวเมล็ดยาวยังต้องเผชิญมาตรการของประเทศต่างๆ ที่พยายามลดปริมาณการนำเข้า (มณเฑียร สติมานนท์, 2549) ไม่ว่าจะเป็น

1) อัตราภาษีผูกพัน (Bound Tariff Rates) ซึ่งบอกถึงอัตราภาษีสูงสุดที่แต่ละประเทศมีสิทธิที่จะเรียกเก็บจากการนำเข้าข้าวจากต่างประเทศในอัตราที่สูง เนื่องจากการใช้วิธีการคำนวณภาษีแบบสกปรก (Dirty Tariffication)

2) อัตราภาษีที่เรียกเก็บจริง (Applied Tariff Rates) นอกเหนือจากภาษีผูกพันที่สูงแล้ว อัตราภาษีที่เรียกเก็บจริงของประเทศที่มีการนำเข้าข้าวนั้นมักเป็นอัตราที่สูงและแปรผันไปตามสถานะตลาดข้าวภายในประเทศและระหว่างประเทศ หากข้าวในตลาดโลกมีราคาต่ำประเทศผู้นำเข้าจะกำหนดอัตราภาษีที่เรียกเก็บจริงเท่ากับอัตราภาษีผูกพัน การใช้อัตราภาษีแปรผันเป็นที่นิยมในประเทศแถบอเมริกาใต้และอเมริกากลาง ซึ่งมีผลอย่างมากต่อตลาดข้าวที่มีขนาดเล็กและบอบบาง โดยทำให้ราคาข้าวโดยเฉพาะข้าวเมล็ดยาวมีความผันผวนมาก

3) สิทธิพิเศษ (Special Treatment) ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ ต่างใช้สิทธิพิเศษดังกล่าวในการเลื่อนกำหนดเวลาการแปลงมาตรการที่มีภาษีให้เป็นมาตรการภาษีออกไป และประเทศสมาชิกใหม่อย่างจีนและไต้หวันได้ขอใช้สิทธิดังกล่าวด้วยเช่นกัน จนทำให้สถานะที่มีการผลิตข้าวเพียงพอแก่การบริโภคภายในประเทศ ญี่ปุ่น ไม่มีการนำเข้าข้าวในปริมาณที่มากนัก

4) การเก็บอัตราภาษีแบบขั้นบันได (Tariff Escalation) เป็นการเก็บภาษีนำเข้าข้าวในอัตราที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับกระบวนการผลิตข้าว โดยอาจจะพบเห็นในกรณีที่ประเทศผู้นำเข้าต้องการปกป้อง ชวานาหรือเจ้าของโรงสี โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศแถบอเมริกากลางอเมริกาใต้ และสหภาพยุโรป เป็นกลุ่มที่ใช้อัตราภาษีขั้นบันไดมากที่สุด ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าข้าวอย่างเห็นได้ชัด โดยข้าวเมล็ดยาวที่มีกลิ่นหอมนั้นจะส่งออกไปยังประเทศที่เก็บภาษีต่ำ เช่น จีนและสหรัฐอเมริกา ในขณะที่ข้าวกล้องและข้าวเปลือกส่งออกไปยังประเทศที่เก็บภาษีแบบขั้นบันได เช่น สหภาพยุโรป เม็กซิโก และบราซิล เป็นต้น

5) มาตรการการป้องกันพิเศษ (Special Safeguards) มีหลายประเทศที่จัดข้าวไว้ในตารางข้อผูกพัน เพื่อที่จะให้สามารถใช้มาตรการป้องกันพิเศษได้ แต่ในทางปฏิบัติยังไม่เคยมีการใช้มาตรการดังกล่าวในกรณีของข้าว (นับถึงสิ้นปี 2546)

6) โควต้าภาษี (Tariff-rate Quotas) ประเทศผู้นำเข้าส่วนใหญ่จะอาศัยองค์การของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจโดยกรรมวิธีต่างๆ กัน อาทิ ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้จัดสรรโควต้าภายใต้ระบบสมัครใจฟิลิปปินส์ใช้ระบบไครมาก่อนได้ก่อน และสหภาพยุโรปใช้ระบบประเมินประสิทธิภาพโดยใช้ข้อมูลจากอดีต เป็นต้น แต่การเปิดตลาดโดยใช้โควต้าภาษีเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การส่งออกข้าวเมล็ดกลางและสั้นไปญี่ปุ่น เกาหลีใต้และไต้หวันสามารถเกิดขึ้นได้

7) อุปสรรคด้านการเปิดตลาดอื่นๆ เช่น มาตรการสุขอนามัยพืช ซึ่งทั้งไทยและเวียดนามเผชิญ ในการส่งออกข้าวที่คุณภาพไม่สูงนักไปยังกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาและแคริบเบียน แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคทางการค้าในตลาดข้าวระหว่างประเทศมากนัก

8) การค้าโดยรัฐ (State Trading) ซึ่งเป็นนโยบายปกติในตลาดข้าวระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในกรณีของประเทศผู้ส่งออก (อินเดีย เวียดนาม และพม่า) หรือประเทศผู้นำเข้า (อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และอื่นๆ) มักมีปัญหาความโปร่งใสทั้งในด้านปริมาณข้าวที่ซื้อขาย ราคา รวมทั้งเงื่อนไขในการซื้อขายที่มักเก็บเป็นความลับระหว่างประเทศคู่ค้า

2. การอุดหนุนภายใน

นโยบายการอุดหนุน นับเป็นนโยบายหนึ่งที่ส่งผลบิดเบือนตลาดสินค้าเกษตรระหว่างประเทศ ซึ่งยังส่งผลต่อปริมาณการผลิต และความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกของสินค้าที่ได้รับการอุดหนุนด้วย ดังนั้นเพื่อให้การค้าสินค้าเกษตรเป็นไปโดยเสรีมากขึ้นจึงมีการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกในการใช้นโยบายการอุดหนุน โดยมีการจัดประเภทนโยบายดังกล่าวนี้เป็นกล่องสี่ต่างๆ (มณฑิเยร์ สติมานนท์, 2549) ได้แก่

1) กล่องแดง แสดงถึงนโยบายที่ห้ามใช้ อย่างไรก็ตามภายใต้ความตกลงว่าด้วยการเกษตรนโยบายการอุดหนุนภายในทุกๆ นโยบายในปัจจุบันไม่นับเป็นนโยบายกล่องแดงหรือห้ามใช้

2) กล่องอำพัน แสดงถึงนโยบายที่ใช้ได้ภายใต้ข้อจำกัดเพราะเป็นนโยบายที่มีผลบิดเบือนทางการค้า ซึ่งประเทศสมาชิกต้องลดการใช้นโยบายดังกล่าวลง เช่น นโยบายการอุดหนุนราคาสินค้าเกษตรเป็นรายชนิดโดยรัฐบาลเป็นคนกำหนดราคา เงินที่รัฐบาลจ่ายให้แก่เกษตรกรโดยขึ้นกับปริมาณสินค้าที่ผลิตได้ เงินโอนให้แก่การผลิตสินค้าเกษตรเป็นรายสินค้า การประกันราคาสินค้าเกษตร การให้เปล่า ทุน เครื่องจักร และปัจจัยการผลิตอื่นๆ เป็นต้น

3) กล่องเขียว แสดงถึงนโยบายที่ใช้ได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ เป็นนโยบายที่มีผลบิดเบือนทางการค้าน้อยที่สุด ไม่มีผลต่อราคาสตลาดและต้นทุนของผู้บริโภค และเป็นงบประมาณจากรัฐบาลกลาง ตัวอย่างเช่น งบประมาณการวิจัยและพัฒนา งบประมาณเพื่อความมั่นคงทางอาหาร เงินชดเชยภัยธรรมชาติ นโยบายปรับโครงสร้างทางการเกษตร การบริการโครงสร้างพื้นฐาน และงบประมาณเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4) กล่องน้ำเงิน แสดงถึงนโยบายที่ลดการผลิตสินค้าลงผ่านการจ่ายเงินหรือเครื่องมืออื่นซึ่งสามารถใช้ได้โดยไม่มีการจำกัดด้านงบประมาณเช่นเดียวกับนโยบายที่อยู่ในกล่องเขียว แต่มีลักษณะเป็นการอุดหนุนภายในประเทศภายใต้โครงการจำกัดการผลิต

ประเทศที่มีการอุดหนุนเกษตรผ่านนโยบายกล่องอำพันในอดีตได้ปรับเปลี่ยนนโยบายดังกล่าว โดยได้ยกเลิกนโยบายกล่องอำพันและลดงบประมาณที่ใช้ลง เช่น นโยบายการพยุงราคาโดยตรงแต่เปลี่ยนเงินอุดหนุนให้อยู่ในรูปของกล่องน้ำเงินและกล่องเขียวมากขึ้น หรือโดยการเปลี่ยนจากการอุดหนุนราคามาเป็นอุดหนุนด้านรายได้ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญของสหภาพยุโรปและญี่ปุ่น นอกจากนี้การเปลี่ยนนโยบายจากการสนับสนุนด้านราคามาเป็นการอุดหนุนด้านรายได้นั้น มิได้มีผลทำให้การผลิตสินค้าเกษตรลดลงมากนัก เนื่องจากนโยบายการอุดหนุนด้านรายได้ของประเทศต่างๆ นั้น มักจะผูกเงินอุดหนุนไว้กับปริมาณการผลิตสินค้า หรือพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรในอดีตและปัจจุบัน

3. การอุดหนุนการส่งออก

การอุดหนุนการส่งออกเป็นนโยบายที่นำมาใช้กันอย่างแพร่หลายเพื่อระบายสินค้าเกษตรที่มีผลผลิตเหลือออกสู่ตลาดโลก ซึ่งส่งผลให้สินค้าที่ได้รับการอุดหนุนมีผลผลิตส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในตลาดระหว่างประเทศ และทำให้ราคาสินค้าเกษตรชนิดต่างๆ ในตลาดโลก

ลดลงมาก และการค้าไม่เป็นไปตามความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบอย่างแท้จริง ภายใต้การอุดหนุนการส่งออกด้วยงบประมาณที่มหาศาล ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการค้าสินค้าเกษตรในแต่ละประเทศจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยี ต้นทุนการผลิต หรือความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต แต่จะขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเงินและงบประมาณของประเทศนั้นๆ (มณฑิร สติมานนท์, 2549) ดังนั้น ความตกลงว่าด้วยการเกษตรจึงมีการกำหนดให้ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกต้องลดและยกเลิกมาตรการการอุดหนุนการส่งออก

แม้ว่าบทบัญญัติว่าด้วยการอุดหนุนการส่งออก จะช่วยลดการใช้นโยบายการอุดหนุนการส่งออกได้ทั้งในรูปแบบสินค้าและงบประมาณ แต่เมื่อพิจารณาจากงบประมาณอุดหนุนการส่งออกของประเทศพัฒนาแล้ว ดังตารางที่ 8 ได้แสดงให้เห็นว่าประเทศที่มีการอุดหนุนการส่งออกมากนับตั้งแต่อดีตอยู่แล้วก็ยังคงมีการใช้การอุดหนุนได้มากขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะสหภาพยุโรปเป็นประเทศที่ใช้งบประมาณเพื่อการสินค้าเกษตรมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ นอกจากนี้การอุดหนุนการส่งออกนั้นเป็นมาตรการที่ไม่ค่อยนิยมใช้มากนัก แต่เรื่องที่เป็นประเด็นบดเบือนทางการค้าที่น่าจะจัดเป็นการอุดหนุนการส่งออก คือ การให้สินเชื่อเพื่อการส่งออกข้าว โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้สินเชื่อเพื่อการส่งออกเป็นเครื่องมือหลักชนิดหนึ่งเพื่อดำรงไว้ซึ่งความสามารถในการส่งออกข้าว โดยเฉพาะในการค้าข้าวระหว่างรัฐบาลสหรัฐอเมริกากับประเทศกำลังพัฒนา (มณฑิร สติมานนท์, 2549) แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความตกลงว่าด้วยการเกษตรนโยบายด้านสินเชื่อไม่ได้จัดเป็นการอุดหนุนการส่งออก

ตารางที่ 8 งบประมาณอุดหนุนการส่งออกของประเทศพัฒนาแล้ว ปี 2538-2545

หน่วย: พันล้านดอลลาร์สหรัฐ

ประเทศ	2538	2539	2540	2541	2542	2543*	2544*	2545*
สหภาพยุโรป	6,495.9	7,071.2	4,856.7	5,989.0	5,853.7	2,516.6	2,297.1	3,269.5
นอร์เวย์	454.6	392.1	294.5	292.8	268.9	187.7	138.4	137.1
สวิตเซอร์แลนด์	83.9	77.9	99.9	76.9	126.2	44.0	32.0	*
สหรัฐอเมริกา	25.6	121.5	112.2	146.7	80.2	15.3	54.6	31.5
ประเทศอื่นๆ	263.7	225.0	200.4	175.7	190.5	160.9	55.0	108.8
รวม	7,323.6	7,887.6	5,563.6	6,681.0	6,519.5	2,924.5	2,577.1	3,547.0

หมายเหตุ: * ยังขาดข้อมูลบางประเทศ

ที่มา: USDA (2007a)

โดยสรุปภายใต้ความตกลงว่าด้วยการเกษตร ด้านการเปิดตลาด การอุดหนุนภายใน และการอุดหนุนการส่งออกนั้น ทำให้การค้าข้าวเป็นไปอย่างเสรีมากขึ้นในแง่ที่มีการจัดระเบียบการค้า และควบคุมพฤติกรรมและนโยบายข้าวให้อยู่ภายใต้แนวทางที่สนับสนุนการค้าเสรีมากขึ้น อย่างไรก็ตามภายใต้กฎเกณฑ์ขององค์การการค้าโลก ประเทศสมาชิกไม่ว่าจะเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวหรือนำเข้าข้าวยังคงระดับการอุดหนุนและระดับการปกป้องชานาที่ค่อนข้างสูง แม้จะลดลงเมื่อเทียบกับช่วงเวลาก่อนมีความตกลงว่าด้วยการเกษตร ดังตารางที่ 9 OECD (2007) แสดงให้เห็นตัวเลข Producer Support Estimate (PES) คือ เงินโอนทั้งในรูปทางตรงและทางอ้อมจากผู้บริโภคไปยังผู้ผลิต ซึ่งในที่นี้คือเงินโอนจากนโยบายรัฐไปสู่ชานาไม่ว่าจะเป็นนโยบายการอุดหนุนภายใน หรือนโยบายด้านราคาตลาด รวมทั้งนโยบายกีดกันการค้าอื่นๆ ด้วย ยิ่งตัวเลข PES มีค่ามากเท่าไรย่อมหมายถึงการค้าข้าวของประเทศนั้นมีการบิดเบือนหรือถ่ายโอนทรัพยากรจากผู้บริโภคไปให้ผู้ผลิตมากเท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้มีการบิดเบือนการค้าข้าวมากที่สุดในโลก และเมื่อมองจากด้านนโยบายการกีดกันการค้าแล้วพบว่าในตลาดข้าวระหว่างประเทศภายหลังจากความตกลงว่าด้วยการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก เนื่องจากการอุดหนุนชานาหรืออัตราการคุ้มครองในนามของประเทศในกลุ่มที่เคยอุดหนุนการเกษตร เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และกลุ่มประเทศสมาชิก OECD มีแนวโน้มแทบไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเลย หรือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในบางประเทศ และการกีดกันการค้ามีแนวโน้มลดลงหรือคงที่นั้น สามารถตั้งสมมติฐานได้ว่า ปริมาณการผลิตข้าวจะไม่ลดลง และมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นในตลาดโลกในปริมาณที่ใกล้เคียงกับอุปสงค์ข้าวที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งทำให้ราคาข้าวในตลาดระหว่างประเทศไม่น่าจะเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากนี้การห้ามใช้นโยบายการกีดกันทางการค้าที่มีใช้ภาษีน่าจะทำให้การค้าข้าวในตลาดระหว่างประเทศมีการขยายตัวมากขึ้นหลังจากความตกลงว่าด้วยการเกษตรมีผลบังคับใช้ (มณฑิธร สติมานนท์, 2549)

ตารางที่ 9 การอุดหนุนผู้ผลิตข้าวในบางประเทศ ปี 2529-2547

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ(เฉลี่ย)

ประเทศ	2529-2531	2532-2534	2535-2537	2538-2540	2541-2543	2544-2546	2547*
ญี่ปุ่น	19,968	17,826	22,513	23,987	18,501	15,526	18,531
สหรัฐอเมริกา	868	751	916	312	654	885	379
สหภาพยุโรป	471	611	543	368	176	307	561
ออสเตรเลีย	11	7	9	11	10	6	5
เม็กซิโก	9	-6	16	8	13	17	15
รวม OECD	26,964	27,300	31,708	33,190	25,915	23,157	26,532

หมายเหตุ: * ตัวเลขเบื้องต้น

ที่มา: OECD (2007)

บทที่ 4

สถานการณ์ข้าวของประเทศไทย

ข้าวเป็นอาหารหลักประจำชาติ และเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของไทยที่ส่งออกมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกมาโดยตลอดกว่า 20 ปี แต่เมื่อเศรษฐกิจและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปจึงมีผลทำให้การค้าข้าวระหว่างประเทศของไทยต้องปรับเปลี่ยนไปด้วย ในบทนี้จะทำการศึกษาสภาพการผลิตและการค้าข้าวระหว่างประเทศของไทย รวมทั้งนโยบายเรื่องข้าวของไทยภายใต้กฎเกณฑ์ขององค์การการค้าโลก

การผลิต การบริโภค และการค้าข้าวระหว่างประเทศของไทย

1. การผลิตข้าวของไทย

ถึงแม้ประเทศไทยจะเป็นผู้ส่งออกอันดับหนึ่งของโลก แต่ผลผลิตเฉลี่ยของประเทศอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศผู้ส่งออกข้าวที่สำคัญของโลก โดยในปีเพาะปลูก 2549/50 ผลผลิตเฉลี่ยของประเทศในฤดูนาปีเท่ากับ 397 กิโลกรัมต่อไร่ จากพื้นที่ปลูกรวม 57.5 ล้านไร่ และผลผลิตในฤดูนาปรังเท่ากับ 682 กิโลกรัมต่อไร่ จากพื้นที่ปลูกรวม 9.9 ล้านไร่ ส่งผลให้ผลผลิตเฉลี่ยรวมอยู่ที่ประมาณ 387 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการผลิตข้าวเจ้าร้อยละ 78 และข้าวเหนียวร้อยละ 22 ของผลผลิตข้าวทั้งประเทศ (ตารางผนวกที่ 4 และ 5) ทั้งนี้ พื้นที่นาส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 80 อยู่ในเขตน้ำฝน โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่ปลูกมากกว่าร้อยละ 50 ยังมีปัญหาฝนแล้ง ดินเค็ม ดินเปรี้ยว น้ำท่วม เป็นประจำและการชลประทานไม่สมบูรณ์เสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำในช่วงเพาะปลูก อีกทั้งส่วนใหญ่เป็นการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ให้ผลผลิตต่อพื้นที่น้อย เนื่องจากปลูกได้เพียงปีละหนึ่งครั้งเพราะต้องพึ่งพาฝนเป็นหลักในการผลิต (สมพร อิศวิลานนท์, 2548) ส่งผลให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ทั่วประเทศค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญรายอื่นๆ โดยเฉพาะเวียดนามซึ่งมีผลผลิตเฉลี่ยของประเทศ ประมาณ 633 กิโลกรัมต่อไร่ สหรัฐอเมริกาประมาณ 1,017 กิโลกรัมต่อไร่ และจีนประมาณ 969 กิโลกรัมต่อไร่

ด้านต้นทุนการผลิตข้าวของไทยนั้น เมื่อพิจารณาต้นทุนการผลิตข้าวเฉลี่ยปีเพาะปลูก 2543-2546 ดังตารางผนวกที่ 6 จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ข้าวนาปีจะมีต้นทุนต่อไร่ต่ำกว่าข้าวนาปรังแต่

กลับมีต้นทุนต่อเกี่ยวที่สูงกว่า นอกจากนี้ข้าวนาปียังให้ผลผลิตต่อไร่ที่ต่ำกว่าข้าวนาปรังเกือบเท่าตัว ทำให้ต้นทุนต่อหน่วยผลผลิตในการปลูกข้าวนาปีสูงกว่าการปลูกข้าวนาปรัง และยังส่งผลให้ได้ผลตอบแทนสุทธิที่ต่ำกว่าอีกด้วย และเป็นที่น่าสังเกตว่าโครงสร้างต้นทุนการผลิตข้าวของไทยทั้งในการปลูกข้าวนาปีและการปลูกข้าวนาปรังนั้นไม่ได้แตกต่างกัน ส่วนใหญ่เกิดจากต้นทุนผันแปรถึงประมาณร้อยละ 80 จากต้นทุนการผลิตทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าแรงงานตลอดกระบวนการผลิตตั้งแต่การเตรียมดิน การปลูก การดูแลรักษา และการเกี่ยวเกี่ยว ซึ่งคิดเป็นค่าแรงงานรวมกันมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 50 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นต้นทุนที่เกิดจากค่าใช้จ่ายด้านวัสดุ เช่น ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช ค่าพันธุ์ และต้นทุนคงที่ เป็นต้น

2. การบริโภคข้าวของไทย

คนไทยบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ดังนั้นผลผลิตข้าวที่ออกมาในแต่ละปีจึงถูกจัดสรรไปเพื่อการบริโภคเสียเป็นส่วนใหญ่ จากรายงานสถิติ FAO (2007a) พบว่า ประเทศไทยการใช้ข้าวภายในประเทศปีละประมาณ 13.6-15.0 ล้านตันข้าวเปลือกหรือร้อยละ 56 ของผลผลิตข้าวทั้งหมด โดยมีการใช้เพื่อบริโภค 10.0-10.5 ล้านตันข้าวเปลือก ใช้ทำพันธุ์ 1.1-1.2 ล้านตันข้าวเปลือก และใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ และแปรรูปผลิตภัณฑ์อื่นๆ 2.2-3.7 ล้านตันข้าวเปลือก ซึ่งการเพิ่มขึ้นของประชากรส่งผลให้ความต้องการบริโภคข้าวของประเทศเพิ่มขึ้น แต่เนื่องจากพฤติกรรมการบริโภคของประชากรเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะที่อยู่ในเขตเมืองมีแนวโน้มที่จะบริโภคอาหารสำเร็จรูปประเภทข้าวสาลี และเนื้อสัตว์เพิ่มขึ้น เห็นได้จากการศึกษาของ สมพร อิศวิลานนท์ และ วีระศักดิ์ คงฤทธิ์ (2549) ซึ่งพบว่า สินค้าข้าวของไทยมีลักษณะเป็นสินค้าวิสามัญ (Inferior goods) สำหรับกลุ่มผู้บริโภคที่มีรายได้สูง เนื่องจากค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์การบริโภคข้าวต่อรายได้ยังมีการตอบสนองที่เป็นบวก แต่มีค่าใกล้เคียงศูนย์มาก และมีการตอบสนองในทิศทางที่ลดลงเมื่อครัวเรือนมีระดับรายได้สูงขึ้นหรือเมื่อครัวเรือนในเขตชุมชนได้ขยายตัวมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบอีกว่า อุปสงค์การบริโภคข้าวของครัวเรือนไทยมีการปรับตัวไปในลักษณะของการบริโภคข้าวเชิงคุณภาพมากขึ้นหากเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวดีขึ้น โดยมีค่าการตอบสนองของอุปสงค์เชิงคุณภาพในทิศทางเดียวกับรายได้ที่เพิ่มขึ้นครัวเรือนที่มีระดับรายได้สูงจะมีค่าการตอบสนองของความ ต้องการข้าวเชิงคุณภาพมากกว่าครัวเรือนระดับรายได้ต่ำ ครัวเรือนที่อยู่ในเขตชุมชนที่เจริญกว่าก็มีพฤติกรรมในลักษณะเดียวกัน ซึ่งในส่วนการตอบสนองของปริมาณอุปสงค์ของครัวเรือนต่อราคาข้าวนั้น พบว่า การเปลี่ยนแปลงของระดับราคาข้าวจะไม่มีผลต่อปริมาณอุปสงค์ข้าวมากนักหรือกล่าวได้ว่า สินค้าข้าวจัดเป็นหนึ่งในกลุ่มสินค้าที่ยังมีความจำเป็นสำหรับครัวเรือนไทยใน

ปัจจุบัน ดังนั้น ความต้องการใช้ข้าวภายในประเทศโดยรวมจึงเพิ่มขึ้นไม่มากนัก โดยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (ปี 2542-2546) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 3.81

ทั้งนี้ นอกจากต้นทุนการผลิตข้าวต่อไร่มีแนวโน้มสูงขึ้น เนื่องจากอัตราค่าจ้างแรงงานและปัจจัยการผลิตมีราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งเกษตรกรบางพื้นที่ยังใช้เทคโนโลยีการผลิตไม่เหมาะสม เมื่อรวมกับปัญหาผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่ต่ำมากมาเป็นเวลานานนับสิบปี ในขณะที่ทั้งประเทศผู้ผลิต ผู้ส่งออกและผู้นำเข้าต่างมีการขยายผลผลิตต่อพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ประชากรมีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคข้าวหันไปบริโภคอาหารชนิดอื่นเพิ่มขึ้น จึงอาจสร้างปัญหาความสามารถในการแข่งขันของไทยในตลาดระหว่างประเทศได้ในอนาคต

3. การค้าข้าวระหว่างประเทศของไทย

ประเทศไทยเรานับเป็นแหล่งปลูกข้าวที่มีการส่งออกข้าวเป็นอันดับหนึ่งของโลก และสร้างรายได้ให้กับประเทศติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ในปี 2547 ที่ผ่านมา การส่งออกข้าวของไทยมีปริมาณที่สูงถึง 8.5 ล้านตัน หรือมีสัดส่วนร้อยละ 40 ของปริมาณการส่งออกขายข้าวทั่วโลก แยกได้เป็น ข้าวคุณภาพดีร้อยละ 45.7 ข้าวคุณภาพปานกลางร้อยละ 12.21 ข้าวคุณภาพต่ำร้อยละ 22.51 และข้าวเน่าร้อยละ 20.4 สินค้าข้าวของไทยที่ส่งออกไปตลาดโลกนั้นมีความหลากหลายทั้งชนิดและคุณภาพข้าว ดังนั้น กลไกราคาข้าวทั้งระบบของไทยเราจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการค้าขายในตลาดโลกเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ถ้าข้าวไทยมีศักยภาพในการแข่งขันสูง จะทำให้ไทยส่งออกข้าวไปยังตลาดโลกได้มาก ราคาข้าวภายในประเทศตลอดจนราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้จะสูงตามไปด้วย ดังจะเห็นได้ว่าในกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบันนี้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเวทีการค้าโลกจะมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนชาวนาระดับรากหญ้าโดยตรงและทันทีทันใด อนาคตของชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาไทยจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์การค้าของข้าวไทยในตลาดโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3.1 โครงสร้างการส่งออกข้าวของไทย

3.1.1 รูปแบบการค้าข้าวระหว่างประเทศของไทย

การส่งออกข้าวของไทยในปัจจุบัน เป็นการค้าแบบเสรีในลักษณะที่ผู้ส่งออกตกลงกับผู้ซื้อในต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีลักษณะการส่งออกข้าวแบบรัฐบาลต่อรัฐบาล แต่ก็ไม่มาก

นักเมื่อเปรียบเทียบกับเอกชนเนื่องจากเห็นว่าเอกชนมีศักยภาพในการส่งออกสูงกว่าในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น ความชำนาญ เงินทุน รวมไปถึงการจัดการหาสินค้าเพื่อส่งมอบ โดยในปี พ.ศ. 2544 เอกชนส่งออกถึง 7,237,708 ตัน คิดเป็นร้อยละ 96.24 ของการส่งออกข้าวทั้งหมด ขณะที่รัฐบาลส่งออกเพียง 282,970 ตัน คิดเป็นร้อยละ 3.76 ของการส่งออก และในปี พ.ศ. 2546 ปริมาณการส่งออกข้าวไทยทำสถิติสูงที่สุดถึง 7.597 ล้านตัน ทำรายได้ให้ประเทศ 76,368 ล้านบาท โดยส่งไปขายทั่วโลก 173 ประเทศ

ราคาข้าวที่รัฐบาลทำสัญญาให้ต่างประเทศในปริมาณมาก ๆ จะต่ำกว่าราคาที่ขายให้กับเอกชน ในหลายประเทศที่มีข้อกำหนดหรือให้อำนาจรัฐบาลในการนำเข้าและจัดสรรการขายข้าวภายในประเทศ รัฐบาลผู้นำเข้ามักเลือกซื้อจากรัฐบาลและยอมซื้อในราคาที่สูงกว่าตลาด เพราะมีหลักประกันในด้านการส่งมอบตามกำหนดมากกว่าการซื้อจากภาคเอกชน ราคาข้าวที่ส่งออกโดยรัฐจะต่ำกว่าภาคเอกชน โดยเหตุผลว่าเพื่อเป็นการระบายข้าวออกนอกประเทศและดึงราคาข้าวภายในประเทศให้สูงขึ้น เท่ากับเป็นการตัดราคาในการขายข้าวแข่งกับเอกชน ในอดีตนั้นการขายข้าวตัดราคาของรัฐบาลทำได้ง่ายมาก โดยเฉพาะการลดหย่อนค่าพิธีเมียมข้าวที่ส่งออกโดยรัฐบาล แต่หลังจากที่รัฐบาลยกเลิกค่าพิธีเมียมข้าวแล้ว กระทรวงพาณิชย์เริ่มประสบปัญหาในการขายข้าวของรัฐบาลมากขึ้น เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต้องระงับการตั้งราคาขายข้าว เพื่อไม่ให้ประสบภาวะขาดทุน การตัดราคาขายข้าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ตลาดเป็นของผู้ซื้อนั้นอาจช่วยให้ไทยระบายข้าวออกนอกประเทศได้มากขึ้น และส่งผลให้ราคาข้าวภายในประเทศในอนาคตสูงขึ้น แต่ทั้งนี้รัฐบาลต้องยอมที่จะประสบภาวะขาดทุน ซึ่งเท่ากับว่า รัฐบาลกำลังอุดหนุนการส่งออก

3.1.2 โครงสร้างการส่งออกข้าวไทยแต่ละประเภท

การส่งออกข้าวไทยในนี้แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ ข้าวสารและผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าว โดยพบว่ามูลค่าการส่งออกในรูปแบบข้าวสารมีประมาณร้อยละ 92 และผลิตภัณฑ์ข้าวแปรรูป ร้อยละ 8 ซึ่งตลาดส่งออกข้าวสารส่วนใหญ่จะอยู่ในภูมิภาคเอเชียและแอฟริกา ส่วนการส่งออกผลิตภัณฑ์ข้าวแปรรูปที่สำคัญได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เอเชีย และสหภาพยุโรป ทั้งนี้ชนิดและคุณภาพข้าวที่ทำการส่งออกไปต่างประเทศนั้นยังแตกต่างกันไปตามแต่ความต้องการและรสนิยมของประเทศคู่ค้าอีกด้วย

โครงสร้างการส่งออกข้าวไทยหากจำแนกตามประเภทของข้าว ประกอบด้วย ข้าวขาว ปลายข้าว ข้าวเหนียว ข้าวหนึ่ง และข้าวกล้อง ซึ่งในระยะหลังตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา โครงสร้างการส่งออกข้าวไทยเปลี่ยนแปลงไปทั้งสัดส่วนและชนิดข้าว กล่าวคือ ประเทศไทยเริ่มมีการส่งออกข้าวหอมมะลิเพิ่มขึ้นมาอีกหนึ่งประเภท โดยข้าวขาวยังคงมีสัดส่วนการส่งออกมากที่สุดคิดเป็นประมาณร้อยละ 39 ในช่วงปี 2544-2548 ซึ่งมีการส่งออกลดลงเกือบครึ่งจากช่วงปี 2539-2543 ที่เคยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 71 ของการส่งออกข้าวทั้งหมด สำหรับข้าวไทยที่มีสัดส่วนการส่งออกเพิ่มขึ้นมากอย่างโดดเด่น ในช่วงตั้งแต่ปี 2544-2548 คือ ข้าวหอมมะลิ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 23 ของการส่งออกข้าวทั้งหมด การส่งออกข้าวไทยที่มีสัดส่วนรองลงมา ได้แก่ ข้าวหนึ่ง ปลายข้าว ข้าวเหนียว และข้าวกล้อง ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการส่งออกข้าวแต่ละชนิดของไทยในช่วงปี 2544-2548 มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2543 ที่ผ่านมา ยกเว้นข้าวขาวและข้าวเหนียวที่พบว่ามีสัดส่วนที่ลดลง ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 โครงสร้างการส่งออกข้าวของไทย จำแนกรายชนิด

ชนิดข้าว	มูลค่าเฉลี่ย (ล้านบาท)		สัดส่วนเฉลี่ย (ร้อยละ)		อัตราเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)
	2539-2543	2544-2548	2539-2543	2544-2548	
ข้าวทั้งหมด	68,400.00	83,554.98	100.00	100.00	22.16
ข้าวขาว	47,828.16	33,020.70	69.92	39.52	-30.96
ข้าวหอมมะลิ	-	18,870.06	-	22.58	100.00
ข้าวหนึ่ง	11,040.18	17,815.58	16.14	21.32	61.37
ปลายข้าว	5,614.70	9,715.56	8.21	11.63	73.04
ข้าวเหนียว	2,255.26	2,206.24	3.30	2.64	-2.17
ข้าวกล้อง	1,637.54	1,851.74	2.39	2.22	13.08
ข้าวอื่นๆ	24.16	75.14	0.04	0.09	211.01

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ (2549)

3.1.3 โครงสร้างการส่งออกข้าวไทยในแต่ละภูมิภาค

ประเทศไทยส่งออกข้าวได้มากเป็นอันดับหนึ่งของโลก เนื่องจากมีการขยายการผลิตข้าวในประเทศและมีความสามารถส่งออกข้าวได้หลากหลายชนิด ตามความต้องการของ

ประเทศผู้นำเข้าแต่ละประเทศซึ่งมีความแตกต่างกัน ประกอบกับสิ่งอำนวยความสะดวกในการส่งออกยังคงมีความได้เปรียบเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งในเอเชีย ตลาดส่งออกที่เป็นตลาดประจำที่สำคัญของข้าวไทย ก็คือ ตลาดเอเชีย โดยในช่วงปี 2539-43 ประเทศไทยส่งออกข้าวไปยังกลุ่มตลาดเอเชียคิดเป็นมูลค่าประมาณ 41,262 ล้านบาท หรือคิดเป็นสัดส่วนการส่งออกประมาณร้อยละ 60 ของมูลค่าการส่งออกข้าวทั้งหมดของไทย รองลงมาเป็นตลาดแอฟริกา อเมริกา ยุโรป และตลาดอื่นๆ ซึ่งมีสัดส่วนการส่งออกประมาณร้อยละ 22, 10, 6, และ 3 ตามลำดับ ในขณะที่ช่วงปี 2544-2548 การส่งออกข้าวของไทยไปยังภูมิภาคเอเชียมีปริมาณลดลงเหลือสัดส่วนประมาณร้อยละ 50 ของมูลค่าการส่งออกข้าวทั้งหมด หรือมีอัตราการเติบโตลดลงเกือบร้อยละ 5 จากช่วงปี 2539-2543 ส่วนตลาดอื่นๆ ล้วนมีการนำเข้าข้าวจากไทยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะตลาดแอฟริกามีอัตราการขยายตัวการนำเข้าข้าวจากไทยมากที่สุด คือ ประมาณร้อยละ 94 จากช่วงปี 2539-2543 ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 โครงสร้างการส่งออกข้าวของไทย จำแนกรายภูมิภาค

ภูมิภาค	มูลค่าเฉลี่ย (ล้านบาท)		สัดส่วนเฉลี่ย (ร้อยละ)		อัตราเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)
	2539-2543	2544-2548	2539-2543	2544-2548	
โลก	68,400.00	83,554.98	100.00	100.00	22.16
เอเชีย	41,262.20	39,384.70	60.32	47.14	-4.55
ยุโรป	4,167.20	5,110.54	6.09	6.12	22.64
อเมริกา	6,599.20	7,489.14	9.65	8.96	13.49
แอฟริกา	15,159.20	29,390.76	22.16	35.18	93.88
ออสเตรเลีย	1,183.20	1,576.70	1.73	1.89	33.26
อื่นๆ	29.00	603.14	0.04	0.72	1,979.79

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ (2549)

นอกจากนี้ หากพิจารณาประเทศคู่ค้าในการส่งออกข้าวของไทยในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา (2539-2548) จะพบว่าตลาดส่งออกหลักของไทยเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ในปี 2539 ตลาดส่งออกข้าวอันดับแรกของไทยคือประเทศจีน รองลงมา ได้แก่ มาเลเซีย ฮองกง สหรัฐอเมริกา ไนจีเรีย แอฟริกาใต้ เซเนกัล และเบนิน ตามลำดับ แต่ในปี 2548 ตลาดส่งออกหลัก 10 ประเทศแรกของไทย ประกอบด้วยประเทศจีน ไนจีเรีย สหรัฐอเมริกา เบนิน มาเลเซีย อิรัก ฮองกง แอฟริกาใต้ เซเนกัล และแคเมอรูน ตามลำดับ จะเห็นว่าประเทศที่นำเข้าข้าวจากไทยเพิ่มขึ้นในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็น

ประเทศในแถบแอฟริกาหรือตะวันออกกลาง จึงเป็นตลาดที่ผู้ส่งออกควรมุ่งให้ความสนใจเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าตลาดนำเข้าข้าวของไทยจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเมื่อพิจารณาจากลำดับของการนำเข้ารายประเทศ แต่ก็พบว่าโครงสร้างตลาดส่งออกข้าวของไทยในระดับภูมิภาคมิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ตลาดส่งออกข้าวของไทยยังคงเป็นประเทศในทวีปเอเชีย ตะวันออกกลาง และแอฟริกา ดังนั้นการศึกษาโครงสร้างตลาดส่งออกของไทยในแต่ละภูมิภาคยังคงมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อรักษาส่วนแบ่งตลาดส่งออกเดิมไว้พร้อมๆ กับการขยายการส่งออกไปยังตลาดใหม่ที่น่าสนใจ

1) ตลาดทวีปเอเชีย

ทวีปเอเชียเป็นตลาดส่งออกหลักของไทยมานานหลายสิบปี ประเทศคู่ค้าที่สำคัญในตลาดนี้ได้แก่ จีน มาเลเซีย ฮองกง ฟิลิปปินส์ และโครงสร้างการส่งออกข้าวของไทยไปยังภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าวคุณภาพดี (ข้าวหอมมะลิ และ ข้าวขาว100% , 5%) จากตารางที่ 12 จะเห็นว่า ทวีปเอเชียนำเข้าข้าวจากไทยเป็นจำนวนมากประมาณ 39 พันล้านบาท ในช่วงปี 2544-2548 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2543 มีมูลค่านำเข้าลดลงประมาณร้อยละ 4.6 โดยแบ่งเป็นการนำเข้าข้าวขาวมากที่สุดประมาณร้อยละ 57 รองลงมาเป็นข้าวหอมมะลิ ปลายข้าว ข้าวเหนียว และข้าวเหนียว คิดเป็นร้อยละ 27.44, 5.03, 4.90 และ 4.37 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่าตลาดเอเชียมีการนำเข้าข้าวจากไทยเพิ่มขึ้นเกือบทุกชนิด ยกเว้นข้าวขาวและข้าวเหนียว โดยเฉพาะข้าวขาวที่มีอัตราการนำเข้าลดลงอย่างมากประมาณร้อยละ 38 แต่กลับมีอัตราการนำเข้าข้าวหอมมะลิ ข้าวกล้อง ข้าวเหนียว และปลายข้าวเพิ่มขึ้นและมีอัตราการนำเข้าเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 100, 68, 35 และ 29 ตามลำดับจากช่วงปี 2539-2543 แสดงให้เห็นว่าตลาดเอเชียยังคงนิยมข้าวคุณภาพดีและให้มูลค่าทางโภชนาการสูงอย่างข้าวหอมมะลิและข้าวกล้อง ในขณะที่เราเสียส่วนแบ่งตลาดข้าวขาวหรือข้าวคุณภาพต่ำ (ขาว 25-45%) ให้กับคู่แข่งซึ่งมีต้นทุนต่ำกว่าอย่างเช่น เวียดนาม

ประเทศนำเข้าข้าวที่สำคัญของไทยในตลาดเอเชีย จำแนกตามชนิดข้าว ได้แก่

- (1) ข้าวคุณภาพดี ได้แก่ ฮองกง จีน สิงคโปร์ ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย และมาเลเซีย
- (2) ข้าวคุณภาพปานกลาง ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์
- (3) ข้าวคุณภาพต่ำ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์
- (4) ข้าวเหนียว ได้แก่ มาเลเซีย ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ ฮองกง และ จีน
- (5) ข้าวเหนียว ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์

(6) ข้าวกล้อง ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์

ตารางที่ 12 โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไป ทวีปเอเชีย

ชนิดข้าว	มูลค่าเฉลี่ย (ล้านบาท)		สัดส่วนเฉลี่ย (ร้อยละ)		อัตราเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)
	2539-2543	2544-2548	2539-2543	2544-2548	
ข้าวทั้งหมด	41,262.20	39,384.70	100.00	100.00	-4.55
ข้าวขาว	36,337.98	22,642.54	88.07	57.49	-37.69
ข้าวหอมมะลิ	-	10,805.58	-	27.44	100.00
ปลายข้าว	1,538.20	1,979.70	3.73	5.03	28.70
ข้าวเหนียว	1,428.78	1,930.60	3.46	4.90	35.12
ข้าวเหนียว	1,793.96	1,719.54	4.35	4.37	-4.15
ข้าวกล้อง	160.34	269.76	0.39	0.68	68.24
ข้าวอื่นๆ	2.96	36.94	0.01	0.09	1,147.97

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ (2549)

2) ตลาดทวีปอเมริกาเหนือ

ทวีปอเมริกาเหนือเป็นตลาดส่งออกหลักของไทยมานานหลายสิบปีคล้ายกับตลาดเอเชีย ประเทศคู่ค้าที่สำคัญในตลาดนี้ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา และแคนาดา โครงสร้างการส่งออกข้าวของไทยไปยังภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าวคุณภาพดี ประมาณร้อยละ 90 (ข้าวหอมมะลิ และ ข้าวขาว 100% , 5%) จากตารางที่ 13 จะเห็นว่า ทวีปอเมริกาเหนือนำเข้าข้าวจากไทยเป็นจำนวนมากประมาณ 7.5 พันล้านบาท ในช่วงปี 2544-2548 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2543 มีมูลค่านำเข้าเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 13.5 โดยแบ่งเป็นการนำเข้าข้าวหอมมะลิมากที่สุดประมาณร้อยละ 63 รองลงมาเป็นข้าวขาว ข้าวเหนียว ปลายข้าว ข้าวเหนียว และข้าวกล้อง คิดเป็นร้อยละ 29.19, 4.84, 1.32, 0.93 และ 0.36 ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2544 เป็นที่น่าสังเกตว่าตลาดทวีปอเมริกาเหนือมีอัตราการนำเข้าข้าวจากไทยลดลงอย่างมากประมาณร้อยละ 64 แต่กลับมีอัตราการนำเข้าข้าวหอมมะลิ ข้าวเหนียว และปลายข้าว เพิ่มขึ้นแทนซึ่งมีอัตราการนำเข้าเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 100, 125 และ 25 แสดงให้เห็นว่าตลาดอเมริกาหันมานำเข้าข้าวคุณภาพปานกลางและต่ำมากขึ้น ส่วนข้าวคุณภาพดีอย่างข้าวหอมมะลียังคงมีความต้องการสูง แต่ความต้องการใน

การบริโภคในรูปแบบข้าวหนึ่งและข้าวเหนียวของผู้บริโภคของกลุ่มนี้มีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในภาพรวมประเทศไทยยังคงรักษาส่วนแบ่งตลาดข้าวไว้และสามารถขยายการส่งออกเพิ่มขึ้นได้บ้าง แต่อาจต้องเผชิญกับคู่แข่งอย่างเช่นเวียดนามและอินเดียสำหรับการส่งออกข้าวคุณภาพปานกลางและต่ำ

ตารางที่ 13 โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไป ทวีปอเมริกาเหนือ

ชนิดข้าว	มูลค่าเฉลี่ย (ล้านบาท)		สัดส่วนเฉลี่ย (ร้อยละ)		อัตราเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)
	2539-2543	2544-2548	2539-2543	2544-2548	
ข้าวทั้งหมด	6,599.20	7,489.14	100.00	100.00	13.49
ข้าวหอมมะลิ	-	4,740.88	-	63.30	100.00
ข้าวขาว	6,124.94	2,186.42	92.81	29.19	-64.30
ข้าวเหนียว	335.80	362.46	5.09	4.84	7.94
ปลายข้าว	78.94	98.84	1.20	1.32	25.21
ข้าวหนึ่ง	30.90	69.64	0.47	0.93	125.37
ข้าวกล้อง	28.62	26.72	0.43	0.36	-6.64
ข้าวอื่นๆ	0.00	4.20	0.00	0.06	-

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ (2549)

3) ตลาดทวีปยุโรป

ทวีปยุโรปถือได้ว่าเป็นตลาดส่งออกประจำของไทยสำหรับข้าวคุณภาพกลางและต่ำ เนื่องจากนำเข้าข้าวจากไทยเป็นประจำแต่ปริมาณการนำเข้าอาจไม่แน่นอน การนำเข้าข้าวจากไทยจะขึ้นอยู่กับราคาข้าวไทยเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่งและปัจจัยอื่นๆ ส่วนข้าวคุณภาพดีมีการนำเข้าจากไทยมากขึ้น โดยเฉพาะประเทศทางยุโรปตะวันตก จากตารางที่ 14 จะเห็นว่าโครงสร้างการส่งออกข้าวของไทยไปยังภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าวขาว และข้าวหอมมะลิ ในช่วงปี 2544-2548 ทวีปยุโรปนำเข้าข้าวจากไทยเป็นจำนวนมากประมาณ 5.1 พันล้านบาท ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2543 มีมูลค่านำเข้าเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 22.6 โดยแบ่งเป็นการนำเข้าข้าวหอมมะลิมากที่สุดประมาณร้อยละ 31 รองลงมาเป็นข้าวขาว ปลายข้าว ข้าวหนึ่ง ข้าวกล้อง และข้าวเหนียว คิดเป็นร้อยละ 20.35, 19.89, 13.99, 13.49 และ 1.44 ตามลำดับ และจากการเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2544 เป็นที่น่าสังเกตว่าตลาดทวีปยุโรปมีอัตราการนำเข้าข้าวจากไทยโดยรวม

เพิ่มขึ้นอย่างมากประมาณร้อยละ 23 โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิและข้าวหนึ่ง แต่กลับมีอัตราการนำเข้าข้าวขาวและข้าวกล้องลดลง ซึ่งมีอัตราการนำเข้าลดลงประมาณร้อยละ 50 และ 20 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าตลาดทวีปยุโรปเปลี่ยนรสนิยมในการบริโภคข้าวคุณภาพดีและข้าวหนึ่งเพิ่มมากขึ้น แทนการนำเข้าข้าว แต่ในภาพรวมตลาดทวีปยุโรปมีความต้องการนำเข้าข้าวจากไทยคล้ายกับตลาดทวีปอเมริกาเหนือดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้เรายังคงรักษาส่วนแบ่งตลาดข้าวไว้และสามารถขยายการส่งออกเพิ่มขึ้นได้บ้าง แต่อาจจะต้องเผชิญกับคู่แข่งอย่างสหรัฐอเมริกาสำหรับข้าวคุณภาพดีและเวียดนามกับอินเดียสำหรับข้าวคุณภาพต่ำ

ตารางที่ 14 โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไป ทวีปยุโรป

ชนิดข้าว	มูลค่าเฉลี่ย (ล้านบาท)		สัดส่วนเฉลี่ย (ร้อยละ)		อัตราเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)
	2539-2543	2544-2548	2539-2543	2544-2548	
ข้าวทั้งหมด	4,167.20	5,110.54	100.00	100.00	22.64
ข้าวหอมมะลิ	-	1,572.82	-	30.78	100.00
ข้าวขาว	2,061.78	1,040.06	49.48	20.35	-49.56
ปลายข้าว	838.30	1,016.34	20.12	19.89	21.24
ข้าวหนึ่ง	349.68	714.80	8.39	13.99	104.42
ข้าวกล้อง	857.66	689.30	20.58	13.49	-19.63
ข้าวเหนียว	59.16	73.60	1.42	1.44	24.41
ข้าวอื่นๆ	0.62	3.64	0.01	0.07	487.10

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ (2549)

4) ตลาดทวีปแอฟริกา

ตลาดทวีปแอฟริกาเป็นอีกตลาดหนึ่งที่มีความสำคัญ ประเทศไทยส่งออกข้าวไปยังกลุ่มประเทศแอฟริกาโดยเฉลี่ยเป็นจำนวน 29 พันล้านบาท ในช่วงปี 2544-2548 ในขณะที่เคยส่งออกในช่วงปี 2539-2543 ประมาณ 15 พันล้านบาท ซึ่งมีอัตราการเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว คิดเป็นร้อยละ 93.88 ประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทยในกลุ่มนี้ ได้แก่ ไนจีเรีย เซเนกัล แอฟริกาใต้ ไอวอรีโคสต์ เบนิน และแกมเบีย โดยข้าวที่ไทยส่งออกไปยังตลาดนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าวคุณภาพต่ำและข้าวหนึ่ง จากตารางที่ 15 จะเห็นว่า โครงสร้างการส่งออกข้าวของไทยไปยังภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่เป็น

ข้าวหนึ่งกว่าร้อยละ 50 ของการนำเข้าข้าวจากไทยทั้งหมด ในช่วงปี 2544-2548 ทวีปแอฟริกานำเข้าข้าวหนึ่งมากที่สุดประมาณร้อยละ 51 รองลงมาเป็นข้าวขาว ปลายข้าว ข้าวหอมมะลิ ข้าวกล้อง และข้าวเหนียว คิดเป็นร้อยละ 22.11, 21.33, 3.11, 2.29 และ 0.01 ตามลำดับ และจากการเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2544 เป็นที่น่าสังเกตว่าตลาดแอฟริกามีอัตราการนำเข้าข้าวจากไทยโดยรวมเพิ่มขึ้นอย่างมากเกือบทุกชนิด ยกเว้นข้าวเหนียวที่มีอัตราการนำเข้าจากไทยลดลงแต่ไม่มากนัก แสดงให้เห็นว่า กลุ่มประเทศในแอฟริกาเป็นตลาดที่น่าสนใจไม่น้อยที่ไทยจะขยายการส่งออกได้ในอนาคต โดยเฉพาะข้าวหนึ่งและข้าวคุณภาพต่ำ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและอากาศในภูมิภาคนี้ไม่ค่อยเหมาะสมในการผลิตข้าวเท่าที่ควร ในขณะที่มีประชากรเป็นจำนวนมากที่บริโภคข้าวเป็นอาหารหลักนอกจากรัฐพีชอื่น ปริมาณข้าวยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศจึงยังคงมีความต้องการนำเข้าข้าวสูง ทั้งนี้ไทยอาจต้องเผชิญกับคู่แข่งอย่างเวียดนาม อินเดีย และปากีสถาน ซึ่งมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าและยังสามารถผลิตข้าวเพื่อส่งออกที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับข้าวของไทยได้ โดยเฉพาะข้าวคุณภาพต่ำและข้าวหนึ่งซึ่งเป็นที่ต้องการอย่างมากในตลาดนี้

ตารางที่ 15 โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไป ทวีปแอฟริกา

ชนิดข้าว	มูลค่าเฉลี่ย (ล้านบาท)		สัดส่วนเฉลี่ย (ร้อยละ)		อัตราเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)
	2539-2543	2544-2548	2539-2543	2544-2548	
ข้าวทั้งหมด	15,159.20	29,390.76	100.00	100.00	93.88
ข้าวหนึ่ง	9,202.92	14,985.48	60.71	50.99	62.83
ข้าวขาว	2,388.82	6,527.38	15.76	22.21	173.25
ปลายข้าว	3,131.92	6,268.76	20.66	21.33	100.16
ข้าวหอมมะลิ	-	913.38	-	3.11	100.00
ข้าวกล้อง	408.18	671.66	2.69	2.29	64.55
ข้าวอื่นๆ	20.40	22.46	0.13	0.08	10.10
ข้าวเหนียว	6.94	1.62	0.05	0.01	-76.66

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ (2549)

5) ตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง

ตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลางเป็นทั้งตลาดหลักและตลาดประจำ สำหรับการนำเข้าข้าวจากไทย ซึ่งส่วนใหญ่จะนำเข้าข้าวขาวมากกว่าร้อยละ 70 ของการนำเข้าข้าวทั้งหมดจากไทย ประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทยในกลุ่มนี้ ได้แก่ อิหร่าน อิรัก สหรัฐอาหรับเอมิเรสต์ และซาอุดีอาระเบีย จากตารางที่ 16 จะเห็นว่า ในช่วงปี 2544-2548 กลุ่มประเทศตะวันออกกลางนำเข้าข้าวขาวมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 76.50 รองลงมาเป็น ปลายข้าว ข้าวหนึ่ง ข้าวเหนียว และข้าวกล้อง คิดเป็นร้อยละ 6.18, 0.05, 0.03 และ 0.03 ตามลำดับ และหากเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2544 เป็นที่น่าสังเกตว่า ตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลางมีอัตราการนำเข้าข้าวจากไทยโดยรวมเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 13.6 ทั้งนี้มีอัตราการนำเข้าปลายข้าวและข้าวหนึ่งเพิ่มขึ้นมากที่สุด ส่วนข้าวขาว ข้าวเหนียว และข้าวกล้อง ล้วนมีอัตราการนำเข้าลดลงทั้งสิ้น โดยเฉพาะข้าวเหนียวที่มีการนำเข้าลดลงมากที่สุดเกือบร้อยละ 100 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มประเทศในตะวันออกกลางเป็นตลาดที่น่าสนใจไม่น้อยที่ไทยจะขยายการส่งออกได้ในอนาคต โดยเฉพาะข้าวหนึ่งและข้าวคุณภาพต่ำ ซึ่งคล้ายกับตลาดทวีปแอฟริกาตรงที่ลักษณะภูมิประเทศและอากาศในภูมิภาคนี้ไม่ค่อยเหมาะสมในการผลิตข้าวเท่าที่ควร ปริมาณการผลิตข้าวยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศจึงยังคงมีความต้องการนำเข้าข้าวสูง ทั้งนี้ไทยอาจต้องเผชิญกับคู่แข่งอย่างเวียดนาม อินเดีย และปากีสถาน ซึ่งมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าและยังสามารถผลิตข้าวเพื่อส่งออกที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับข้าวของไทย

ตารางที่ 16 โครงสร้างสินค้าข้าวส่งออกของไทยไป กลุ่มประเทศตะวันออกกลาง

ชนิดข้าว	มูลค่าเฉลี่ย (ล้านบาท)		สัดส่วนเฉลี่ย (ร้อยละ)		อัตราเติบโตเฉลี่ย (ร้อยละ)
	2539-2543	2544-2548	2539-2543	2544-2548	
ข้าวทั้งหมด	10,528.78	11,960.63	100.00	100.00	13.60
ข้าวขาว	9,250.13	9,149.66	87.86	76.50	-1.09
ปลายข้าว	5.23	738.98	0.05	6.18	14,026.93
ข้าวหนึ่ง	4.52	5.83	0.04	0.05	29.11
ข้าวเหนียว	613.21	3.87	5.82	0.03	-99.37
ข้าวกล้อง	4.18	3.17	0.04	0.03	-24.32
ข้าวอื่น ๆ	651.51	2,059.12	6.19	17.22	216.05

ที่มา: กรมการค้าต่างประเทศ (2549)

3.2 ประเทศคู่แข่งที่สำคัญ

จากการวิเคราะห์การส่งออกข้าวของไทยข้างต้น ทั้งในแง่ชนิดข้าวและตลาดส่งออกที่สำคัญ พบว่า ประเทศไทยมีคู่แข่งในการส่งออกข้าวที่สำคัญ ดังนี้

3.2.1 ประเทศเวียดนาม เป็นประเทศที่มีการส่งออกข้าวได้เป็นอันดับ 2 รองจากไทย โดยมีส่วนแบ่งตลาดโลกร้อยละ 14.91 และพบว่าในช่วงปี 2543-2547 มีอัตราเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 3.11 เนื่องจากเวียดนามสามารถผลิตข้าวได้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูงทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำ ราคาจึงถูกกว่าไทย อย่างไรก็ตามการส่งออกข้าวของเวียดนามส่วนใหญ่จะเป็นข้าวคุณภาพต่ำ ไทยจึงหันมาเน้นการส่งออกข้าวคุณภาพดีซึ่งไทยได้เปรียบในด้านการผลิตข้าวมากกว่า

3.2.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นตลาดส่งออกข้าวอันดับ 3 ของโลก โดยมีส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 13.12 ในช่วงปี 2543 – 2547 มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.36 เนื่องจากในช่วงปี 2538 -2542 ส่งออกข้าวเพิ่มขึ้น 37 % เนื่องจากมีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวมากขึ้น

3.2.3 ประเทศอินเดีย ในช่วงปี 2542-2544 อินเดียประสบภัยแล้งทำให้ผลผลิตข้าวได้รับความเสียหาย การส่งออกปรับตัวลดลงค่อนข้างมาก และในปี 2545 – 2546 ผลผลิตข้าวของอินเดียออกสู่ตลาดเป็นจำนวนมาก และขายในราคาต่ำทำให้ผู้นำเข้าบางประเทศหันไปนำเข้าข้าวจากอินเดียมากขึ้น ส่งผลให้อินเดียมีส่วนแบ่งการตลาดเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 16 รองจากสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม การส่งออกข้าวของอินเดียเป็นการส่งออกข้าวคุณภาพต่ำเป็นส่วนใหญ่และยังมีความผันผวนสูง ในขณะที่การส่งออกของไทยในปัจจุบันเป็นการส่งออกข้าวคุณภาพดี จึงไม่กระทบต่อตลาดส่งออกของไทยเท่าไรนัก

3.2.4 ประเทศปากีสถาน เป็นทั้งประเทศผู้ผลิตข้าวและส่งออกข้าวรายสำคัญของโลก มีผลผลิตสำหรับการส่งออกมากเป็นอันดับ 4 รองจากอินเดีย และการส่งออกในช่วงที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นข้าวบาสมาดิซึ่งเป็นข้าวหอมที่มีราคาแพงที่สุดในโลก (มณเฑียร สติมานนท์, 2549) และข้าวคุณภาพต่ำ แต่การส่งออกข้าวของปากีสถานยังมีความผันผวน เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่ไม่แน่นอนซึ่งถ้าผลผลิตออกสู่ตลาดในปริมาณน้อย การส่งออกก็จะลดลงค่อนข้างมาก นอกจากนี้ราคาเปรียบเทียบยังคงสูงกว่าไทยจึงเป็นประเทศผู้ส่งออกที่น่ากลัวน้อยกว่าเวียดนามและอินเดีย

3.2.5 ประเทศจีน จีนเป็นทั้งประเทศผู้ผลิตข้าวและส่งออกข้าวรายสำคัญของโลก แต่ผลผลิตส่วนใหญ่ร้อยละ 98 จะผลิตเพื่อบริโภคในประเทศ จึงมีผลผลิตสำหรับการส่งออกเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น และการส่งออกในช่วงที่ผ่านมายังมีความผันผวน เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่ไม่แน่นอนซึ่งถ้าผลผลิตออกสู่ตลาดในปริมาณน้อย การส่งออกก็จะลดลงค่อนข้างมาก เนื่องจากความต้องการในประเทศไม่เพียงพอ จีนจึงเป็นประเทศผู้ส่งออกที่มีศักยภาพต่ำกว่าไทยมาก

นอกจากนี้ หากเปรียบเทียบประสิทธิภาพด้านการผลิตข้าวของไทยกับประเทศคู่แข่ง (ตารางที่ 17) พบว่า สหรัฐอเมริกามีความได้เปรียบมากที่สุดเนื่องจากมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูงที่สุด รองลงมาคือ จีน เวียดนาม ปากีสถาน และอินเดีย สำหรับไทยมีความได้เปรียบทางการผลิตต่ำที่สุด เพราะมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่น้อยที่สุด ซึ่งต่ำกว่าสหรัฐอเมริกาเกือบ 4 เท่า แต่หากพิจารณาในแง่ประสิทธิภาพทางการตลาดกลับพบว่า ไทยมีความสามารถในการแข่งขันมากที่สุด โดยมีส่วนแบ่งตลาดประมาณร้อยละ 30 ในตลาดโลก และราคาไม่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่ง ยกเว้นจีนและเวียดนามซึ่งมีราคาต่ำกว่าไทยทั้งคู่ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า อินเดียมีอัตราการขยายตัวของการส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงปี 2543-2547 ซึ่งอาจแย่งส่วนแบ่งตลาดส่งออกได้มากขึ้นในอนาคต เวียดนามก็มีความสำคัญมากเช่นกันเพราะมีประสิทธิภาพในการผลิตสูงกว่าไทยประมาณ 2 เท่า อีกทั้งมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า ปากีสถานยังเป็นผู้ส่งออกที่มีศักยภาพต่ำกว่าไทยมากโดยเฉพาะข้าวคุณภาพปานกลางต่ำ เพราะราคาสินค้าข้าวของไทยมีความหลากหลายและมีราคาโดยเปรียบเทียบถูกกว่า สหรัฐอเมริกาถึงแม้ว่ามีประสิทธิภาพในการผลิตสูงที่สุดและเคยเสียส่วนแบ่งตลาดให้คู่แข่งทั้งไทยและเวียดนาม แต่ก็ยังมีความสามารถในการแข่งขันสูงสำหรับข้าวคุณภาพดี ส่วนจีนถึงแม้มีศักยภาพในการผลิตสูงมาก แต่เนื่องจากความต้องการในประเทศยังไม่ค่อยเพียงพอ จีนจึงเป็นประเทศผู้ส่งออกที่มีศักยภาพต่ำกว่าไทยมาก แต่ในอนาคตหากประเทศจีนสามารถผลิตข้าวได้เพียงพอกับความต้องการภายในประเทศ และมีเหลือเพื่อการส่งออกอย่างมีเสถียรภาพมากขึ้นเมื่อไหร่ ย่อมเป็นประเทศคู่แข่งที่น่ากลัวสำหรับการส่งออกข้าวคุณภาพปานกลางต่ำได้เช่นกัน

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันข้าวไทยกับประเทศคู่แข่งปี 2546

ประเทศ	ประสิทธิภาพด้านการผลิต			ประสิทธิภาพด้านการตลาด		
	ผลผลิต (ล้านตัน)	ผลผลิตเฉลี่ย (ตัน/ไร่)	ส่วนแบ่งตลาด (%)	อันดับ	ราคาต่อหน่วย (US\$/ตัน)	อัตราเติบโต ปี 43-47
ไทย	17.2	393	27.31	1	222.41	7.82
เวียดนาม	21.53	744	13.73	2	188.21	3.11
สหรัฐฯ	6.51	1192	13.90	3	237.32	5.36
อินเดีย	72.7	486	15.99	4	239.94	50.03
ปากีสถาน	4.48	489	7.08	5	273.37	2.48
จีน	122.18	979	9.34	6	189.7	-13.27

ที่มา: ฝ่ายบริการข้อมูลและสารสนเทศ สถาบันอาหาร (2549)

3.3 การนำเข้าข้าวของไทยตามกฎหมายขององค์การการค้าโลก

ประเทศไทยต้องเปิดตลาดนำเข้าข้าว ตามข้อผูกพันพันธกรณีขององค์การการค้าโลก (WTO) ภายใน 10 ปี (2538-2547) โดยกำหนดอัตรารายได้ในโควตาที่เก็บจริงร้อยละ 30

เมื่อเปิดตลาดตามพันธกรณี WTO ในช่วงปี 2538-2545 ประเทศไทยมีการนำเข้าข้าวเพียงเล็กน้อยประมาณ 67 ตันข้าวสารในปี 2538 และเพิ่มเป็นประมาณ 400 ตันข้าวสาร ในปี 2545 เมื่อเทียบกับที่ผูกพันไว้ประมาณ 237,863 และ 247,114 ตันข้าวสาร ตามลำดับ ข้าวที่นำเข้าส่วนใหญ่เป็นข้าวเมล็ดสั้นและเมล็ดกลางที่ผลิตในประเทศไทยได้น้อย การนำเข้าเพื่อสนองความต้องการบริโภคของคนบางกลุ่มเท่านั้น ประกอบกับภานำเข้าในโควตาร้อยละ 30 นับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถป้องกันผลกระทบต่อผลผลิตข้าวในประเทศได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปริมาณการนำเข้ามีน้อยกว่าปริมาณที่เปิดโควตานำเข้ามากเนื่องจากไทยเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ของโลก (ตารางที่ 18) สำหรับในปี 2548 ประเทศไทยต้องเปิดตลาดนำเข้าตามพันธกรณี WTO ในปริมาณ 249,757 ตันข้าวสาร

ตารางที่ 18 ปริมาณการนำเข้าข้าวของประเทศไทยภายใต้ข้อผูกพัน WTO ปี 2538 - 2548

ปี	ปริมาณโควตา			การนำเข้าจริง (ตัน)		รวม	
	(ตัน)	ในโควตา	%	นอกโควตา	%	(ตัน)	%
2538	237,863	67.3	0.03	-	-	67.3	0.03
2539	239,185	107.4	0.04	19.1	0.01	126.5	0.05
2540	240,506	177.4	0.07	106.8	0.04	284.2	0.12
2541	241,828	147.7	0.06	210.6	0.09	358.3	0.15
2542	243,149	907.5	0.37	-	-	907.5	0.37
2543	244,471	422.8	0.17	-	-	422.8	0.17
2544	245,792	104.8	0.04	-	-	104.8	0.04
2545	247,114	399.5	0.16	-	-	399.5	0.16
2546	248,735	5,552.8	2.23	-	-	5,552.8	2.23
2547	249,757	1,160.7	0.46	220.0	0.09	1,380.7	0.55
2548 (ม.ค.-ก.พ.)	249,757	710.0	0.28	-	-	710.0	0.28

ที่มา: สำนักบริหารการค้ารัฐพืชและสินค้าข้อตกลง (2549)

นโยบายข้าวของไทยภายใต้กฎเกณฑ์ขององค์การการค้าโลก

ภายใต้ความตกลงว่าด้วยการเกษตร ประเทศไทยในฐานะสมาชิกองค์การการค้าโลกต้องปฏิบัติตาม ซึ่งมีส่วนที่ส่งผลกระทบต่อนโยบายข้าวใน 2 ประเด็นด้วยกันคือ นโยบายด้านการเปิดตลาด และนโยบายด้านการอุดหนุนภายใน ทั้งนี้มีได้อธิบายถึงการอุดหนุนการส่งออกข้าว เนื่องจากประเทศไทยมิได้แจ้งการใช้นโยบายการอุดหนุนการส่งออกในการเจรจาอบอุรุกวัย จึงไม่มีสิทธิใช้นโยบายดังกล่าว (มณฑิธร สติมานนท์, 2549)

1. นโยบายการเปิดตลาด

ประเทศไทยตกลงที่จะลดภาษีการนำเข้าสินค้าเกษตร 740 รายการภาษี ลงเฉลี่ยร้อยละ 24 ภายในปี 2547 โดยแต่ละรายการต้องลดภาษีลงไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ซึ่งทำให้อัตราภาษีผูกพันของภาคเกษตรลดลงจากร้อยละ 49 ในปี 2538 เหลือร้อยละ 38 ในปี 2537 นอกเหนือจากการลดภาษีแล้ว ประเทศไทยได้แปลงอุปสรรคทางการค้าที่มีใช้ภาษีมาเป็นภาษีของสินค้า 23 รายการ (มณฑิธร สติมานนท์, 2549) ซึ่งข้าวเป็นรายการหนึ่งในจำนวนนี้ ผลจากการเปิดตลาดดังกล่าวทำ

ให้ไทยต้องออกประกาศกฎกระทรวงพาณิชย์และระเบียบสำคัญทั้งหมด 14 ฉบับ เพื่อให้การนำเข้าข้าวนั้นถูกกฎหมาย เนื่องจากเดิมประเทศไทยมีกฎหมายห้ามนำเข้าข้าวมาในประเทศ (พระราชบัญญัติการส่งออกป่านอกและการนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522) โดยไทยมีการนำเข้าในปริมาณไม่มากนักเมื่อเทียบกับปริมาณที่ผูกพัน โดยส่วนใหญ่ข้าวที่นำเข้ามาเป็นข้าวพันธุ์จาโปนิก้าเพื่อนำมาประกอบอาหารในร้านอาหารญี่ปุ่นและข้าวบาสมาดิ

2. นโยบายการอุดหนุนภายใน

ในด้านการอุดหนุนภายในนั้น ไทยต้องลดการอุดหนุนภายในที่มีผลบิดเบือนการค้าระหว่างประเทศตามตารางข้อผูกพันที่ให้ไว้กับ WTO โดยเฉพาะนโยบายกีดกันอำพัน และต้องแจ้งยอดการอุดหนุนรวมทุกๆ ปี ซึ่งไทยมีข้อผูกพันในการอุดหนุนภายในและยอดการอุดหนุนรวมที่รัฐบาลไทยแจ้งต่อ WTO แสดงดังตารางที่ 19 ซึ่ง WTO (2006) ได้รายงานว่า ในปี 2544 ยอดการอุดหนุนรวมที่เกิดขึ้นจริงในการอุดหนุนข้าวของประเทศไทย เท่ากับ 1,449.69 ล้านบาท หรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 7.26 จากยอดการอุดหนุนสูงสุดตามข้อผูกพัน

ตารางที่ 19 ข้อผูกพันในการอุดหนุนภายในและยอดการอุดหนุนรวมที่รัฐบาลไทยแจ้งต่อ WTO

หน่วย: ล้านบาท

ปี	ยอดการอุดหนุนสูงสุดตามข้อผูกพัน	ยอดการอุดหนุนรวมที่เกิดขึ้นจริง	ยอดการอุดหนุนรวมที่เกิดขึ้นจริงในการอุดหนุนข้าว	ยอดการอุดหนุนรวมผ่านการรับจำนำข้าว
2538	21,816.4	15,773.25	8,849.1	4,281.0
2539	21,506.6	12,932.41	12,694.5	9,675.0
2540	21,196.8	16,757.5	12,138.7	10,012.5
2541	20,887.1	16,402.1	16,282.1	2,915.9
2542	20,577.3	17,279.3	12,601.7	3,262.7
2543	20,267.5	19,778.8	15,349.9	3,886.8
2544	19,957.7	18,240.0	14,496.9	4,010.8

ที่มา: World Trade Organization (2006)

นโยบายและงบประมาณการอุดหนุนการผลิตข้าวภายในประเทศของไทย กำหนดโดยคณะกรรมการนโยบายข้าว ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการจะอยู่ในรูปเงินงบประมาณประจำปีและจากเงินกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร พ.ศ. 2534 ซึ่งมีคณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรกำกับอยู่และมอบหมายให้ 3 หน่วยงาน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) องค์การคลังสินค้า (อค.) และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร (อตก.) เป็นผู้ดำเนินการ

รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายที่หลากหลายในการใช้เงินอุดหนุนข้าว ซึ่งมีทั้งที่เป็นมาตรการบิดเบือนการค้าและไม่บิดเบือนการค้า และนโยบายที่ได้รับการยกเว้นเป็นพิเศษในฐานะประเทศกำลังพัฒนา นโยบายและมาตรการของรัฐบาลไทยที่ใช้และแจ้งต่อองค์การการค้าโลกว่ามีลักษณะบิดเบือนทางการค้า เช่น โครงการรับซื้อข้าวสต็อกใช้เงินที่เกิดจากการค้าพืชผลเกษตร (ข้าวเปลือก) ของธนาคารแห่งประเทศไทย และโครงการรับจำนำข้าวเปลือกของ ธ.ก.ส. เป็นต้น ส่วนนโยบายที่ได้รับการยกเว้นสำหรับประเทศกำลังพัฒนา เช่น โครงการเงินกู้สำหรับเกษตรกร โครงการจัดตั้งตลาดกลางข้าว และโครงการช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิตที่ดำเนินการโดยกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น (มณฑิธร สติมานนท์, 2549)

ทั้งนี้ นโยบายหรือมาตรการที่สำคัญที่สุดที่รัฐบาลเข้ามาอุดหนุนในตลาดข้าวคือ โครงการรับจำนำข้าวเปลือกและการแทรกแซงราคาข้าวในตลาด เพื่อพยุงราคาข้าวในระยะเก็บเกี่ยวมิให้ราคาตกต่ำมากเมื่อมีผลผลิตออกสู่ตลาดเป็นจำนวนมาก และเพื่อสนับสนุนให้ชาวนามีรายได้ที่มั่นคง อย่างไรก็ตามข้อจำกัดด้านเงินอุดหนุนจะทำให้ไทยอุดหนุนข้าวได้น้อยลงในอนาคต แต่อาจมีการอุดหนุนด้านราคาซึ่งส่งผลให้มีศักยภาพในการแข่งขันและการรักษาเสถียรภาพด้านราคามากขึ้น

3. ยุทธศาสตร์ข้าวไทย

การดำเนินการแก้ไขปัญหาข้าวในอดีตที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและระยะสั้นเท่านั้น ทำให้กลไกตลาดบิดเบือน เกษตรกรเกิดความเคยชินและไม่พัฒนาการผลิตเท่าที่ควร กระทรวงพาณิชย์จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการร่างยุทธศาสตร์ข้าวไทยขึ้น เพื่อให้การแก้ไขปัญหาข้าวเป็นไปอย่างเป็นระบบทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (กรมการค้าภายใน, 2550)

ตามร่างยุทธศาสตร์ได้กำหนดวิสัยทัศน์ให้ไทยเป็นผู้นำด้านคุณภาพข้าวและผลิตภัณฑ์เป็นหนึ่งในโลก เพื่อให้ผู้บริโภคมั่นใจและเกษตรกรมีรายได้มั่นคง ภายใต้พันธกิจ พัฒนาเกษตรกร

และจัดระบบการผลิต การจัดระบบตลาดและพัฒนาผลิตภัณฑ์ การผลักดันการส่งออกข้าว และ การจัดระบบการกระจายสินค้าให้มีต้นทุนต่ำและรวดเร็วขึ้น

โดยวางเป้าหมายการดำเนินการระหว่าง ปี 2550-2554 ประกอบด้วย

1) เป้าหมายการผลิต ในส่วนพื้นที่ปลูก จะรักษาระดับพื้นที่เพาะปลูกอยู่ที่ 66.6 ล้านไร่ แยกเป็น พื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปี 57.5 ล้านไร่ และพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง 9.0 ล้านไร่ เพิ่มผลผลิตข้าวเปลือกรวมในปี 2553/54 ให้ได้ประมาณร้อยละ 15-20 จาก 29,432 ล้านตันในปี 2549/50 และเพิ่มผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ประมาณร้อยละ 20 ภายใน 5 ปีจากผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 439 กก. ในปี 2549/55

2) การพัฒนาชาวนา ด้วยการสร้างชาวนาชั้นนำเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้ชาวนา จังหวัดละ 20 คน และจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ของชาวนาให้อย่างน้อยอำเภอละ 1 แห่ง ในปี 2554

3) การตลาดภายในประเทศ จะกระตุ้นกลไกตลาดและลดขั้นตอนการตลาดซึ่งจะทำให้ราคาข้าวเปลือกภายในประเทศปรับตัวสูงขึ้นเฉลี่ยประมาณร้อยละ 10 ภายใน 5 ปี โดยราคาข้าวเปลือกหอมมะลิปรับตัวสูงขึ้นเป็นราคาเฉลี่ยตันละ 9,230 บาท ราคาข้าวเปลือกเจ้าในปีปรับตัวสูงขึ้นเป็นราคาเฉลี่ยตันละ 7,145 บาท ราคาข้าวเปลือกเหนียวปรับตัวสูงขึ้นเป็นราคาเฉลี่ยตันละ 9,455 บาท ในปี 2554 รวมทั้งให้มีการนำข้าวเข้าไปขายในตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าเพิ่มขึ้นในปี 2554 ร้อยละ 20 ของปริมาณข้าวส่งออกไปต่างประเทศ

4) การรักษาเสถียรภาพราคาข้าวภายในประเทศ โดยการกำหนดราคาแรกแข่งตลาดให้ใกล้เคียงกับราคาตลาด หรือสูงกว่าราคาตลาดไม่เกินร้อยละ 10 เพื่อให้สามารถลดปริมาณและวงเงินการแทรกแซงตลาดข้าวเปลือกลง

5) การตลาดต่างประเทศ ผลักดันการส่งออกให้มีปริมาณและมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นจากช่วงปี 2545-2549 ซึ่งมีปริมาณส่งออกเฉลี่ย 73 ล้านตัน มูลค่า 2,057 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ราคาเฉลี่ย 278 เหรียญสหรัฐฯต่อตัน เพิ่มขึ้นเป็น ปริมาณส่งออก 8.5-9.5 ล้านตัน มูลค่า 2,600-2,850 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ราคาเฉลี่ย 300 เหรียญสหรัฐฯต่อตัน ในปี 2550-2554

6) ระบบลอจิสติกส์ มีเป้าหมายลดต้นทุนลอจิสติกส์จากร้อยละ 19 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของข้าวในปี 2550 เป็นร้อยละ 15 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของข้าวในปี 2554

ตามร่างยุทธศาสตร์ข้าว (2550-2554) นอกจากนี้ยังมีการกำหนดกลยุทธ์สำหรับการดำเนินตามยุทธศาสตร์แต่ละด้าน ซึ่งร่างยุทธศาสตร์หลักข้าวไทยดังกล่าว เป็นเพียงกรอบแนวทางยุทธศาสตร์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและแก้ปัญหาข้าวไทยทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด ให้เป็นไปอย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพเข้มแข็งและยั่งยืน ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ในการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดผลตามเป้าหมายที่วางไว้

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์

จากการศึกษาโครงสร้างตลาดข้าวในบทที่ผ่านมา ทำให้เราได้ทราบถึงสถานการณ์การผลิต การบริโภค คู่ค้าและคู่แข่งที่สำคัญของข้าวไทยในแต่ละตลาด ตลอดจนนโยบายเกี่ยวกับข้าวของไทยภายใต้องค์การการค้าโลกเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น สำหรับการวิเคราะห์ในบทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งที่สำคัญ รวมถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นถึงความสามารถในการแข่งขันของสินค้าข้าวแต่ละประเภทของไทย และความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาดหรือกลุ่มประเทศ และท้ายที่สุดจะวิเคราะห์เพื่อตรวจหาว่าความสามารถในการแข่งขันสำหรับสินค้าข้าวของไทยในแต่ละตลาดหรือกลุ่มประเทศนั้นเป็นผลมาจากปัจจัยอะไรบ้าง

ผลการวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าข้าวของไทย

การวิเคราะห์ความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบในสินค้าข้าวของไทยและคู่แข่งที่สำคัญ พิจารณาจากค่าดัชนี RCA และ NXR โดยใช้ข้อมูลมูลค่าการส่งออกระหว่างปี 2538-2549 และใช้ค่าเฉลี่ยแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลา คือ ช่วงปี 2538-2540 ช่วงปี 2541-2543 ช่วงปี 2544-2546 และช่วงปี 2547-2549 แบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าข้าวของไทยและประเทศคู่แข่ง

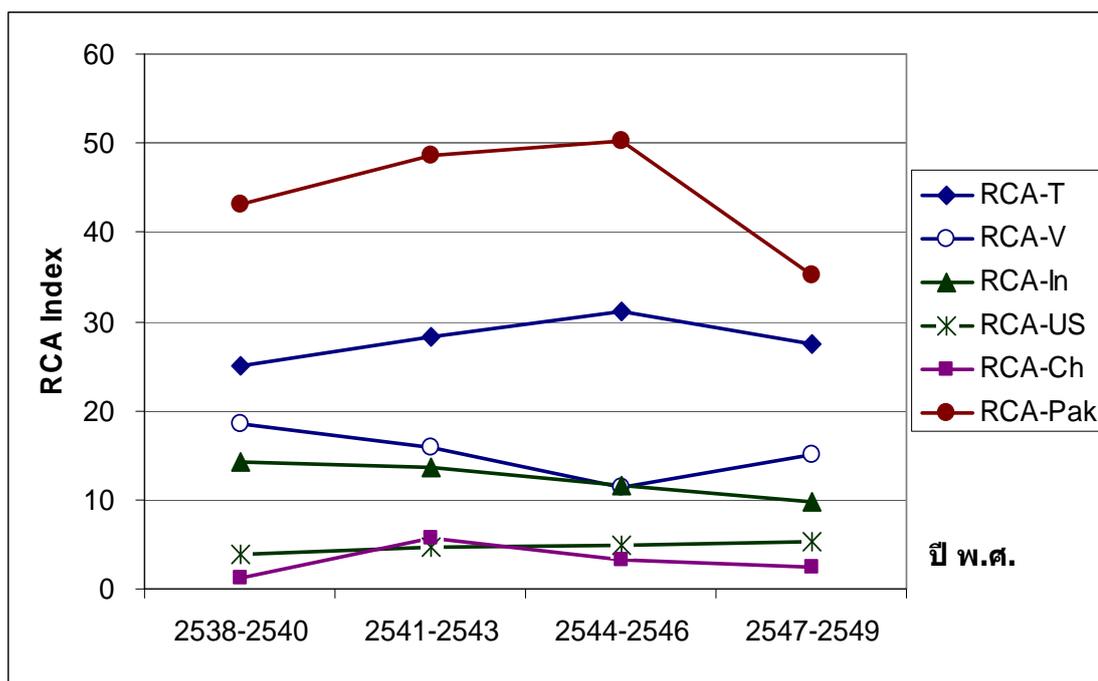
ดัชนีความสามารถในการแข่งขันสำหรับสินค้าข้าวของไทยและประเทศคู่แข่งที่สำคัญ ได้แสดงผลการคำนวณไว้ในตารางที่ 20 จะเห็นได้ว่า ในช่วงระหว่างปี 2538-2549 พบว่าค่า RCA ของข้าวไทยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 24.93-31.11 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 24.93 ในช่วงปี 2541-2543 และช่วงปี 2544-2546 มีค่า RCA เพิ่มขึ้นเป็น 28.34 และ 31.11 ตามลำดับ แต่ในช่วงปี 2547-2549 ค่า RCA ของข้าวไทยกลับลดลงเป็น 27.52 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวไทยในช่วงระหว่างปี 2538-2549 มีค่าอยู่ระหว่าง 0.999-1 ซึ่งหมายความว่า ประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขันในตลาดข้าวระหว่างประเทศและมีส่วนแบ่งตลาดที่สูง เนื่องจากค่า RCA และ NXR มีค่าสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งที่สำคัญ

ค่า RCA ของประเทศเวียดนามในช่วงปี 2538-2549 พบว่า มีค่าอยู่ระหว่าง 11.37-18.54 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 18.54 ในช่วงปี 2541-2543 และช่วงปี 2544-2546 มีค่า RCA ลดลงเป็น 15.89 และ 11.37 ตามลำดับ แต่ในช่วงปี 2547-2549 ค่า RCA ของข้าวเวียดนาม กลับเพิ่มขึ้นเป็น 14.96 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวเวียดนามในช่วงระหว่างปี 2538-2549 มีค่าอยู่ระหว่าง 0.994-1 ซึ่งหมายความว่า ประเทศเวียดนามมีความสามารถในการแข่งขันในตลาดข้าวระหว่างประเทศเช่นกัน อนึ่งได้พบว่า ความสามารถในการแข่งขันของเวียดนามมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางตรงข้ามกับไทย

ตารางที่ 20 ค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยและคู่แข่งที่สำคัญ

ปี	ไทย	เวียดนาม	อินเดีย	สหรัฐอเมริกา	จีน	ปากีสถาน
	RCA					
2538-2540	24.93	18.54	14.21	3.78	1.32	43.11
2541-2543	28.34	15.89	13.65	4.72	5.77	48.68
2544-2546	31.11	11.37	11.68	4.82	3.28	50.14
2547-2549	27.52	14.96	9.77	5.29	2.36	35.21
	NXR					
2538-2540	1.000	0.996	1.000	0.684	-0.267	0.999
2541-2543	0.999	0.999	0.989	0.646	0.743	0.998
2544-2546	0.999	0.994	1.000	0.613	0.553	0.986
2547-2549	1.000	1.000	1.000	0.869	0.618	1.000

ที่มา: จากการคำนวณ (2550)

ภาพที่ 5 แนวโน้มความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่ง

อินเดีย เป็นประเทศเดียวที่ ค่า RCA มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงปี 2538-2549 โดยพบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 9.77-14.21 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 14.21 และในช่วงปี 2547-2549 ค่า RCA ของข้าวอินเดียลดลงเป็น 9.77 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวอินเดียในช่วงระหว่างปี 2538-2549 มีค่าอยู่ระหว่าง 0.989-1 ซึ่งหมายความว่า ประเทศอินเดียมีความสามารถในการแข่งขันในตลาดข้าวระหว่างประเทศเช่นกันกับไทยและเวียดนาม แต่ความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวของอินเดียมีกลับแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องมาตลอด

สหรัฐอเมริกา มีค่า RCA อยู่ระหว่าง 3.78-5.29 ในช่วงปี 2538-2549 ค่าดัชนีดังกล่าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นไม่มากนัก โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 3.78 และในช่วงปี 2547-2549 ค่า RCA ของข้าวสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นเป็น 5.29 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวสหรัฐอเมริกาในช่วงระหว่างปี 2538-2549 มีค่าอยู่ระหว่าง 0.631-0.869 หมายความว่า ประเทศสหรัฐอเมริกามีความสามารถในการแข่งขันในตลาดข้าวระหว่างประเทศเช่นกัน แม้ว่าความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวของสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาตลอดแต่ก็เพิ่มขึ้นไม่มากนัก และยังมีส่วนแบ่งการตลาดน้อยเพราะค่า RCA น้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งอื่นๆ

ค่า RCA ของประเทศจีน พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 1.32-5.77 ในช่วงปี 2538-2549 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 1.32 และเพิ่มเป็น 5.77 ในช่วงปี 2541-2543 แต่ในช่วงปี 2544-2546 ค่า RCA ของข้าวจีนมีแนวโน้มลดลงเป็น 3.28 และ 2.36 ในช่วงปี 2547-2549 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวจีนในช่วงระหว่างปี 2538-2549 มีค่าอยู่ระหว่าง (-0.267)-0.618 ซึ่งหมายความว่า ถึงแม้ในช่วงปี 2538-2540 จีนเคยขาดดุลการค้าข้าวระหว่างประเทศ แต่ประเทศจีนก็มีความสามารถในการแข่งขันในตลาดข้าวระหว่างประเทศในระดับหนึ่ง แต่มีส่วนแบ่งการตลาดน้อยมากเพราะค่า RCA น้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งอื่นๆ

สำหรับปากีสถาน พบว่า มีค่า RCA อยู่ระหว่าง 35.21-50.14 ในช่วงปี 2538-2549 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 43.11 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็น 48.68 และ 50.41 ในช่วงปี 2541-2543 และในช่วงปี 2544-2546 ตามลำดับ แต่ในช่วงปี 2547-2549 ค่า RCA ของข้าวปากีสถานมีค่าลดลงเป็น 35.21 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวปากีสถานในช่วงระหว่างปี 2538-2549 มีค่าอยู่ระหว่าง 0.986-1 ซึ่งหมายความว่า ถึงแม้ในช่วงปี 2538-2540 ปากีสถานมีความสามารถในการแข่งขันในตลาดข้าวระหว่างประเทศและมีส่วนแบ่งการตลาดสูงมาก เพราะมีค่า RCA สูงเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งอื่นๆ นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าปากีสถานมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวที่คล้ายกับไทยด้วย

ผลการคำนวณค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยและประเทศคู่แข่งที่สำคัญ โดยภาพรวม จะเห็นได้ว่า ทุกประเทศมีค่า RCA มากกว่า 1 และค่า NXR มากกว่า 0 (ยกเว้นจีนมีค่า NXR เป็นลบในช่วงแรก) หมายความว่าทุกประเทศอยู่ในฐานะที่มีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวทั้งสิ้น แต่มีขนาดส่วนแบ่งตลาดและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีค่า RCA สูงมากซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนแบ่งในตลาดข้าวระหว่างประเทศที่สูง ได้แก่ ประเทศไทยและปากีสถาน กลุ่มที่มีค่า RCA ระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนแบ่งในตลาดข้าวระหว่างประเทศค่อนข้างมากแต่น้อยกว่ากลุ่มแรก ได้แก่ ประเทศเวียดนามและอินเดีย และกลุ่มที่มีค่า RCA ค่อนข้างต่ำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนแบ่งในตลาดข้าวระหว่างประเทศไม่มากนัก ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกาและจีน นอกจากนี้หากพิจารณาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงค่า RCA ของแต่ละประเทศที่ทำการศึกษาจากภาพที่ 5 พบว่า ไทยและปากีสถานมีระดับความสามารถในการแข่งขันค่อนข้างมีเสถียรภาพและมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาคือคล้ายกัน ซึ่งตรงข้ามกับประเทศเวียดนามที่มีแนวโน้มของความสามารถในการแข่งขันลดลงในช่วงปี 2538-2546 และกลับมีความสามารถในการ

การแข่งขันเพิ่มขึ้นในช่วงปี 2547-2549 ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกามีการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการแข่งขันเพียงเล็กน้อย ส่วนประเทศอินเดียเป็นเพียงประเทศเดียวที่มีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา

การที่ประเทศผู้ส่งออกข้าวส่วนใหญ่มีของความสามารถในการแข่งขันลดลง โดยเฉพาะในระยะหลัง (ช่วงปี 2547-2549) ยกเว้นสหรัฐอเมริกาและเวียดนาม สาเหตุเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศผู้ส่งออกข้าวทั้งไทย ปากีสถาน และอินเดีย มีส่วนแบ่งตลาดในตลาดข้าวโลกลดลงจากผลการแข่งขันที่สูงขึ้นจากการเปิดการค้าเสรี โดยเฉพาะคู่แข่งอย่างเวียดนามที่กลับเข้ามาเป็นผู้ส่งออกในตลาดข้าวระหว่างประเทศอย่างเต็มตัวภายใต้นโยบายปฏิรูป “ดอยมอย” ในปี 2538 เป็นต้นมา ได้พัฒนาการผลิตและเพิ่มการส่งออกข้าวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะข้าวคุณภาพกลางและต่ำ แต่ประเทศปากีสถานยังคงมีความได้เปรียบในการส่งออกข้าวสูง และค่อนข้างมีเสถียรภาพเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในเอเชียด้วยกัน เช่น อินเดีย เพราะรัฐบาลปากีสถานสนับสนุนการปลูกข้าวในฐานะพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกโดยเฉพาะข้าวคุณภาพสูงอย่างข้าวบาสมาดิ ทางด้านจีนมีความสามารถในการแข่งขันส่งออกข้าวค่อนข้างผันผวนเนื่องจาก จีนเป็นประเทศที่ผลิตข้าวมากที่สุดในโลกแต่ส่วนใหญ่ใช้บริโภคภายในประเทศ หากมีผลผลิตส่วนเกินจึงจะส่งออก แต่ในอนาคตหากจีนสามารถพัฒนาพันธุ์ข้าวและเพาะปลูกเชิงพาณิชย์ได้สำเร็จ ก็จะทำให้มีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวในตลาดโลกเพิ่มมากขึ้น ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกา ถึงแม้ว่าความสามารถในการแข่งขันไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่ง แต่ก็ต้องสูญเสียส่วนแบ่งตลาดข้าวในบางประเทศแถบแอฟริกาและตะวันออกกลางให้แก่ไทยและเวียดนาม และยังคงเป็นคู่แข่งที่สำคัญของไทยในการส่งออกข้าวคุณภาพสูง เนื่องจากพบว่าสหรัฐอเมริกายังคงใช้นโยบายการอุดหนุนการส่งออกที่สูง (มณฑลเศียร สติมานนท์, 2549)

2. ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบสินค้าข้าวของไทยแต่ละประเภท

ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันสำหรับสินค้าข้าวแต่ละประเภทของไทย เมื่อเปรียบเทียบกับค่าส่งออกสินค้าเกษตรทั้งหมด จากตารางที่ 21 และภาพที่ 6 จะเห็นได้ว่า ในช่วงระหว่างปี 2538-2549 ค่า RCA ข้าวขาวของไทยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 8.90-19.27 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 17.77 และเพิ่มขึ้นเป็น 19.27 ในช่วงปี 2541-2543 แต่หลังจากนั้นค่า RCA สำหรับข้าวขาวของไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงปี 2547-2549 มีค่า RCA เท่ากับ 8.90 ซึ่งหมายความว่า ไทยมีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวขาวในตลาดข้าวระหว่าง

ค่า RCA ข้าวหนึ่งของไทยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0.22-3.22 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 3.22 และมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงปี 2547-2549 มีค่า RCA เท่ากับ 0.22 ซึ่งหมายความว่า ไทยมีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวหนึ่งในตลาดข้าวระหว่างประเทศแต่มีส่วนแบ่งตลาดค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีค่า RCA น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวประเภทอื่นๆ อีกทั้งยังมีความสามารถในการแข่งขันในตลาดข้าวระหว่างประเทศด้อยลงเรื่อยๆ

ข้าวกล้องของไทย มีค่า RCA เฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0.56-2.93 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 0.56 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น 2.93 ในช่วงปี 2544-2546 แต่ในช่วงปี 2547-2549 มีค่า RCA ลดลงเล็กน้อยคือเท่ากับ 2.89 ซึ่งหมายความว่า ไทยมีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวกล้องในตลาดข้าวระหว่างประเทศและมีส่วนแบ่งตลาดไม่มากนัก เนื่องจากมีค่า RCA ค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวประเภทอื่นๆ

ข้าวเหนียวของไทย ค่า RCA มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0.82-1.14 พบว่ามีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับข้าวกล้อง โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 1.05 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น 1.14 ในช่วงปี 2544-2546 แต่ในช่วงปี 2547-2549 มีค่า RCA ลดลงเป็น 0.82 ซึ่งหมายความว่า ไทยมีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวเหนียวในตลาดข้าวระหว่างประเทศและมีส่วนแบ่งตลาดไม่มากนัก เนื่องจากมีค่า RCA ค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวประเภทอื่นๆ

สำหรับข้าวหอมมะลิของไทย ซึ่งเริ่มมีการแยกข้อมูลการส่งออกเฉพาะข้าวประเภทนี้ในปี 2541 เป็นต้นมา พบว่า มีค่า RCA อยู่ระหว่าง 9.16-11.39 โดยในช่วงปี 2541-2543 มีค่า RCA เท่ากับ 9.16 และเพิ่มขึ้นเป็น 11.47 ในช่วงปี 2544-2546 แต่ในช่วงปี 2547-2549 มีค่า RCA ลดลงเล็กน้อยคือเท่ากับ 11.39 หมายความว่า ตั้งแต่ไทยปี 2541 เป็นต้นมา ไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบมาตลอดและมีส่วนแบ่งตลาดค่อนข้างสูง เนื่องจากมีค่า RCA สูงเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวประเภทอื่นๆ

นอกจากนี้ ผลการคำนวณค่า NXR สำหรับข้าวแต่ละประเภทของไทย พบว่า มีค่าอยู่ระหว่าง 0.997-1 แสดงให้เห็นว่าไทยมีดุลการค้าข้าวเกินดุลอย่างมากทุกประเภท ดังนั้นผลจากการคำนวณค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยแต่ละประเภทโดยภาพรวม จึงให้เห็นว่าประเทศไทยอยู่ในฐานะที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวทุกประเภท

โดยเฉพาะข้าวขาวและข้าวหอมมะลิซึ่งพบว่ามีส่วนแบ่งตลาดค่อนข้างมาก เนื่องจากมีค่า RCA สูงเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวประเภทอื่นๆ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงระยะหลังที่ผ่านมา (2547-2549) ประเทศไทยกลับมีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวลดลงทุกประเภท เพราะว่า ประเทศคู่แข่งที่สำคัญล้วนมีความสามารถในการแข่งขันในการส่งออกข้าวเช่นกันดังที่กล่าวมาข้างต้น หากประเทศไทยยังไม่พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตเพื่อขยายการส่งออกข้าว ก็อาจทำให้ต้องสูญเสียส่วนแบ่งตลาดข้าวแต่ละประเภทได้ในอนาคต

3. ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบสินค้าข้าวของไทยในแต่ละตลาด

การที่ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่มีความได้เปรียบในการแข่งขันการส่งออกข้าวโดยรวม และสำหรับข้าวทุกประเภท และมีแนวโน้มว่าจะมีความสามารถในการแข่งขันที่ลดลง เนื่องจากต้องเผชิญกับภาวะการแข่งขันที่มากขึ้นจากประเทศคู่แข่งที่สำคัญ ซึ่งล้วนมีความสามารถในการแข่งขันในการส่งออกข้าวด้วยเช่นกัน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าประเทศไทยจะต้องมีความสามารถในการแข่งขันที่ลดลงในทุกๆ ตลาดเสมอไป

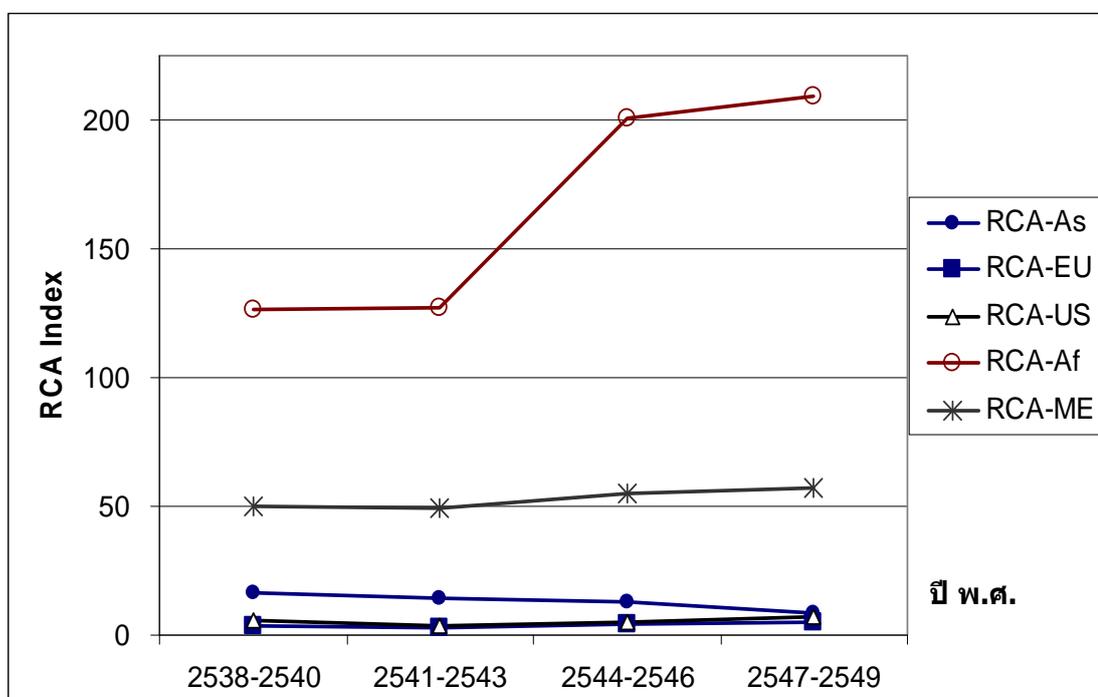
ตารางที่ 22 และภาพที่ 7 แสดงผลการวิเคราะห์สถานการณ์ความสามารถในการแข่งขันสำหรับสินค้าข้าวเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยสินค้าเกษตรทั้งหมดของไทยในแต่ละตลาด ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ในช่วงระหว่างปี 2538-2549 ค่า RCA ของข้าวไทยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.16-209.63 และมีค่า NXR อยู่ระหว่าง 0.983-1 ซึ่งสามารถวิเคราะห์แยกรายตลาด ดังนี้

ตลาดทวีปเอเชีย ซึ่งเป็นตลาดประจำที่สำคัญในการส่งออกข้าวของไทยมานานและมีการนำเข้าข้าวจากไทยหลายประเภท พบว่า ในช่วงปี 2538-2549 มีค่า RCA อยู่ระหว่าง 8.78-16.71 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 16.71 และมีค่า RCA ลดลงอย่างต่อเนื่องเป็น 8.78 ในช่วงปี 2547-2549 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวไทยในตลาดนี้มีค่าอยู่ระหว่าง 0.983-0.992 ซึ่งหมายความว่า ประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขันในการส่งออกข้าวไปยังตลาดทวีปเอเชีย แต่มีความสามารถในการแข่งขันลดลงเรื่อยๆ เนื่องจากค่า RCA และ NXR มีแนวโน้มลดลง

ตารางที่ 22 ค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยในแต่ละตลาด

ปี	เอเชีย	ยุโรป	อเมริกา	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง
2538-2540	16.71	3.87	5.57	126.25	50.27
2541-2543	14.50	3.16	3.80	126.85	49.37
2544-2546	13.07	4.22	5.16	200.92	55.09
2547-2549	8.78	4.99	7.14	209.63	57.07
	NXR				
2538-2540	0.992	0.982	0.992	0.997	1.000
2541-2543	0.988	0.986	0.993	0.997	1.000
2544-2546	0.986	0.984	0.993	0.998	0.999
2547-2549	0.983	0.984	0.995	0.999	1.000

ที่มา: จากการคำนวณ

ภาพที่ 7 แนวโน้มความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด

ตลาดทวีปยุโรป ถือว่าเป็นตลาดประจำของไทยสำหรับข้าวคุณภาพต่ำ และเป็นตลาดหลักสำหรับข้าวคุณภาพสูง พบว่า ในช่วงปี 2538-2549 มีค่า RCA อยู่ระหว่าง 3.16-4.99 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 3.87 ในช่วงปี 2541-2543 มีค่า RCA ลดลงเป็น 3.60 แต่ในปี 2544-2546 มีค่า RCA เพิ่มขึ้นเป็น 4.22 และ 4.99 ในช่วงปี 2547-2549 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวไทยในตลาดนี้มีค่าอยู่ระหว่าง 0.982-0.986 ซึ่งหมายความว่า ประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขันในการส่งออกข้าวไปยังตลาดทวีปยุโรป แม้ว่าจะมีส่วนแบ่งตลาดน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดอื่นๆ แต่ก็มีความโน้มถ่วงการขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ตลาดทวีปอเมริกาเหนือ เป็นตลาดหลักในการส่งออกข้าวของไทยมานาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวคุณภาพดี พบว่า ในช่วงปี 2538-2549 มีค่า RCA อยู่ระหว่าง 3.80-7.14 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 5.57 ในช่วงปี 2541-2543 มีค่า RCA ลดลงเป็น 3.80 แต่ในปี 2544-2546 มีค่า RCA เพิ่มขึ้นเป็น 5.16 และ 7.14 ในช่วงปี 2547-2549 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวไทยในตลาดนี้มีค่าอยู่ระหว่าง 0.992-0.995 ซึ่งหมายความว่า ประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขันในการส่งออกข้าวไปยังตลาดทวีปอเมริกาเหนือ แม้ว่าจะมีส่วนแบ่งตลาดไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดอื่นๆ แต่ก็มีความโน้มถ่วงการขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เช่นเดียวกับตลาดทวีปยุโรป

ตลาดทวีปแอฟริกา เป็นตลาดหลักในการส่งออกข้าวหนึ่งและข้าวคุณภาพต่ำของไทย พบว่า ในช่วงปี 2538-2549 มีค่า RCA อยู่ระหว่าง 126.25-209.63 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 126.25 และมีค่า RCA เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเท่ากับ 209.63 ในช่วงปี 2547-2549 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวไทยในตลาดนี้มีค่าอยู่ระหว่าง 0.997-0.999 หมายความว่า ประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขันในการส่งออกข้าวไปยังตลาดทวีปแอฟริกาและมีส่วนแบ่งตลาดที่สูง เพราะมีค่า RCA ที่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง เป็นทั้งตลาดหลักและตลาดประจำของไทยโดยเฉพาะข้าวขาว พบว่า ในช่วงปี 2538-2549 มีค่า RCA อยู่ระหว่าง 49.37-57.27 โดยในช่วงปี 2538-2540 มีค่า RCA เท่ากับ 50.27 ในช่วงปี 2541-2543 มีค่า RCA ลดลงเป็น 49.37 แต่ในปี 2544-2546 มีค่า RCA เพิ่มขึ้นเป็น 55.09 และ 57.07 ในช่วงปี 2547-2549 ในขณะที่ ค่า NXR ของข้าวไทยในตลาดนี้มีค่าอยู่ระหว่าง 0.999-1 ซึ่งหมายความว่า ประเทศไทยมีความสามารถในการแข่งขันในการ

ส่งออกข้าวไปยังตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง และมีส่วนแบ่งตลาดค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มการขยายตัวเพิ่มขึ้นถึงแม้จะไม่มากนัก

ผลการคำนวณค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยในแต่ละตลาด โดยภาพรวมจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวทุกตลาด โดยเฉพาะตลาดทวีปแอฟริกาและกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ซึ่งพบว่า มีขนาดส่วนแบ่งตลาดค่อนข้างมาก เนื่องจากมีค่า RCA สูงเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดอื่นๆ นอกจากนี้ยังพบว่า ทุกตลาดมีแนวโน้มการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยกเว้นตลาดทวีปเอเชียที่มีความสามารถในการแข่งขันลดลงมาตลอดเกือบสองทศวรรษในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการสูญเสียตลาดข้าวคุณภาพต่ำให้แก่คู่แข่งอย่างเวียดนามและอินเดีย ถึงแม้ว่าประเทศไทยสามารถขยายการส่งออกข้าวคุณภาพกลางและต่ำไปยังตลาดทวีปแอฟริกาและกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง และยังสามารถขยายการส่งออกข้าวคุณภาพดีได้เพิ่มขึ้นในตลาดยุโรปและอเมริกาเหนือ แต่โดยรวมแล้วการสูญเสียตลาดข้าวในตลาดทวีปเอเชียซึ่งเป็นตลาดประจำของไทยและมีกลุ่มผู้บริโภคข้าวเป็นอาหารหลักในชีวิตประจำวันมากที่สุด ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ไทยมีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวโดยรวมทั้งหมดลดลง

ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวของไทยและประเทศคู่แข่งที่สำคัญจากค่าความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) และค่าสัดส่วนการส่งออกสุทธิ (NXR) สามารถทราบได้เพียงว่าประเทศไทยอยู่ในฐานะที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ และมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของค่าดังกล่าวเป็นอย่างไร ซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าประเทศใดมีความได้เปรียบมากกว่ากันและความได้เปรียบดังกล่าวเกิดจากปัจจัยใด ดังนั้นในส่วนต่อไปจึงได้ใช้วิธีการทางเศรษฐมิติเพื่อวิเคราะห์ว่า ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าข้าวของไทยที่กล่าวมานั้นเกิดจากปัจจัยใดบ้าง โดยจะวิเคราะห์แยกรายตลาด

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าข้าวของไทย

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด ในที่นี้ได้เลือกใช้รูปแบบการเชิงเส้นตรงในการประมาณการค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร โดยผ่านการทดสอบและขจัดปัญหาต่างๆ อาทิ สหสัมพันธ์เชิงอนุกรมเวลา (Autocorrelation) สหสัมพันธ์เชิงเส้นระหว่างตัวแปร (Multicollinearity) และความแปรปรวนของค่าความ

คลาดเคลื่อนไม่คงที่ (Heteroskedasticity) ซึ่งผลการวิเคราะห์ทางสถิติได้แสดงไว้ในภาคผนวก
สำหรับค่าสัมประสิทธิ์ของสมการที่ประมาณค่าได้สรุปไว้ในตารางที่ 23

ตารางที่ 23 ค่าสัมประสิทธิ์และค่าสถิติต่างๆ จากการวิเคราะห์สมการปัจจัยที่มีผลต่อความ
ได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาด

(df = 9)

ตัวแปร	คำอธิบาย	เอเชีย	อเมริกา เหนือ	ยุโรป	แอฟริกา	ตะวันออก กลาง
Constant	ค่าคงที่	36.64 (1.67)	54.43 (2.56)**	37.32 (1.82)	1249.44 (1.67)	423.24 (2.26)*
P	ราคาข้าวส่งออกเฉลี่ยของ ไทยเปรียบเทียบกับเวียดนาม	-0.09 (-0.94)	-0.01 (-0.43)	-0.02 (-1.26)	-0.75 (-1.14)	-0.2 (-1.28)
Cost	ต้นทุนค่าแรงงานในการผลิตข้าว ของไทย	-0.03 (-1.63)	-0.02 (-2.24)*	-0.01 (-1.44)	-0.36 (-1.01)	-0.1 (-1.70)
DS	ปริมาณการบริโภคต่อปริมาณ การผลิตข้าวของไทย	-	-67.66 (-2.57)**	-42.13 (-1.66)	-1645.09 (-1.77)	-531.16 (-2.07)*
Open	อัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าว ของตลาด	3.69E-06 (1.50)	-	-	-	4.29E-05 (0.96)
R ² adj		0.15	0.30	0.14	0.51	0.31
D.W.		1.44	2.31	2.12	2.10	3.11

หมายเหตุ: * แสดงค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.1

** แสดงค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

ค่าในวงเล็บ คือ ค่า t-Statistics ของค่าสัมประสิทธิ์

ที่มา: จากการคำนวณ

1. ตลาดทวีปเอเชีย

ทวีปเอเชียเป็นตลาดส่งออกหลักของไทยมานานหลายทศวรรษที่ผ่านมา โครงสร้างการ
ส่งออกข้าวของไทยไปยังภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าวขาวและข้าวหอมมะลิ ซึ่งผลการประมาณ
ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร พบว่า ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุน
ค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทย และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของตลาดเอเชีย สามารถ
อธิบายการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดเอเชีย

ได้ร้อยละ 15 และอีกร้อยละ 85 เป็นอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอื่นๆ หนึ่งในสมการประมาณค่าดังกล่าว ได้ตัดตัวแปรสัดส่วนปริมาณการบริโภคต่อปริมาณการผลิตข้าวของไทยออกจากสมการ เนื่องจากเกิดปัญหาสหสัมพันธ์เชิงเส้นในระดับสูงกับตัวแปรอัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของตลาดเอเชีย

จากการทดสอบค่านัยสำคัญทางสถิติของค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ พบว่า ปัจจัยทุกตัวมีทิศทางของเครื่องหมายถูกต้อง แต่ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติของปัจจัยที่เป็นตัวแปรอิสระในสมการ แสดงว่า ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทย และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของตลาดเอเชีย ไม่มีอิทธิพลพอที่จะส่งผลกระทบต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดนี้ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา

2. ตลาดทวีปอเมริกาเหนือ

ทวีปอเมริกาเหนือเป็นตลาดส่งออกหลักของไทยสำหรับข้าวคุณภาพดีอย่างข้าวหอมมะลิ ผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร พบว่า ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทย และสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดทวีปอเมริกาเหนือได้ร้อยละ 30 และอีกร้อยละ 70 เป็นอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอื่นๆ ซึ่งในการสร้างสมการประมาณค่าดังกล่าว ได้ตัดตัวแปรอัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของตลาดทวีปอเมริกาเหนือออกจากสมการ เพราะเกิดปัญหาสหสัมพันธ์เชิงเส้นในระดับสูงกับตัวแปรสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย

จากการทดสอบค่านัยสำคัญทางสถิติของค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ พบว่า ปัจจัยทุกตัวมีทิศทางของเครื่องหมายถูกต้อง แต่มีเพียงต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าว และสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดนี้ โดยปัจจัยต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทยมีค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.1 ส่วนปัจจัยสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทยมีค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

การที่ต้นทุนค่าแรงงานในการผลิตข้าวของไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากภาวะขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร เนื่องจากแรงงานภาคเกษตรได้ผันไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นตามการขยายตัวทางเศรษฐกิจ รวมทั้งที่ในปัจจุบันตลาดอเมริกาหันมานำเข้าข้าวคุณภาพปานกลางและต่ำมากขึ้น ซึ่งหมายความว่า ประเทศไทยอาจต้องเผชิญกับคู่แข่งอย่างเช่นเวียดนามและอินเดียสำหรับการส่งออกข้าวคุณภาพปานกลางและต่ำมากขึ้นด้วย เนื่องจากต้นทุนการผลิตของไทยสูงกว่าและถูกขายตัดราคาได้ง่าย ซึ่งหากต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวในประเทศเพิ่มสูงขึ้น ก็อาจจะส่งผลให้ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดอเมริกาเหนือลดลงในกรณีของตัวแปรสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย ถึงแม้ว่า การบริโภคข้าวของประชากรไทยในปัจจุบันจะมีการปรับตัวบริโภคข้าวเชิงคุณภาพมากขึ้นเมื่อเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวมากขึ้น และบริโภคข้าน้อยลงโดยหันไปบริโภคอาหารกลุ่มเนื้อสัตว์และผักผลไม้มากขึ้น เมื่อมีรายได้สูงขึ้น แต่โดยรวมก็ไม่ได้ส่งผลให้ปริมาณการบริโภคข้าวของประชากรภายในประเทศทั้งหมดลดลงไปมากนัก เนื่องจากข้าวยังคงเป็นอาหารหลักและจัดว่าเป็นสินค้าจำเป็นของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ในขณะที่ทางด้านปริมาณการผลิตข้าวของประเทศไทย พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมาก เนื่องจากเกษตรกรมีการยอมรับข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูงและใช้ช่วงระยะเวลาในการผลิตสั้นลงมากขึ้น จึงเป็นสาเหตุให้สัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทยมีแนวโน้มลดลง และเป็นแรงผลักดันให้ประเทศไทยมีปริมาณข้าวส่วนเกินจากการบริโภคภายในประเทศและส่งออกได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังตลาดอเมริกาเหนือเพิ่มขึ้น

3. ตลาดทวีปยุโรป

ทวีปยุโรปถือได้ว่าเป็นตลาดส่งออกประจำของไทยสำหรับข้าวคุณภาพปานกลางและต่ำ เนื่องจากนำเข้าข้าวจากไทยเป็นประจำแต่ปริมาณการนำเข้าอาจไม่แน่นอน สำหรับผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร พบว่า ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทย และสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดทวีปยุโรปได้ร้อยละ 14 และอีกร้อยละ 86 เป็นอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอื่นๆ อนึ่งในการสร้างสมการประมาณค่าดังกล่าว ได้ตัดตัวแปรอัตราการพึงพาการนำเข้าข้าวของตลาดทวีปยุโรปออกจากสมการ เพราะเกิดปัญหาสหสัมพันธ์เชิงเส้นในระดับสูงกับตัวแปรสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย

จากการทดสอบค่านัยสำคัญทางสถิติของค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ พบว่า ปัจจัยทุกตัวมีทิศทางของเครื่องหมายถูกต้อง แต่ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติของปัจจัยที่เป็นตัวแปรอิสระในสมการ แสดงว่า ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทย และสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย ไม่มีอิทธิพลพอที่จะส่งผลกระทบต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดนี้ ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา

4. ตลาดทวีปแอฟริกา

โครงสร้างการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดทวีปแอฟริกาส่วนใหญ่เป็นข้าวหนึ่งและข้าวคุณภาพต่ำ โดยผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร พบว่า ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทย และสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดทวีปยุโรปได้ร้อยละ 51 และอีกร้อยละ 49 เป็นอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอื่นๆ สำหรับในการสร้างสมการประมาณค่าดังกล่าว ได้ตัดตัวแปรอัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของตลาดทวีปแอฟริกาออกจากสมการ เนื่องจากเกิดปัญหาสหสัมพันธ์เชิงเส้นในระดับสูงกับตัวแปรสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย

จากการทดสอบค่านัยสำคัญทางสถิติของค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ พบว่า ปัจจัยทุกตัวมีทิศทางของเครื่องหมายถูกต้อง แต่ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติของปัจจัยที่เป็นตัวแปรอิสระในสมการ แสดงว่า ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทย และสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย ไม่มีอิทธิพลพอที่จะส่งผลกระทบต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดนี้ ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา

5. ตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง

กลุ่มประเทศในแถบตะวันออกกลางส่วนใหญ่จะนำเข้าข้าวขาวมากกว่าร้อยละ 70 ของการนำเข้าข้าวทั้งหมดจากไทย ซึ่งผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร พบว่า ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทย สัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยัง

ตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลางได้ร้อยละ 31 และอีกร้อยละ 69 เป็นอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอื่นๆ นอกจากปัจจัยดังกล่าว

จากการทดสอบค่านัยสำคัญทางสถิติของค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ พบว่า ปัจจัยทุกตัวมีทิศทางของเครื่องหมายถูกต้อง แต่มีเพียงปัจจัยสัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทยเท่านั้น ที่มีค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.1 แสดงว่า สัดส่วนการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดนี้ นั่นคือ การที่ประเทศไทยมีส่วนเกินจากการบริโภคและมีการส่งออกข้าวมากขึ้น ย่อมทำให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศตะวันออกกลางซึ่งเป็นประเทศที่ต้องพึ่งพาการนำเข้าข้าว เพราะมีการผลิตภายในประเทศได้น้อย

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า ปัจจัยจากภายในประเทศไทยเอง ทั้งสัดส่วนของปริมาณการบริโภคต่อปริมาณการผลิตข้าวของไทย และต้นทุนการผลิตข้าวของไทย เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตลาดอเมริกาเหนือและตะวันออกกลางซึ่งมีแนวโน้มการนำเข้าข้าวคุณภาพดีเพิ่มขึ้นและมีกำลังซื้อค่อนข้างสูง ส่วนปัจจัยทางด้าน ราคาส่งออกข้าวของไทยโดยเปรียบเทียบกับเวียดนาม และอัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของแต่ละตลาด ไม่มีอิทธิพลพอที่จะส่งผลกระทบต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังแต่ละตลาด ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา

การที่จะทำให้ประเทศไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังแต่ละตลาดเพิ่มขึ้นได้ โดยเฉพาะตลาดที่มีกำลังซื้อสูงอย่างเช่นตลาดอเมริกาเหนือและกลุ่มประเทศตะวันออกกลางนั้น จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับการลดต้นทุนการผลิต ซึ่งยังสูงกว่าประเทศคู่แข่งทั้งเวียดนามและอินเดียสำหรับข้าวคุณภาพต่ำ และส่งเสริมให้เกษตรกรไทยมีการยอมรับข้าวพันธุ์ใหม่มากขึ้นในพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสม

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ข้าว นับเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญมากชนิดหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่ากว่าครึ่งหนึ่งของประชากรโลกบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก แหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของโลกส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่แถบมรสุมในทวีปเอเชีย ซึ่งทั้งอินเดียและจีนรวมกันมีผลผลิตและพื้นที่เก็บเกี่ยวประมาณร้อยละ 50 ของโลก ประเทศทั้งสองจึงมีความสำคัญในแง่การผลิตและการค้าข้าวของโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การผลิตข้าวของโลกโดยภาพรวมมีประสิทธิภาพมากขึ้นมาตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีข้าวที่สำคัญที่สุดเกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิวัติเขียวในปี 2508 ซึ่งเป็นปีที่มีการพัฒนาและใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ทำให้ผลผลิตสูง ได้ส่งผลให้ผลผลิตเฉลี่ยของข้าวในตลาดระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มและลักษณะของตลาดข้าวระหว่างประเทศนั้นเปลี่ยนแปลงไป ทั้งด้านส่งออกข้าวที่มีปริมาณการส่งออกเพิ่มขึ้นแต่ก็มีการกระจุกตัวมากขึ้นด้วย โดยมีประเทศผู้ส่งออกหลักไม่เพียงที่ประเทศ ด้านการนำเข้าถึงแม้ก่อนข้างกระจายตัวมากกว่าด้านการส่งออก แต่ผู้นำเข้าก็เริ่มให้ความสำคัญกับการลดการพึ่งพาข้าวจากต่างประเทศ โดยมีนโยบายการผลิตข้าวให้เพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศมากขึ้นแทนการนำเข้าอย่างเดียว

สำหรับประเทศไทย ข้าวเป็นอาหารหลักประจำชาติและเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่ส่งออกมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกมาโดยตลอดกว่า 20 ปี การส่งออกข้าวไทยในปัจจุบัน เป็นการค้าแบบเสรีในลักษณะที่ผู้ส่งออกตกลงกับผู้ซื้อในต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีลักษณะการส่งออกข้าวแบบรัฐบาลต่อรัฐบาล แต่ก็ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับเอกชนเนื่องจากเห็นว่าเอกชนมีศักยภาพในการส่งออกสูงกว่าในหลายๆ โดยโครงสร้างการส่งออกข้าวไทยหากจำแนกตามประเภทของข้าวนั้นประกอบด้วย ข้าวขาว ปลายข้าว ข้าวเหนียว ข้าวเน็ง และข้าวกล้อง ซึ่งในระยะหลังตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมาโครงสร้างการส่งออกข้าวไทยเปลี่ยนแปลงไปทั้งสัดส่วนและชนิดข้าว สำหรับการส่งออกข้าวแต่ละชนิดของไทยในช่วงปี 2544-2548 มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงปี 2539-2543 ที่ผ่านมา ยกเว้นข้าวขาวและข้าวเหนียวที่พบว่ามีสัดส่วนที่ลดลง ข้าวไทยที่มีสัดส่วนการส่งออกเพิ่มขึ้นมากอย่างโดดเด่น คือ ข้าวหอมมะลิ ตลาดส่งออกที่เป็นตลาดประจำที่สำคัญของข้าวไทยก็คือ ตลาดทวีปเอเชีย แต่ประเทศที่นำเข้าข้าวจากไทยเพิ่มขึ้นในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นประเทศในแถบแอฟริกาหรือตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นตลาดที่ผู้ส่งออกควรให้ความสนใจเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าตลาดนำเข้าของไทยจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเมื่อพิจารณาจากลำดับของการนำเข้ารายประเทศ แต่ก็พบว่าโครงสร้างตลาดส่งออกข้าวของไทยในระดับภูมิภาคมิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ดังนั้นการศึกษาโครงสร้างตลาดส่งออกของไทยในแต่ละภูมิภาคยังคงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อรักษาส่วนแบ่งตลาดส่งออกเดิมไว้พร้อมๆ กับการขยายการส่งออกไปยังตลาดใหม่ที่น่าสนใจ ตลาดทวีปอเมริกาเหนือหันมานำเข้าข้าวคุณภาพกลางและต่ำมากขึ้น ส่วนข้าวคุณภาพคืออย่างข้าวหอมมะลิยังคงมีความต้องการสูง แต่เปลี่ยนความต้องการในการบริโภคในรูปแบบข้าวหนึ่งและข้าวเหนียวเพิ่มมากขึ้น ตลาดทวีปยุโรปเปลี่ยนเป็นนิยมบริโภคข้าวคุณภาพดีและข้าวหนึ่งเพิ่มมากขึ้น ตลาดทวีปแอฟริกาที่มีอัตราการนำเข้าข้าวจากไทยโดยรวมเพิ่มขึ้นอย่างมากเกือบทุกชนิด ยกเว้นข้าวเหนียวที่มีอัตราการนำเข้าจากไทยลดลงแต่ไม่มากนัก ตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลางมีอัตราการนำเข้าข้าวจากไทยโดยรวมเพิ่มขึ้น ทั้งนี้มีอัตราการนำเข้าปลายข้าวและข้าวหนึ่งเพิ่มขึ้นมากที่สุด ส่วนข้าวขาว ข้าวเหนียว และข้าวกล้อง ล้วนมีอัตราการนำเข้าลดลงทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่ากลุ่มประเทศในแอฟริกาและตะวันออกกลางเป็นตลาดที่น่าสนใจไม่น้อยที่ไทยจะขยายการส่งออกได้ในอนาคตโดยเฉพาะข้าวหนึ่งและข้าวคุณภาพต่ำ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและอากาศในภูมิภาคนี้ไม่ค่อยเหมาะสมในการผลิตข้าวเท่าที่ควร ในขณะที่มีประชากรเป็นจำนวนมากที่บริโภคข้าวเป็นอาหารหลักนอกจากธัญพืชอื่น ปริมาณข้าวยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศจึงยังคงมีความต้องการนำเข้าข้าวสูง

การเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันข้าวไทยกับประเทศคู่แข่ง เมื่อพิจารณาในแง่ของประสิทธิภาพด้านการผลิต พบว่า สหรัฐอเมริกามีความได้เปรียบมากที่สุดเนื่องจากมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูงที่สุด รองลงมาคือ จีน เวียดนาม ปากีสถาน และอินเดีย สำหรับไทยมีความได้เปรียบทางการผลิตต่ำที่สุดเพราะมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่น้อยที่สุด ซึ่งต่ำกว่าสหรัฐอเมริกาเกือบ 4 เท่า แต่หากพิจารณาในแง่ประสิทธิภาพทางด้านการตลาดกลับพบว่า ไทยมีความสามารถในการแข่งขันมากที่สุด โดยมีส่วนแบ่งตลาดประมาณร้อยละ 30 ในตลาดโลก และราคาไม่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่ง ยกเว้นจีนและเวียดนามซึ่งมีราคาต่ำกว่าไทยทั้งคู่ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า อินเดียมีอัตราการขยายการส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงปี 2543-2547 ซึ่งอาจแย่งส่วนแบ่งตลาดส่งออกได้มากขึ้นในอนาคต เวียดนามก็มีความสำคัญมากขึ้นเช่นกันเพราะมีประสิทธิภาพในการผลิตสูงกว่าไทยประมาณ 2 เท่า ปากีสถานยังผู้ส่งออกที่มีศักยภาพต่ำกว่าไทยมากสำหรับข้าวคุณภาพปานกลางและต่ำ สหรัฐอเมริกาถึงแม้ว่ามีประสิทธิภาพในการผลิตสูงที่สุดและเคยเสียส่วนแบ่งตลาดให้คู่แข่งทั้งไทยและเวียดนาม แต่ก็ยังมีความสามารถในการแข่งขันสูงสำหรับข้าวคุณภาพดี ส่วนจีนถึงแม้มีศักยภาพในการผลิตสูงมาก แต่เนื่องจากความต้องการในประเทศยังไม่ค่อยเพียงพอ จีนจึงเป็นประเทศผู้ส่งออกที่มีศักยภาพต่ำกว่าไทยมาก

ผลการคำนวณค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยและประเทศคู่แข่งส่งออกที่สำคัญโดยภาพรวม พบว่า ประเทศส่งออกที่เป็นคู่แข่งที่สำคัญอยู่ในฐานะที่มีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวทั้งสิ้น แต่มีขนาดส่วนแบ่งตลาดและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีค่า RCA สูงมากซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนแบ่งในตลาดข้าวระหว่างประเทศที่สูง ได้แก่ ประเทศไทยและปากีสถาน กลุ่มที่มีค่า RCA ระดับปานกลางซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนแบ่งในตลาดข้าวระหว่างประเทศค่อนข้างมากแต่น้อยกว่ากลุ่มแรก ได้แก่ ประเทศเวียดนามและอินเดีย และกลุ่มที่มีค่า RCA ค่อนข้างต่ำซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนแบ่งในตลาดข้าวระหว่างประเทศไม่มากนัก ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกาและจีน ประเทศผู้ส่งออกข้าวส่วนใหญ่มีของความสามารถในการแข่งขันลดลงโดยเฉพาะในระยะหลัง (ช่วงปี 2547-2549) ยกเว้นสหรัฐอเมริกาและเวียดนาม

ผลการคำนวณค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยแต่ละประเภทโดยภาพรวมชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวทุกประเภท โดยเฉพาะข้าวขาวและข้าวหอมมะลิซึ่งพบว่ามีขนาดส่วนแบ่งตลาดค่อนข้างสูง เนื่องจากมีค่า RCA สูงเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวประเภทอื่นๆ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงระยะหลังที่ผ่านมา (2547-2549) ประเทศไทยกลับมีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวลดลงในทุกประเภท เพราะประเทศคู่แข่งที่สำคัญล้วนมีการปรับตัวในความสามารถในการแข่งขันในการส่งออกข้าวเช่นกัน หากประเทศไทยยังไม่พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตเพื่อขยายการส่งออกข้าว ก็อาจทำให้ต้องสูญเสียส่วนแบ่งตลาดข้าวแต่ละประเภทได้ในอนาคต

ผลการคำนวณค่า RCA และ NXR สำหรับสินค้าข้าวของไทยโดยภาพรวมในแต่ละตลาดพบว่า ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวทุกตลาด โดยเฉพาะตลาดทวีปแอฟริกาและกลุ่มประเทศตะวันออกกลางซึ่งมีขนาดส่วนแบ่งตลาดค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังพบว่าทุกตลาดมีแนวโน้มการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยกเว้นตลาดทวีปเอเชียที่มีความสามารถในการแข่งขันลดลงมาตลอดเกือบสองทศวรรษในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการสูญเสียตลาดข้าวคุณภาพต่ำให้แก่คู่แข่งอย่างเวียดนามและอินเดีย ถึงแม้ว่าประเทศไทยสามารถขยายการส่งออกข้าวคุณภาพกลางและต่ำไปยังตลาดทวีปแอฟริกาและกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง และยังสามารถขยายการส่งออกข้าวคุณภาพดีได้เพิ่มขึ้นในตลาดทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือ แต่โดยรวมแล้วการสูญเสียตลาดข้าวในตลาดทวีปเอเชียซึ่ง

เป็นตลาดประจำของไทยและมีกลุ่มผู้บริโภคข้าวเป็นอาหารหลักในชีวิตประจำวันมากที่สุด เป็นสาเหตุที่ทำให้ไทยมีความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวโดยรวมทั้งหมดลดลง

ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในแต่ละตลาดนั้นเป็นผลจากปัจจัยที่แตกต่างกัน โดยพบว่า สัดส่วนของปริมาณการบริโภคต่อปริมาณการผลิตข้าวของไทย และต้นทุนการผลิตข้าวของไทย เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดอเมริกาเหนือ และมีเพียงปัจจัยต้นทุนการผลิตข้าวของไทยที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ส่วนในตลาดอื่นๆ พบว่า ไม่มีปัจจัยใดที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทย ทั้งตลาดเอเชีย ยุโรป และแอฟริกา

ดังนั้น การที่จะทำให้ประเทศไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังแต่ละตลาดเพิ่มขึ้นได้ โดยเฉพาะตลาดที่มีกำลังซื้อสูงอย่างเช่นตลาดอเมริกาเหนือและกลุ่มประเทศตะวันออกกลางนั้น จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับการลดต้นทุนการผลิต ซึ่งยังสูงกว่าประเทศคู่แข่งทั้งเวียดนามและอินเดียสำหรับข้าวคุณภาพต่ำ และส่งเสริมให้เกษตรกรไทยมีการยอมรับข้าวพันธุ์ใหม่มากขึ้นในพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ผลการวิจัยทำให้ได้ข้อเสนอแนะสำหรับการกำหนดนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเทศไทยควรเร่งพัฒนาปรับปรุงศักยภาพในการแข่งขันให้สูงขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดความกดดันจากประเทศผู้แข่งขันในการส่งออกข้าว และการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้สูงขึ้นนั้นสามารถทำได้โดยการพัฒนาทั้งทางด้านคุณภาพของสินค้าข้าวและทางด้านประสิทธิภาพในการผลิต ซึ่งการที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้ ประเทศไทยจะต้องให้ความสำคัญกับการลงทุนวิจัยในเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าว และการปรับปรุงคุณภาพของพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการผลิต

2. ในตลาดทวีปแอฟริกาซึ่งเป็นตลาดหลักของไทยสำหรับข้าวหนึ่งและข้าวคุณภาพต่ำพบว่า ปัจจัยด้านราคาข้าวส่งออกของไทยโดยเปรียบเทียบกับคู่แข่งที่สำคัญโดยเฉพาะเวียดนาม มี

ผลกระทบต่อความได้เปรียบในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดนี้มากกว่าตลาดอื่นๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การส่งออกข้าวไปยังตลาดทวีปแอฟริกามีการแข่งขันทางด้านราคามากกว่าในตลาดอื่นๆ ดังนั้นในการส่งออกข้าวไปยังตลาดนี้ควรพิจารณาทางด้านราคาให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากตลาดข้าวระหว่างประเทศมีลักษณะพิเศษทั้งในด้านโครงสร้างและพฤติกรรมของผู้ซื้อผู้ขาย ภายใต้แรงกดดันจากภาวะการแข่งขันที่มากขึ้นทั้งทางด้านราคาและการกีดกันทางการค้าด้วยรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถรักษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบและขยายการส่งออกได้ในอนาคต จึงจำเป็นต้องมีงานศึกษาทั้งในด้านของประเทศไทย และคู่แข่งที่สำคัญ เพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบกัน

ดังนั้นการศึกษารั้ครั้งต่อไปจึงเสนอแนะให้มีการวิจัยในประเด็นที่น่าสนใจ คือ การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่าง ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของประเทศไทยและประเทศคู่แข่งที่สำคัญ โดยจำแนกตามประเภทหรือชนิดข้าว และหรือ กลุ่มตลาดส่งออกหรือประเทศคู่ค้าที่สำคัญ รวมทั้งการวิเคราะห์ว่าปัจจัยใดที่มีผลต่อความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยและประเทศคู่แข่งที่สำคัญในแต่ละตลาดหรือประเทศคู่ค้าที่สำคัญนั้น ควรจะมีการวิเคราะห์ถึงความยืดหยุ่นของปัจจัย เพื่อให้ทราบถึงขนาดของผลกระทบที่เกิดขึ้น และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ดีต่อไป

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. 2549. ประเทศที่ซื้อข้าวจากไทย (Online).

www.afet.or.th/productRiceStatistics.php, 20 กุมภาพันธ์ 2549.

กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์. 2540. มาตรฐานสินค้าข้าว พ.ศ. 2540. เอกสารประกาศ

กระทรวงพาณิชย์ เรื่องมาตรฐานสินค้าข้าว พ.ศ. 2540, 17 เมษายน 2540.

_____. 2550. ร่างยุทธศาสตร์หลักข้าวไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ยุทธศาสตร์ข้าวไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, 16 กุมภาพันธ์ 2550.

เกรนทร์ ถาวร. 2546. องค์ประกอบปัจจัยที่มีผลต่อการขยายตัวของการส่งออกข้าวของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชานฉนิษฐ อัมพูประภา. 2548. การวิเคราะห์นโยบายและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การส่งออกข้าวของไทยระหว่างปี 2530-2544. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชนัญฐา อยู่เสนาสน์. 2539. การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อราคาส่งออกข้าวไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นงนุช ผลชอบ. 2547. ความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศและปัจจัยที่กำหนดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นิตยา สังขปรีชา. 2542. การวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดส่งออกข้าวไทยและข้าวสหรัฐอเมริกา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ประภาพร ศรีเหรา. 2543. การศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพการแข่งขันการค้าข้าวส่งออกของประเทศไทยและเวียดนาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ผาณิต ชัยรุ่งโรจน์ปัญญา. 2545. การวิเคราะห์อุปสงค์ของการส่งออกข้าวหอมและข้าวขาว 100% ของประเทศไทยไปยังประเทศผู้นำเข้าที่สำคัญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ฝ่ายบริการข้อมูลและสารสนเทศ สถาบันอาหาร. 2549. เปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันข้าวไทยกับประเทศคู่แข่งปี 2546 (Online). www.nfi.or.th/stat/rice.asp, 9 ธันวาคม 2549

มณเฑียร สติมานนท์. 2549. ข้าวภายใต้ต้องการค้าโลก. เอกสารวิชาการหมายเลข 10. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารภรณ์ เอี่ยมไพบโรจน์. 2545. การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจของการส่งออกข้าวหนึ่งของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย. 2549. ปริมาณการส่งออกข้าวของไทย ระหว่างปี 2544-2548 (Online). www.dft.moc.go.th, 9 ธันวาคม 2549

สายฝน ตระกลสุทรัพย์. 2543. ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบการส่งออกข้าวของประเทศไทย ในปี 2529-2539. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2550ก. ข้าวนาปี: เนื้อที่เพาะปลูก ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ รายภาค ปีเพาะปลูก 2549/50 (Online). www.oae.go.th, 10 พฤษภาคม 2550.

_____. 2550ข. ข้าวนาปรัง: เนื้อที่เพาะปลูก ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ รายภาค ปีเพาะปลูก 2549/50 (Online). www.oae.go.th, 10 พฤษภาคม 2550.

_____. 2550ค. **ประมาณการต้นทุนการผลิตข้าวเฉลี่ยทั้งประเทศ ปีเพาะปลูก 2543/44 - 2546/47** (Online). www.oae.go.th, 10 พฤษภาคม 2550.

สำนักบริหารการค้าข้าวพืชและสินค้าข้อตกลง กระทรวงพาณิชย์. 2549. **ปริมาณการนำเข้าข้าวของประเทศไทยภายใต้ข้อผูกพัน WTO ปี 2538 - 2548** (Online). www.moc.go.th, 10 พฤษภาคม 2549.

_____. 2549. **สถานการณ์ข้าวโลกปี 2548 และแนวโน้มปี 2549** (Online). www.dft.moc.go.th, 10 พฤษภาคม 2549.

สมพร อิศวิลานนท์. 2548. “รายงานสถานการณ์ข้าวไทย: ความเป็นพลวัตและสถานการณ์ของปัญหา.” วารสารเศรษฐศาสตร์เกษตร 24(2): 1-26.

สมพร อิศวิลานนท์ และ วีระศักดิ์ คงฤทธิ์. 2549. **แบบแผนการบริโภคข้าวของครัวเรือนไทยและความยืดหยุ่นของปริมาณอุปสงค์.** ARE Working Paper No. 2549/1. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากรคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: กรุงเทพฯ.

อัมมาร สยามวาลา และ วิโรจน์ ณ ระนอง. 2533. **ประมวลความรู้เรื่องข้าว.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

อรรถน์ นิมเปีย. 2545. **การวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดและอุปสงค์การส่งออกข้าว 100% ของไทยภายใต้ข้อผูกพันทางการค้าขององค์การการค้าโลก.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เอี่ยมพร รวยรื่น. 2525. **การวิเคราะห์โครงสร้างตลาดข้าวไทยและนโยบายการค้าข้าวของประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Aboagye, A. Q. and Gunjal, K. 2000. "An analysis of short-run response of export and domestic agriculture in sub-Saharan Africa." **Agricultural Economics** 23: 41-53.

Banterle, A. 2005. **Competitiveness and Agri-food trade: An Empirical analysis in the European Union**. Report to European Association of Agricultural Economists. August 24-27, 2005: n.p.

Dawe, D., 2002. "The changing structure of the world rice market, 1950-2000." **Food Policy** 27:355-370.

Eng, P. van der. 2004. "Productivity and Comparative Advantage in Rice Agriculture in South-East Asia since 1870." **Asian Economic Journal** 18(4).

Food and Agriculture Organization of the United Nation (FAO). 2007a. **Consumption and production of rice by country** (Online). www.fao.org.th, January 12, 2007.

_____. 2007b. **Exports and imports of rice by country** (Online). www.fao.org.th, January 12, 2007.

_____. 2007c. **Export price of rice by country** (Online). www.fao.org.th, January 12, 2007.

International Monetary Fund (IMF). 2007. **Gross domestic product in agricultural** (Online). www.imf.org.th, April 20, 2007.

International Rice Research Institute (IRRI). 2006. **Export prices of rice, wheat, and maize, 1961-2005** (Online). www.irri.org, December 9, 2006.

Isvilanonda Somporn and Fukui Seiichi. 2002. "Global Competitiveness of Thai Rice: Before and after the Currency Crisis." **Journal of International Cooperation Studies** June 10 (1): 94-116.

Marusen, J. R. and Melvin, J. R. 1989. **The Theory of International Trade**. Singapore: Harper & Row Publishers. อ้างใน นงนุช พลชอบ. 2547. ความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศและปัจจัยที่กำหนดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 2003. **A Taxonomy of statistical indicators for the analysis of international trade and production**. International trade statistics expert meeting. Château de la Muette, Paris April 7-9, 2003.

_____. 2007. **Producer support estimate of rice by country, 1986-2004** (Online). www.OECD.org, January 12, 2007.

Siamwalla, A. and Heykin, S. 1983. **The World Rice Market: Structure, Conduct, and Performance**. Research Report 39, International Food Policy Research Institute, June 1983. [Copyright 1983]

Sombilla, M.A., et al. 2002. **Developments in Asian rice economy**. Proceedings of the International Workshop on medium- and Long- Term Prospects of Rice Supply and Demand in the 21st Century, 3-5 December 2001, Los Banos, Philippines: International Rice Research Institute. 436p.

Trung, N. T. 2002. "Vietnam's international trade regime and comparative advantage." **Centre for ASEAN Studies Discussion paper** January (37).

United States Department of Agricultural (USDA). 2006. **Rice Situation and Outlook Yearbook** (Online). www.ers.usda.gov, May 1, 2007.

_____. 2007a. **Total export subsidies by country, 1995-2002** (Online). www.ers.usda.gov/db/wto/, March 5, 2007

_____. 2007b. **World rice area harvested** (Online). www.usda.gov, May 1, 2007.

_____. 2007c. **World rice consumption** (Online). www.usda.gov, May 1, 2007.

_____. 2007d. **World rice production** (Online). www.usda.gov, May 10, 2007.

_____. 2007e. **World rice trade (milled basis): Exports and imports of selected countries or regions** (Online). www.usda.gov, May 1, 2007.

Utkulu, U. and Seymen, D. 2004. **Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15**. The European Trade Study Group 6th Annual Conference, ETSG 2004, Nottingham, September 2004.

World Trade Organization (WTO). 2006. **Total support of rice that Thai government informs to WTO** (Online). www.wto.org, May 10, 2006

YUE, C. and HUA, P. 2002. "Does comparative advantage explains export patterns in China?" **Journal of China Economic Review** 13 (2).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ข้อมูลสถิติข้าว

ตารางผนวกที่ 1 ผลผลิต การบริโภค การค้า และสต็อกข้าวโลก

(หน่วย: ล้านตันข้าวสาร)

ประเทศ	ผลผลิต	การบริโภค	การนำเข้า	การส่งออก	สต็อกปลายปี
โลกปี 2546/47	391.5	415.6	27.1	27.1	86.0
โลกปี 2547/48	400.8	407.5	29.0	29.0	75.4
โลกปี 2548/49	418.0	415.2	28.5	28.5	78.1
โลกปี 2549/50	416.5	419.0	29.8	29.8	75.7
Δ (%) *	4.3	-3.0	0.62	0.62	-4.2
ประเทศผู้ส่งออกปี 2549/50					
จีน	128.0	127.9	0.8	0.14	36.3
อินเดีย	91.0	87.6	-	4.3	9.7
เวียดนาม	23.0	18.4	0.3	5.0	3.9
ไทย	18.3	9.6	**	8.8	3.5
สหรัฐอเมริกา	6.2	3.9	0.7	3.3	1.2
ปากีสถาน	5.2	2.1	-	3.1	0.3
อื่นๆ	144.8	169.5	28	5.3	20.8
ประเทศผู้นำเข้าปี 2549/50					
ฟิลิปปินส์	10.1	11.3	1.9	-	5.8
อินโดนีเซีย	33.3	35.9	1.8	-	2.4
ไนจีเรีย	2.9	4.5	1.7	-	0.6
อิรัก	0.07	1.2	1.3	-	0.4
อิหร่าน	2.4	3.2	0.9	-	1.3
อื่นๆ	367.73	362.9	22.2	29.8	65.2

หมายเหตุ: ** คัดจากค่าเฉลี่ยของ Δ (%) ในแต่ละปี ตั้งแต่ปี 2546/47 – 2549/50

* การนำเข้าข้าวจากการเปิดตลาดนำเข้าตามความตกลงองค์การการค้าโลก (WTO)

ที่มา: USDA (2006)

ตารางผนวกที่ 2 เนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตเฉลี่ยต่อต่อปีของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก

ภูมิภาคประเทศ	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (1000 เฮกตาร์)					ผลผลิต (1000 เมตริกตัน)				
	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49
รวมทั้งโลก	124,685.27	139,853.70	144,580.40	149,581.30	150,033.00	177,516.45	239,654.30	316,447.40	376,475.60	400,588.83
เอเชีย	113,888.18	125,725.40	128,950.80	133,392.90	134,082.17	162,210.82	218,197.40	289,282.20	342,895.10	361,246.83
อินเดีย	36,016.82	38,893.70	40,868.00	43,208.30	42,850.00	36,443.64	45,895.10	61,825.40	81,164.80	86,610.00
จีน	29,591.55	34,977.80	32,681.60	31,158.70	28,324.33	57,877.45	89,229.90	119,414.20	132,284.40	123,120.83
อินโดนีเซีย	7,440.09	8,550.20	9,862.60	11,407.90	11,641.67	10,659.82	16,137.90	26,695.20	31,964.00	34,080.67
ไทย	6,323.09	8,113.00	9,449.60	9,408.20	10,180.50	7,398.18	9,855.50	12,587.70	14,611.10	17,753.00
เวียดนาม	4,725.55	5,160.50	5,856.30	7,082.80	7,409.33	5,976.73	7,101.80	10,805.30	17,786.10	22,194.50
ฟิลิปปินส์	3,179.45	3,526.00	3,349.40	3,662.70	4,105.50	2,780.64	4,129.60	5,631.40	6,898.20	9,232.50
ปากีสถาน	1,375.09	1,740.50	2,010.50	2,242.90	2,419.33	1,510.00	2,719.40	3,286.00	4,104.00	4,830.17
อื่นๆ	25,236.55	24,763.70	24,872.80	25,221.40	27,151.50	39,564.36	43,128.20	49,037.00	54,082.50	63,425.17
อเมริกา	6,194.00	7,922.40	8,158.90	7,204.20	6,768.17	8,596.55	11,960.60	15,342.50	18,273.80	21,337.17
บราซิล	4,196.91	5,392.20	5,251.90	3,876.60	3,326.50	4,222.00	5,174.60	6,526.10	7,001.60	7,899.33
สหรัฐอเมริกา	755.55	1,013.10	1,117.70	1,249.20	1,283.50	2,531.18	3,674.60	4,665.50	5,730.90	6,747.33
อื่นๆ	1,241.55	1,517.10	1,789.30	2,078.40	2,158.17	1,843.36	3,111.40	4,150.90	5,541.30	6,690.50
แอฟริกา	3,321.55	4,409.90	5,380.10	6,804.90	7,283.17	4,007.18	5,068.10	6,266.30	9,381.20	11,865.00
ตะวันออกกลาง	451.18	472.40	606.80	794.80	710.50	873.64	1,132.50	1,384.50	1,916.00	2,399.00
ยุโรป	342.82	384.20	393.90	409.60	417.67	1,050.18	1,227.00	1,403.50	1,585.10	1,746.83
อื่นๆ	487.55	939.40	1,089.90	974.90	771.33	778.09	2,068.70	2,768.40	2,424.40	1,994.00

ที่มา: USDA (2007b, 2007d)

ตารางผนวกที่ 3 ปริมาณการบริโภค การนำเข้า และการส่งออกข้าวของโลกจำแนกรายภูมิภาค ปี 2504-2549

หน่วย: 1000 เมตริกตัน

ภูมิภาค	ปริมาณการบริโภค					ปริมาณการนำเข้า					ปริมาณการส่งออก				
	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49	2504-13	2514-23	2524-33	2534-43	2544-49
เอเชีย	160,693.82	214,643.10	276,821.50	335,462.18	359,037.00	4,277.09	4,351.00	2,724.70	6,453.20	7,919.50	4,728.91	5,756.40	7,930.50	15,112.40	22,023.17
แอฟริกา	4,170.91	6,301.10	8,945.70	13,265.45	18,701.50	683.00	1,594.50	2,778.30	4,221.10	7,721.17	507.09	220.30	74.70	333.70	833.50
ตะวันออกกลาง	1,212.36	2,288.20	3,682.50	5,383.27	6,801.83	376.09	1,265.70	2,303.90	3,659.30	4,444.00	11.00	16.00	4.90	25.40	58.33
อเมริกา	6,950.36	9,535.80	13,265.60	16,707.18	19,377.83	154.55	348.30	900.70	2,397.10	2,960.83	1,806.00	2,721.00	2,924.40	4,090.70	4,963.50
ยุโรป	2,233.91	3,214.40	3,662.20	3,562.09	4,082.50	1,187.36	1,420.70	1,383.60	1,535.60	1,782.83	428.55	578.10	603.30	360.60	238.33
แคริบเบียน	533.45	835.90	1,049.70	1,372.73	1,808.83	273.18	302.10	324.10	686.20	1,074.83	1.00	1.00	-	-	6.67
โอเชียเนีย	70.73	125.30	239.40	517.45	541.33	27.18	66.20	142.70	252.60	249.33	85.45	250.20	402.60	569.50	184.50
โลก	175,865.55	236,943.80	307,666.60	376,270.36	410,350.83	6,978.45	9,348.50	10,558.00	19,205.10	26,152.50	7,568.00	9,543.00	11,940.40	20,492.30	28,308.00

ที่มา: USDA (2007c, 2007e)

ตารางผนวกที่ 4 ขั้วนาปี : เนื้อที่เพาะปลูก ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ รายภาค ปีเพาะปลูก 2549/50

ภาค	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตต่อไร่ (กก.)		ร้อยละ เนื้อที่เพาะปลูก
				ปลูก	เก็บ	
รวมทั้งประเทศ	57,541,825	53,500,163	2,839,695	397	427	100.00
ข้าวเจ้า	39,362,331	36,380,980	16,550,039	420	455	68.41
ข้าวเหนียว	18,179,494	17,119,183	6,289,656	346	367	31.59
เหนือ	12,786,349	11,782,682	6,455,397	505	548	100.00
ข้าวเจ้า	9,597,391	8,707,570	4,764,443	496	547	75.06
ข้าวเหนียว	3,188,958	3,075,112	1,690,954	530	550	24.94
ตะวันออกเฉียงเหนือ	32,711,384	30,733,339	10,292,959	315	335	100.00
ข้าวเจ้า	17,784,978	16,749,676	5,717,761	321	341	54.37
ข้าวเหนียว	14,926,406	13,983,663	4,575,198	307	327	45.63
กลาง	9,946,075	9,008,042	5,291,414	532	587	100.00
ข้าวเจ้า	9,884,334	8,949,853	5,268,768	533	589	99.38
ข้าวเหนียว	61,741	58,189	22,646	367	389	0.62
ใต้	2,098,017	1,976,100	799,925	381	405	100.00
ข้าวเจ้า	2,095,628	1,973,881	799,067	381	405	99.89
ข้าวเหนียว	2,389	2,219	858	359	387	0.11

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2550ก)

ตารางผนวกที่ 5 ขั้วนาปรัง : เนื้อที่ ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ เป็นรายภาค ปีเพาะปลูก 2549/50

ภาค	เนื้อที่เพาะปลูก ล้านไร่	เนื้อที่เก็บเกี่ยว ล้านไร่	ผลผลิต ล้านตัน	ผลผลิตต่อไร่ (กก.)	
				ปลูก	เก็บ
รวมทั้งประเทศ	9.903	9.872	6.753	682	684
เหนือ	3.331	3.308	2.268	681	686
ตะวันออกเฉียงเหนือ	0.174	0.173	0.067	384	384
กลาง	5.717	5.712	4.072	712	713
ใต้	0.197	0.197	0.093	475	476

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2550ข)

ตารางผนวกที่ 6 ประมาณการต้นทุนการผลิตข้าวเฉลี่ยทั่วประเทศ ปีเพาะปลูก 2543/44 - 2546/47

หน่วย : บาท/ไร่

รายการ	นาปี	นาปรัง	เฉลี่ย	สัดส่วน (ร้อยละ)
1. ต้นทุนผันแปร	1,483.17	1,892.89	1,688.03	85.29
1.1 ค่าแรงงาน	1,117.88	1,139.20	1,128.54	57.02
เตรียมดิน	328.14	348.21	338.18	17.09
ปลูก	193.58	43.48	118.53	5.99
ดูแลรักษา	74.00	191.40	132.70	6.70
เก็บเกี่ยว	522.16	556.10	539.13	27.24
1.2 ค่าวัสดุ	317.77	692.38	505.08	25.52
ค่าพันธุ์	79.74	128.76	104.25	5.27
ค่าปุ๋ย	179.62	331.20	255.41	12.90
ค่ายาปราบศัตรูพืชและวัชพืช	21.40	163.54	92.47	4.67
ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและหล่อลื่น	22.14	41.66	31.90	1.61
ค่าอุปกรณ์การเกษตรและวัสดุอื่น ๆ	11.17	21.27	16.22	0.82
ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์การเกษตร	3.69	5.95	4.82	0.24
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน	47.52	61.31	54.42	2.75
2 ต้นทุนคงที่	219.43	362.91	291.17	14.71
ค่าเช่าที่ดิน	212.20	352.78	282.49	14.27
ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร	7.23	10.13	8.68	0.44
3 ต้นทุนรวมต่อไร่	1,702.60	2,255.80	1,979.20	100.00
4 ต้นทุนรวมต่อเกวียน (บาท/เกวียน)	4,896.81	3,313.90	4,105.36	
5 ผลผลิตต่อไร่ (กก./ไร่)	348.00	681.00	514.50	
6 ราคาที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/เกวียน)	4,779.67	4,144.00	4,461.83	
7 ผลตอบแทนต่อไร่	1,663.91	2,798.40	2,231.15	
8 ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่	-38.68	555.61	258.46	
9 ผลตอบแทนสุทธิต่อเกวียน (บาท/เกวียน)	-117.14	821.86	352.36	

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2550ค)

ภาคผนวก ข
คำดัชนี RCA และ NXR

ตารางผนวกที่ 7 ค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) และ ดัชนีการส่งออกสุทธิ (NXR) ในการส่งออกข้าวของไทยและคู่แข่งที่สำคัญ

ปี	RCA						NXR					
	ไทย	เวียดนาม	อินเดีย	สหรัฐ	จีน	ปากีสถาน	ไทย	เวียดนาม	อินเดีย	สหรัฐ	จีน	ปากีสถาน
2538	20.68	14.03	17.30	3.62	0.41	36.91	1.000	0.988	1.000	0.752	- 0.770	1.000
2539	22.35	18.84	11.07	3.33	1.03	34.17	1.000	1.000	1.000	0.705	- 0.355	0.997
2540	31.76	22.75	14.25	4.40	2.52	58.25	1.000	1.000	1.000	0.596	0.324	1.000
2541	28.80	19.88	20.76	5.25	7.00	43.80	0.999	0.999	0.998	0.712	0.771	0.998
2542	28.60	17.59	11.36	4.45	5.46	47.23	0.999	0.997	0.981	0.627	0.789	0.997
2543	27.62	10.19	8.83	4.46	4.85	55.00	1.000	1.000	0.988	0.599	0.669	0.999
2544	30.04	10.44	10.08	4.05	3.05	52.15	1.000	0.998	1.000	0.566	0.554	0.987
2545	28.43	10.85	13.52	4.03	2.80	42.41	1.000	0.985	1.000	0.654	0.562	0.984
2546	34.86	12.81	11.43	6.37	4.01	55.87	0.998	0.998	1.000	0.619	0.544	0.988
2547	30.64	19.72	8.92	4.72	1.22	41.16	1.000	1.000	1.000	0.608	- 0.147	0.999
2548	26.82	12.18	10.90	5.39	2.83	31.19	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
2549	25.11	12.99	9.49	5.75	3.02	33.27	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000

ที่มา: จากการคำนวณ (2550)

ตารางผนวกที่ 8 ค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) และ ดัชนีการส่งออกสุทธิ (NXR) ในการส่งออกข้าวของไทยแต่ละประเภท

ปี	RCA					NXR				
	ข้าวหอมมะลิ	ข้าวขาว	ข้าวหนึ่ง	ข้าวกล้อง	ข้าวเหนียว	ข้าวหอมมะลิ	ข้าวขาว	ข้าวหนึ่ง	ข้าวกล้อง	ข้าวเหนียว
2538		15.46	2.14	0.30	0.89		1.000	1.000	1.000	1.000
2539		16.03	2.72	0.48	1.01		1.000	1.000	1.000	1.000
2540		21.81	4.79	0.90	1.24		1.000	1.000	1.000	1.000
2541	8.59	21.46	3.63	0.71	0.66	1.000	0.999	1.000	1.000	1.000
2542	7.63	18.56	3.06	2.81	1.42	1.000	0.999	1.000	1.000	1.000
2543	11.26	17.81	2.09	1.94	1.00	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
2544	9.15	16.29	3.43	3.22	0.93	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
2545	7.72	10.30	3.41	1.93	1.01	1.000	0.999	1.000	1.000	1.000
2546	17.54	10.13	0.01	3.66	1.46	1.000	0.993	1.000	1.000	1.000
2547	10.24	10.84	0.01	2.65	0.56	1.000	0.999	1.000	0.999	1.000
2548	11.72	7.95	0.01	3.00	0.80	1.000	0.998	1.000	0.998	1.000
2549	12.20	7.91	0.06	3.00	1.09	1.000	0.998	1.000	1.000	1.000

ที่มา: จากการคำนวณ (2550)

ตารางผนวกที่ 9 ค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) และ ดัชนีการส่งออกสุทธิ (NXR) ในการส่งออกข้าวของไทยแต่ละตลาด

ปี	RCA					NXR				
	เอเชีย	ยุโรป	อเมริกา	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง	เอเชีย	ยุโรป	อเมริกา	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง
2538	14.53	2.59	4.58	78.20	42.14	0.992	0.978	0.992	0.996	1.000
2539	15.12	3.11	5.46	119.31	41.05	0.991	0.979	0.992	0.997	0.999
2540	20.48	5.91	6.68	181.23	67.63	0.994	0.989	0.991	0.998	1.000
2541	21.42	2.97	4.17	97.28	38.28	0.991	0.987	0.992	0.997	1.000
2542	12.48	2.41	2.88	121.33	47.92	0.990	0.985	0.992	0.998	1.000
2543	9.61	4.10	4.34	161.94	61.92	0.983	0.987	0.994	0.997	0.999
2544	12.92	4.74	5.04	231.82	57.88	0.986	0.987	0.993	0.998	0.999
2545	11.76	3.50	4.09	194.92	49.87	0.985	0.982	0.994	0.997	1.000
2546	14.54	4.41	6.35	176.03	57.51	0.988	0.983	0.993	0.997	1.000
2547	9.49	4.88	7.01	240.65	67.96	0.982	0.984	0.993	0.999	1.000
2548	8.24	4.85	6.91	220.77	43.52	0.982	0.983	0.995	0.999	0.999
2549	8.60	5.24	7.51	167.46	59.74	0.985	0.986	0.996	0.999	1.000

ที่มา: จากการคำนวณ (2550)

ภาคผนวก ค

ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ RCA และ NXR

ตารางผนวกที่ 10 มูลค่าการส่งออกข้าวของไทย คู่แข่งที่สำคัญ และ โลก

หน่วย: ล้านเหรียญสหรัฐ

ปี	ไทย	เวียดนาม	อินเดีย	สหรัฐ	จีน	ปากีสถาน	โลก
2538	1,959.43	530.00	1,416.10	996.53	56.49	462.84	6,076.51
2539	2,011.71	855.00	888.26	1,031.04	137.05	514.23	6,044.65
2540	2,075.78	870.89	910.17	932.43	277.89	479.78	4,773.28
2541	2,098.74	1,019.74	1,507.38	1,208.37	936.07	567.68	5,826.89
2542	1,948.92	1,025.10	726.06	945.48	674.59	591.12	5,324.74
2543	1,641.00	666.67	655.46	836.00	578.27	533.31	4,477.59
2544	1,582.74	624.71	706.83	717.46	351.52	520.83	4,133.86
2545	1,631.71	725.54	1,212.48	775.30	392.27	460.45	4,736.92
2546	1,833.85	719.92	895.28	1,031.10	494.70	561.74	4,086.12
2547	2,693.58	950.39	1,478.08	1,168.56	232.60	627.24	6,706.15
2548	2,329.01	573.43	1,763.50	1,274.87	622.85	627.24	7,080.40
2549	2,565.42	573.43	1,439.86	1,274.87	622.85	627.24	6,637.64

หมายเหตุ: คู่มือของข้อมูลจากตารางผนวกที่ 15

ตารางผนวกที่ 11 มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของไทย คู่แข่งที่สำคัญ และ โลก

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ปี	ไทย	เวียดนาม	อินเดีย	สหรัฐ	ของจีน	ปากีสถาน	โลก
2538	9,189.40	3,664.10	7,937.70	26,695.30	13,251.00	1,216.33	589,361.00
2539	8,996.13	4,537.60	8,023.83	30,923.91	13,346.00	1,504.54	604,231.00
2540	8,162.72	4,780.90	7,978.10	26,495.22	13,763.00	1,028.88	596,216.00
2541	7,110.74	5,006.30	7,085.96	22,438.15	13,049.00	1,264.55	568,579.00
2542	7,011.70	5,996.10	6,575.90	21,867.00	12,710.00	1,287.70	547,798.00
2543	7,336.75	8,078.90	9,171.88	23,146.05	14,723.00	1,197.54	552,989.00
2544	7,055.66	8,009.80	9,392.05	23,698.96	15,448.00	1,337.28	553,523.00
2545	7,117.83	8,289.60	11,121.97	23,870.51	17,400.00	1,346.40	587,376.00
2546	8,797.09	9,397.20	13,093.92	27,073.81	20,638.00	1,681.45	683,366.00
2547	10,330.21	5,663.80	19,466.27	29,088.41	22,483.00	1,790.73	788,084.00
2548	10,447.73	5,663.80	19,466.27	28,468.83	26,462.00	2,419.41	851,847.00
2549	13,112.28	5,663.80	19,466.27	28,468.83	26,462.00	2,419.41	851,847.00

หมายเหตุ: คู่มือของข้อมูลจากรายผนวกที่ 15

ตารางผนวกที่ 12 มูลค่าการส่งออกข้าว และสินค้าเกษตรของไทยไปยังตลาดส่งออกที่สำคัญ

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ปี	ข้าว					สินค้าเกษตร				
	อาเซียน	ยุโรป	อเมริกา	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง	อาเซียน	ยุโรป	อเมริกา	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง
2538	516.36	69.04	145.30	270.98	306.30	1,130.03	1,234.17	1,368.49	290.91	358.99
2539	550.77	86.11	179.25	349.70	268.07	1,151.03	1,250.91	1,255.73	368.71	334.69
2540	579.42	126.55	182.45	404.76	304.02	1,159.09	1,121.12	1,144.44	423.08	378.34
2541	775.89	108.64	203.39	385.94	263.63	1,259.03	975.90	1,161.17	403.34	311.77
2542	505.60	90.75	148.35	536.04	372.45	977.80	1,024.09	1,052.88	551.72	416.58
2543	276.18	99.27	150.54	451.34	292.47	904.50	977.02	1,341.32	472.60	354.36
2544	281.27	89.12	127.70	604.96	212.59	848.84	1,008.72	1,134.94	626.46	262.67
2545	317.49	73.64	122.58	570.78	246.67	929.85	897.11	926.42	592.97	312.02
2546	407.25	91.30	163.72	482.49	281.98	1,238.25	1,137.68	1,129.95	531.72	375.27
2547	329.87	114.88	198.80	989.97	416.32	1,388.33	1,225.13	1,199.65	1,043.74	538.39
2548	284.22	103.16	185.52	898.29	288.77	1,347.73	1,224.72	1,354.28	961.86	427.16
2549	329.09	132.71	233.04	796.77	503.66	1,960.77	1,550.10	1,659.06	-	712.62

หมายเหตุ: ดูที่มาของข้อมูลจากตารางผนวกที่ 15

ตารางผนวกที่ 13 มูลค่าการนำเข้าข้าว ของตลาดส่งออกที่สำคัญของไทย

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ปี	อาเซียน	ยุโรป	อเมริกา	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง
2538	4,046.00	1,134.60	718.21	1,233.23	28,935.04
2539	4,433.01	1,350.08	811.67	1,316.82	82,981.00
2540	3,320.86	1,196.42	905.09	1,359.15	36,760.00
2541	4,565.94	1,110.47	820.94	1,449.43	34,206.36
2542	5,083.60	1,097.41	882.36	1,402.01	38,020.03
2543	3,574.11	1,075.22	743.79	1,312.58	82,071.52
2544	2,690.70	1,041.52	719.12	1,529.85	81,239.59
2545	3,292.45	1,066.15	647.24	1,364.30	46,448.12
2546	3,351.10	1,271.14	836.61	1,662.13	60,603.45
2547	4,061.26	1,504.20	1,097.00	1,955.25	73,378.36

หมายเหตุ: คู่มือของข้อมูลจากตารางผนวกที่ 15

ตารางผนวกที่ 14 มูลค่าการส่งออกข้าวของไทยแต่ละประเภท มูลค่าส่งออกข้าวของโลก มูลค่าส่งออกสินค้าเกษตรของไทยและของโลก

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ปี	ข้าวหอมมะลิ	ข้าวขาว	ข้าวเหนียว	ข้าวกล้อง	ข้าวเหนียว	ข้าวของโลก	สินค้าเกษตรของไทย	สินค้าเกษตรของโลก
2538		1,497.04	207.63	29.03	85.98	6,076.51	9,189.40	576,710.00
2539		1,470.25	249.61	43.85	93.04	6,044.65	8,996.13	592,870.00
2540		1,442.07	316.58	59.36	81.71	4,773.28	8,162.72	589,230.00
2541	634.65	1,585.85	268.38	52.43	48.53	5,826.89	7,110.74	560,560.00
2542	523.85	1,273.97	210.00	192.89	97.74	5,324.74	7,011.70	543,820.00
2543	675.28	1,067.50	125.18	116.14	59.82	4,477.59	7,336.75	547,960.00
2544	483.49	860.60	180.94	169.92	49.31	4,133.86	7,055.66	552,240.00
2545	470.71	628.11	207.91	117.42	61.84	4,736.92	7,117.83	552,850.00
2546	1,080.03	623.58	0.33	225.12	90.02	4,086.12	8,797.09	583,820.00
2547	1,052.52	1,114.84	0.79	272.88	57.99	6,706.15	10,330.21	673,890.00
2548	1,099.81	745.81	0.59	282.00	75.46	7,080.40	10,447.73	788,084.00
2549	1,246.76	808.06	5.84	306.66	111.28	6,637.64	13,112.28	851,847.00

หมายเหตุ: ดูที่มาของข้อมูลจากตารางผนวกที่ 15

ตารางผนวกที่ 15 ที่มาของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ RCA และ NXR (ตารางผนวกที่ 10-14)

ข้อมูล	ที่มา
มูลค่าการส่งออกข้าวของไทย	กระทรวงพาณิชย์ไทย
มูลค่าการส่งออกข้าวของเวียดนาม	FAO
มูลค่าการส่งออกข้าวของอินเดีย	FAO, ปี 2005-06 World Trade Atlas
มูลค่าการส่งออกข้าวของสหรัฐอเมริกา	FAO, ปี 2005 World Trade Atlas
มูลค่าการส่งออกข้าวของจีน	FAO, ปี 2005-06 World Trade Atlas
มูลค่าการส่งออกข้าวของปากีสถาน	FAO, ปี 2005-06 World Trade Atlas
มูลค่าการส่งออกข้าวของโลก	USDA
มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของไทย	กระทรวงพาณิชย์ไทย
มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของเวียดนาม	กระทรวงพาณิชย์เวียดนาม, ปี 1991-1993 ADB
มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของอินเดีย	ADB
มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของสหรัฐอเมริกา	USDA
มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของจีน	ADB
มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของปากีสถาน	ADB
มูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรของโลก	WTO
มูลค่าการส่งออกข้าวของไทยไปแต่ละตลาด	กระทรวงพาณิชย์ไทย
ข้อมูลการนำเข้าข้าวของแต่ละตลาด	FAO
ข้อมูลการนำเข้าสินค้าทั้งหมดของแต่ละตลาด	WTO
มูลค่าการส่งออกข้าวแต่ละชนิดของไทย	กระทรวงพาณิชย์ไทย

ภาคผนวก ง

ผลการประเมินสมการและข้อมูลที่ใช้ในการประเมินสมการ

1. สมการปัจจัยที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการส่งออกข้าวไทยใน ตลาดทวีปเอเชีย

Dependent Variable: RCAAS

Method: Least Squares

Date: 12/27/07 Time: 00:59

Sample: 2538 2547

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
PVEIT	-0.088727	0.094402	-0.939883	0.3836
COST	-0.024941	0.015261	-1.634304	0.1533
OPENAS	3.69E-06	2.46E-06	1.501131	0.1840
C	36.63583	21.97342	1.667279	0.1465
R-squared	0.433211	Mean dependent var	14.23500	
Adjusted R-squared	0.149816	S.D. dependent var	4.033582	
S.E. of regression	3.719181	Akaike info criterion	5.754058	
Sum squared resid	82.99383	Schwarz criterion	5.875092	
Log likelihood	-24.77029	F-statistic	1.528649	
Durbin-Watson stat	1.442431	Prob(F-statistic)	0.300701	

2. สมการปัจจัยที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการส่งออกข้าวไทยใน ตลาดทวีปอเมริกาเหนือ

Dependent Variable: RCAUS

Method: Least Squares

Date: 12/27/07 Time: 01:03

Sample: 2538 2547

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
PVEIT	-0.008104	0.018737	-0.432516	0.6805
COST	-0.022905	0.010227	-2.239637	0.0664
DS	-67.65581	26.31473	-2.571024	0.0423
C	54.43149	21.27706	2.558223	0.0430
R-squared	0.536199	Mean dependent var	5.060000	
Adjusted R-squared	0.304298	S.D. dependent var	1.311725	
S.E. of regression	1.094093	Akaike info criterion	3.306904	
Sum squared resid	7.182242	Schwarz criterion	3.427938	
Log likelihood	-12.53452	F-statistic	2.312191	
Durbin-Watson stat	2.310695	Prob(F-statistic)	0.175846	

3. สมการปัจจัยที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการส่งออกข้าวไทยใน ตลาดทวีปยุโรป

Dependent Variable: RCAEU

Method: Least Squares

Date: 12/27/07 Time: 01:05

Sample: 2538 2547

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
PVEIT	-0.022734	0.018052	-1.259318	0.2547
COST	-0.014218	0.009853	-1.443036	0.1991
DS	-42.13386	25.35265	-1.661911	0.1476
C	37.32023	20.49917	1.820573	0.1185
R-squared	0.424143	Mean dependent var	3.862000	
Adjusted R-squared	0.136215	S.D. dependent var	1.134164	
S.E. of regression	1.054093	Akaike info criterion	3.232413	
Sum squared resid	6.666671	Schwarz criterion	3.353447	
Log likelihood	-12.16206	F-statistic	1.473086	
Durbin-Watson stat	2.120369	Prob(F-statistic)	0.313418	

4. สมการปัจจัยที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการส่งออกข้าวไทยใน ตลาดทวีปแอฟริกา

Dependent Variable: RCAAF

Method: Least Squares

Date: 12/27/07 Time: 01:08

Sample: 2538 2547

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
PVEIT	-0.752104	0.658764	-1.141690	0.2971
COST	-0.364455	0.359559	-1.013616	0.3499
DS	-1645.093	925.1607	-1.778170	0.1257
C	1249.436	748.0489	1.670260	0.1459
R-squared	0.675629	Mean dependent var	160.2710	
Adjusted R-squared	0.513444	S.D. dependent var	55.14499	
S.E. of regression	38.46561	Akaike info criterion	10.42658	
Sum squared resid	8877.621	Schwarz criterion	10.54761	
Log likelihood	-48.13290	F-statistic	4.165780	
Durbin-Watson stat	2.097267	Prob(F-statistic)	0.064890	

5. สมการปัจจัยที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการส่งออกข้าวไทยใน ตลาดกลุ่มตะวันออกกลาง

Dependent Variable: RCAME

Method: Least Squares

Date: 12/27/07 Time: 00:35

Sample: 2538 2547

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
PVEIT	-0.202498	0.157680	-1.284233	0.2553
DS	-531.1607	256.0309	-2.074596	0.0927
COST	-0.151704	0.089104	-1.702558	0.1494
OPENME	4.29E-05	4.47E-05	0.960412	0.3810
C	423.2367	186.9850	2.263479	0.0730
R-squared	0.616375	Mean dependent var	53.21600	
Adjusted R-squared	0.309476	S.D. dependent var	10.92457	
S.E. of regression	9.078078	Akaike info criterion	7.556455	
Sum squared resid	412.0575	Schwarz criterion	7.707747	
Log likelihood	-32.78227	F-statistic	2.008394	
Durbin-Watson stat	3.113276	Prob(F-statistic)	0.231611	

ตารางผนวกที่ 16 ค่าดัชนี RCA สำหรับการส่งออกข้าวของไทยไปยังแต่ละตลาด

ปี	เอเชีย	ยุโรป	อเมริกา	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง
2538	14.53	2.59	4.58	78.2	42.14
2539	15.12	3.11	5.46	119.31	41.05
2540	20.48	5.91	6.68	181.23	67.63
2541	21.42	2.97	4.17	97.28	38.28
2542	12.48	2.41	2.88	121.33	47.92
2543	9.61	4.1	4.34	161.94	61.92
2544	12.92	4.74	5.04	231.82	57.88
2545	11.76	3.5	4.09	194.92	49.87
2546	14.54	4.41	6.35	176.03	57.51
2547	9.49	4.88	7.01	240.65	67.96

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางผนวกที่ 17 ราคาข้าวของไทยเปรียบเทียบกับเวียดนาม ต้นทุนค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าว
ของไทย และอัตราการบริโภคต่อการผลิตข้าวของไทย

ปี	ราคาส่งออก (ดอลลาร์สหรัฐ/ตัน)			ต้นทุน (บาท/ตัน)	อัตราการ บริโภค ต่อการผลิต
	ไทย	เวียดนาม	ราคา เปรียบเทียบ*		
2538	217.78	181.84	1.20	755.71	0.45
2539	255.21	194.87	1.31	868.75	0.42
2540	269.18	161.69	1.66	913.59	0.39
2541	219.32	181.53	1.21	1029.6	0.37
2542	197.77	150.90	1.31	1044.3	0.36
2543	186.95	128.55	1.45	1113.6	0.36
2544	145.05	111.80	1.30	1111.9	0.34
2545	155.72	149.49	1.04	1128.1	0.34
2546	180.05	126.02	1.43	1157.7	0.31
2547	204.37	172.97	1.18	1157.7	0.29

หมายเหตุ: * ราคาส่งออกข้าวของไทยเปรียบเทียบกับ เวียดนาม (เฉลี่ยรายปี)

ที่มา: ราคาจาก FAO (2007c)

ค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าวของไทยจาก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2550ค)

การบริโภคและการผลิตข้าวของไทยจาก FAO (2007a)

ตารางผนวกที่ 18 อัตราการพึ่งพาการนำเข้าข้าวของแต่ละตลาด

ปี	เอเชีย	ยุโรป	อเมริกา	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง
2538	4,611,010.95	759,333.88	2,862,166.84	1,307,310.28	221,971.60
2539	4,357,306.29	908,746.12	3,126,843.28	1,118,208.75	341,415.46
2540	4,228,185.59	772,639.00	3,408,229.34	978,888.45	319,420.31
2541	6,484,633.46	744,876.04	3,011,728.17	1,488,161.83	264,572.83
2542	4,786,809.26	749,364.61	2,805,792.83	1,337,882.46	302,568.13
2543	4,114,764.99	663,678.55	2,427,660.56	1,596,786.99	335,441.63
2544	3,632,847.08	563,427.16	2,229,773.40	1,420,454.34	283,092.09
2545	4,338,861.83	646,781.12	1,966,281.76	1,793,721.16	112,900.34
2546	4,291,706.33	743,670.36	2,505,268.57	1,280,597.27	127,003.91
2547	5,404,907.06	824,619.60	2,788,411.91	1,058,383.63	102,456.94

หมายเหตุ: คำนวณได้จาก สัดส่วนของปริมาณการนำเข้าและส่งออกข้าวต่อผลิตภัณฑ์ประชาชาติ
ในภาคเกษตร

ที่มา: ปริมาณการนำเข้าและส่งออกจาก FAO (2007b)

ผลิตภัณฑ์ประชาชาติในภาคเกษตรจาก IMF (2007)

ประวัติการศึกษา

ชื่อ –นามสกุล	นางสาวอัจฉราภรณ์ ศรีสว่าง
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 16 เดือนมกราคม พ.ศ. 2526
สถานที่เกิด	จังหวัดนครศรีธรรมราช
ประวัติการศึกษา	ปี 2544-2548 วิทยาศาสตรบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์